

TAMPEREEN YLIOPISTO

Anniina Pyy

Elämää pontikkavaltakunnassa

Erään naisen matka torpan tyttärestä kieltolakirikolliseksi Kauhajärven kylässä

Historian pro gradu -tutkielma
Tampere 2018

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Anniina Pyy

Elämää pontikkavaltakunnassa - Erään naisen matka torpan tyttärestä kieltolakirikolliseksi Kauhajärven kylässä.

Pro gradu – tutkielma, 82s. Liitteet 3s.

Historia

Marraskuu 2018.

Kieltolaki oli Suomessa voimassa vuosina 1919—1932, se kielsi yli 2 tilavuusprosenttia alkoholia sisältävien aineiden valmistuksen, myynnin, maahantuonnin ja varastoinnin muissa, kuin lääkinnällisissä ja tieteellisissä tarkoituksissa sekä kirkkoviininä. Lakia oli 1800-luvun lopulta asti ajanut kieltolaki-innostus, joka kuitenkin lain voimaanasuttua oli ehtinyt jo laantua. Kieltolakia rikottiinkin ahkerasti jokaisessa kansaluokassa ja kaikilla mahdollisilla tavoilla sen alkuajoista lähtien. Vaikka kieltolakirikollinen tuo vahvasti mieleen seikkailunhaluisen trokarin, joka salakuljetti viinaa ulkomailta, oli tavallinen kieltolakirikollinen vähävarainen nainen. Tutkielmassani keskityn yhden tällaisen kieltolakirikollisen elämään. Käytän hänestä pseudonyymiä Sofia Niemi.

Sofia Niemi syntyi Kuortaneella torpparin viisilapsiseen perheeseen vuonna 1875. Myöhemmin hän kuitenkin muutti Lappajärvelle Kauhajärven kylään. Sofia Niemen elämä muuttui hänen saatuaan ensimmäisen lapsensa vuonna 1898. Niemi ei ollut naimisissa, mikä tarkoitti sitä, että hänen työmahdollisuutensa muuttuivat niukemmiksi. Sofia Niemi sai myöhemmin viisi muuta lasta, joista kaksi selvisi aikuisiksi. Niemi oli hyvin vähävarainen ja kieltolain aikana hän hankki elantonsa osittain tai kokonaan viinan ammattimaisella myynnillä.

Sofia Niemi myi Kauhajärven kylässä viinaa ainakin vuodesta 1920 alkaen. Käräjäpöytäkirjoissa hän esiintyi seitsemän kertaa vuosien 1920-1928 välisenä aikana. Niemeä ei kertaakaan todettu syyttömäksi käsiteltyyn rikokseen, vaan aina löytyi todistajia näyttämään syytteet toteen. Niemen rikokset käsittivätkin 24 prosenttia kaikista Kauhajärven kieltolakirikoksista. Niemi ei täysin sulautunut häntä ympäröivään yhteiskuntaan ja saattoi näin olla muille kyläläisille näkyvä hahmo. Hänet olikin ehkä muita kyläläisiä helpompi ilmiantaa kieltolain rikkomisesta. Hänellä ei kylässä ollut valtaa kostaa häneen kohdistuneita ilmiantoja.

Niemi ei koskaan jäänyt kiinni Viinan valmistuksesta, vaikka todennäköistä on, että hän harjoitti tätäkin toimintaa. Kaikki Sofia Niemen myymä viina oli kuitenkin kotitekoista. Viinan valmistamiseen suhtauduttiin Kauhajärven kylässä varsin myönteisesti. Muistelmien mukaan kylä oli viinassa omavarainen pontikkavaltakunta. Pontikan keittäminen kuitenkin muistettiin lähinnä miesten hommana. Kylässä oli myös sellaisia, jotka valmistivat pontikkaa myyntiä varten. Sofia Niemikin kuului tähän ryhmään. Sofia Niemi ei siis naisena sopinut täysin edes kieltolakia rikkoneiden yhteisöön. Kuitenkin jossakin määrin hänellä oli oma sosiaalinen verkostonsa, jonka edustajat suostuivat muun muassa todistamaan hänen puolestaan käräjillä.

Sisällys

1. Johdanto	1
1.1 Tutkimustehtävä	2
1.2 Aiempi tutkimus	4
1.3 Lähteet ja kirjallisuus	6
1.4 Tutkimusmenetelmät	9
2. Torpan tyttärestä viinakauppiaaksi	12
2.1 Lapsuus Kuortaneella	12
2.2 Lappajärven kulkuyhteydet	16
2.3 Elinkeinot Lappajärvellä	17
2.4 Vähävaraisten ansiomahdollisuudet	20
3. Kieltolain vaihteleva suosio	24
3.1 Paloviina Suomessa	24
3.2 Raittiusliikkeet kieltolain taustalla	25
3.3 Kieltolakiin suhtautuminen	27
3.4 Kieltolainvalvonnan järjestäminen	28
3.5 Kylä ja virkavalta kieltolakirikoksen edistäjinä	30
4. Kauhajärveläiset ja Sofia Niemi kieltolain rikkojina	34
4.1 Käräjien käytäntöjä	34
4.2 Viinan myynti ja valmistus Kauhajärvellä	37
4.3 Kauhajärveläiset käräjillä.	42
4.4 Sofia Niemen sakkorangaistukset	49
4.6 Tie Vaasan lääninvankilaan	50
4.7 Mikseivät ”viinahommat” loppuneet?	53
5. Yhteisöllisyys ja kieltolain rikkominen Kauhajärvellä.	55
5.1 Yhteisöllisyys ja lain rikkominen	55
5.2 ”Yhdessä mentiin. Keitettiin siellä ja juotiin.”	57
5.3 ”No kyllähän se kielteinen kanta oli, mutta eihän ne sille saaneet mitään.”	62
5.4 Viinalla ystäviä	64
5.5 Sofia Niemi ja Kujalan -suku.	69
5.6 Kauhajärveläisten yhteydet toisiinsa.	72
6. Päätelmät	73
Lähteet	78
Liite 1	83
Liite 2.	84

1. Johdanto

”Rikollinen ihminen on aina herkkä uuteen lainrikokseen. Varsinkin jos hän sillä voi peittää toisen rikoksen. Tältä kannalta on erinomaisen hyvin ymmärrettävissä, miksi Suomen kieltolakia niin arvelematta rikotaan. Sitä rikkovat empimättä vain ne kansalaiset joiden omaatuntoa varmasti jo painaa joku muukin siveys- tai lainrikos.”

- Santeri Alkio¹

Santeri Alkion toteamus on esimerkki siitä, miten kieltolakia toistuvasti rikkoneisiin suhtauduttiin 1920-luvulla. Alkion mukaan taipumus rikollisuuteen oli osa henkilön luonnetta ja lakia rikkoneet ihmiset olivat siis jo valmiiksi pahaluonteisia. Alkio myös selittää toistuvaa rikollisuutta, sillä, että rikoksen toistaminen oli lakia rikkoneille ominaista. Alkion ajatus ei oikeastaan jätä tilaa sille, että lain rikkominen olisi voinut johtua myös henkilön olosuhteista. Kieltolaki saattaa ensimmäisenä tuoda mieleen seikkailunhaluisen trokarin, joka saattoi viinan salakuljettamisella rikastua. Kuitenkin todellisuudessa tyypillinen kieltolakirikollinen Suomessa oli keski-ikäinen ja vähävarainen nainen, joka viinan myynnillä hankki itselleen vaatimattoman elannon.²

Pro gradu –tutkielmassani keskityn Lappajärven Kauhajärven kylässä eläneeseen naiseen, joka kieltolain aikana hankki elantonsa myymällä viinaa laittomasti. Tutkielmassani en kutsu häntä hänen oikealla nimellään, vaan käytän hänestä pseudonyymiä Sofia Niemi. Elinaikanaan Niemeä kutsuttiin irtolaiseksi, itselliseksi, mäkitupalaiseksi, löysäksi ja joutolaiseksi. Niemi oli vähävarainen naimaton äiti. Hän oli viinan laittomasta myynnistä useaan otteeseen käräjillä vuosina 1920-1928. Hänet tuomittiin useaan kertaan sakkoihin ja kerran myös vankeuteen.³ Santeri Alkion väittämä antaa yhden mahdollisen selityksen sille, miten Sofia Niemeen suhtauduttiin hänen omassa yhteisössään toisaalta viranomaisten ja toisaalta muiden kyläläisten taholta. Tutkielmassani haluan kartoittaa Sofia Niemen elämää ja sitä, minkälainen asema hänellä oli Kauhajärven kylässä. Vaikka yleisesti Niemen kaltaisiin ihmisiin asennoituminen olisikin negatiivista, yhteisö voi myös tehdä omat sääntönsä, jotka saattavat poiketa koko maata koskevista yleisistä säännöistä.

---

¹ Alkio 1920, 13.

² Pulkkinen, 2015, 146.

³ LKVP: **C3a:65**:§.154, **C3a:68**; §:149, **C3a:70**:§:84, **C3a:71**; §:25, **C3a:73**; §:85, **C3c:13**: 15.4.1924; §:2, **C3a:78**; §:9, **C3a:80**; §:158, ja LKVP; **C4a.84**; §:13.

1.1 Tutkimustehtävä

Kieltolaki oli Suomessa voimassa vuosina 1919-1932. Laki kielsi yli 2 tilavuusprosenttia alkoholia sisältävien aineiden valmistuksen, myynnin, maahantuonnin ja varastoinnin muissa, kuin lääkinnällisissä ja tieteellisissä tarkoituksissa, sekä kirkkoviininä.⁴ Alkoholin kulutus oli Suomessa ennen kieltolain voimaan astumista Euroopan matalinta tasoa. Tähän tuli kuitenkin muutos lain astuttua voimaan. Lakia rikottiin sen alkuajoista lähtien systemaattisesti kaikissa kansanluokissa. Jo vuonna 1919 nähtiin, ettei laki ollut toivotulla tavalla alentanut alkoholin kulutusta kansan keskuudessa. Kieltolakirikosten osuus kaikista Suomessa tehdyistä rikoksista oli suurimmillaan vuonna 1925, jolloin niiden osuus oli 84,2 prosenttia.⁵ Kieltolakia ensikertaa rikkovia rangaistiin vähintään 100 markan sakolla, ja toistuvasti lakia rikkovia vähintään kolmen kuukauden vankeudella. Inflaation takia sakkomäärät moninkertaistuivat jo pari kuukautta lain voimaantulon jälkeen.⁶

Pro gradu –tutkielmani keskittyy Lappajärvellä sijaitsevaan Kauhajärven kylään 1800-luvun lopusta 1920-luvun lopulle. Tutkielmassani halusin selvittää, miten kieltolakia rikottiin kylässä ja toisaalta, miten kieltolakirikollisiin suhtauduttiin. Tutkittuani Lappajärveä koskevia käräjäpöytäkirjoja päädyin rajaamaan tutkimukseni yhteen kylässä eläneeseen kieltolakirikolliseen. Kyseessä oli Kuortaneella vuonna 1875 syntynyt nainen⁷, joka myöhemmin vuonna 1895 muutti Kauhajärven kylään⁸. Hän oli itsellinen, joka hankki elantonsa 1920-luvulla toistuvasti rikkomalla kieltolakia, myyden, sekä valmistaen alkoholia. Käräjäpöytäkirjoissa häntä kutsuttiin myös irtolaiseksi, mäkitupalaiseksi ja joutolaiseksi. Häneen suhtauduttiin vaihtelevasti kyläyhteisössä, hän oli avioton äiti ja salaviinan keittäjä, mutta toisaalta myös yhteisön jäsen, jonka puolesta naapurit olivat joskus valmiita myös käräjillä todistamaan.⁹

Toivo Nygårdin mukaan yhteiskunnassa on aina ollut jäseniä, jotka tavalla tai toisella ovat jääneet pimentoon. Näiden poikkeavien, ja niin sanottujen normaalien välillä on aina ollut konfliktia. Poikkeavuus on yleensä nähty ongelmana, joka on pyritty ratkaisemaan.¹⁰ Sofia Niemi poikkesi normaalina pidetystä monin tavoin. Laillisen toimeentulonsa hän sai luultavasti tekemällä satunnaisia töitä. Hän myös työskenteli piikana ainakin ennen lapsiensa syntymää. Kieltolakiaikana

---

⁴ Pulkkinen 2015, 9.

⁵ Kallentautio 1979, 31

⁶ Pulkkinen 2015, 69.

⁷ Kuortane, syntyneet, 1856-1883.

⁸ Lappajärven henkikirjat 1894-1903, Kauhajärvi.

⁹ LKVP: C3a:65:§.154, C3a:68: §.149, C3a:70:§.84, C3a:71: §.25, C3a:73: §.85, C3c:13: 15.4.1924; §.2, C3a:78: §.9, C3a:80: §.158, ja LKVP: C4a.84: §.13.

¹⁰ Nygård 1998, 12.

Niemi ansaitsi elantonsa laittomasti, valmistamalla ja myymällä alkoholia.¹¹ Köyhälistöön saatettiin suhtautua myönteisemmin, kun kyseessä oli ”omaa väkeä”, kun taas muualta saapuneisiin kulkijoihin suhtauduttiin kielteisemmin. Varsinkin oman kylän köyhistä huolehtimisen saatettiin ajatella olleen velvollisuus.¹² Tämä ei kuitenkaan välttämättä koskenut sellaisia henkilöitä, joiden katsottiin herättävän pahennusta. Tutkielmassani keskityn varsinkin vuosien 1920—1927 väliseen aikaan, jolloin Niemi esiintyi käräjäpöytäkirjoissa. Haluan antaa mahdollisimman kokonaisvaltaisen kuvan siitä, miten Niemi päätyi rikkomaan kieltolakia, joten aloitan tutkimukseni Niemen lapsuudesta Kuortaneella, jonka jälkeen käsittelen hänen aikaansa Lappajärvellä ennen kieltolakia.

Tutkielmassani selvitän, miten Sofia Niemi päätyi rikkomaan kieltolakia. Tässä otan esille hänen yhteiskunnallisen asemansa. Kirjoitan Niemen lapsuudesta ja hänen perheensä asemasta Kuortaneen kunnassa. Käsittelen muun muassa eri nimityksiä, joita Niemestä myöhemmin käräjäpöytäkirjoissa käytettiin, sekä sitä, mitä nämä nimitykset tarkoittivat. Pohdin sitä, miten Sofia Niemen vähävaraisuus vaikutti hänen valintoihinsa. Otan myös huomioon Sofia Niemen aseman naimattomana äitinä ja sen, minkälaisia ansiokeinoja hänellä on voinut olla. Aviottoman lapsen synnyttäminen pienessä kylässä tarkoitti sitä, että äiti saattoi leimaantua koko kylän asukkaiden silmissä. Tämä on voinut vaikuttaa työnsaannin mahdollisuuksiin.

Käsittelen tutkielmassani Sofia Niemen kieltolakiaikana tekemiä rikoksia ja hänen niistä saamiaan tuomiota. Otan esille sen, miten Sofia Niemi rikkoi kieltolakia ja minkälaista tuottoa hän on voinut lain rikkomisella saada. Tässä otan huomioon myös Sofia Niemen lain rikkomisesta saamat sakkorangaistukset ja sen, miten hänen on ollut mahdollista niitä suorittaa. Tutkin myös kyläyhteisön ja sen jäsenten suhtautumista kieltolakiin ja sen rikkomiseen. Tämän avulla selvitän Sofia Niemen asemaa Kauhajärven kylässä.

Koska Sofia Niemi esiintyy Kauhajärveä koskevissa käräjäpöytäkirjoissa vuosina 1920-1927, tutkin myös muiden Kauhajärven kylässä asuneiden samoina vuosina tekemiä kieltolakirikoksia. Tämän avulla selvitän, miten Sofia Niemi erosi muista kylässä kieltolakia rikkoneista ja toisaalta, mitä yhteistä hänellä oli heidän kanssaan. Yksi tärkeimmistä tutkimuskohteistani on se, miten Sofia Niemeen suhtauduttiin yhteisön sisällä. Selvitän myös, oliko Niemi todella poikkeuksellinen Kauhajärven kylässä vai tekivätkö muut kyläläiset hänestä poikkeuksellisen. Pienessä yhteisössä naimaton äiti saatettiin helposti leimata moraalittomaksi, joten häntä oli helppo syyttää myös muista rikoksista. Sofia Niemellä ei myöskään ollut kylässä valtaa, joten hänet saattoi ilmiantaa

---

¹¹ LKVP: C3a:65:§.154, C3a:68:§.149, C3a:70:§.84, C3a:71:§.25, C3a:73:§.85, C3c:13: 15.4.1924; §.2, C3a:78:§.9, C3a:80:§.158, ja LKVP: C4a.84:§.13.

¹² Mäkinen ja Pessi 2009, 73.

pelkäämättä seuraamuksia. Sama ei ehkä pitänyt kaikkien kylässä kieltolakeja rikkojiksi. Tutkielmassani selvitän, missä määrin Sofia Niemi kuitenkin oli osa yhteisönsä ja missä määrin hän joutui elämään sen ulkopuolella. Niemen onnistui saamaan kyläläisiä myös todistamaan puolestaan käräjillä. Tämä voi tarkoittaa sitä, että hän oli osa jonkinlaista yhteisöä. Selvitän tutkimuksessani myös missä määrin toisen niin sanottu synnit voitiin unohtaa jokapäiväisessä kanssakäynnissä vai oliko Niemen kaltaisten ihmisten mahdotonta päästä yhteisön sisäpuolelle Kauhajärven kylässä.

1.2 Aiempi tutkimus

Suomen kieltolakeja on tutkittu monesta eri näkökulmasta. Kuitenkin suuri osa aiemmasta tutkimuksesta keskittyy kieltolakiin koko maata ja väestöä koskevassa mittakaavassa. Kieltolakitutkimuksen kohteena olivat 1970-luvulla alkoholin salakuljetus ulkomailta sekä kieltolakirikollisuus kaupungeissa, jota esimerkiksi Reijo Ahtokari on tutkinut.¹³ Pirtun salakuljetukseen keskittyneessä tutkimuksessa tulee hyvin esille, miten miehet rikkoivat kieltolakeja. Naiset eivät kuitenkaan naiset osallistuneet pirtun tuomiseen ulkomailta paljon tai näkyvästi.¹⁴ Tästäkin syystä halusin tutkia naisten yleisintä kieltolakirikosta, viinan laitonta myyntiä.

Raittiusliikkeen historiaa Suomessa on tutkinut muun muassa Irma Sulkunen. Hän on vuoden 1986 väitöskirjassaan kirjoittanut raittiusliikkeen järjestäytymisestä Suomessa 1800-luvun lopulta 1900-luvun alkuun.¹⁵ Raittiusliikkeen historiaa Suomessa on myös tutkinut Jukka Ahonen. Kirjassaan hän kertoo raittiusliikkeen synnystä enemmän raittiuden ystävät-järjestön näkökulmasta, mutta käsittelee myös koko raittiusaateen kehitystä Suomessa yleisesti.¹⁶

Uudempi tutkimus löytyy esimerkiksi Aija Kaartiselta. Hän on tutkinut kieltolakeja naisnäkökulmasta. Hän käsitteli erityisesti naisten vaikutusta lain syntyyn sekä lopulta sen poistamiseen.¹⁷ Jonna Pulkkinen taas on vuonna 2015 kirjoittanut kieltolaista ja sen rikkomisesta koko Suomessa. Hänen tutkimuksensa antaa hyvän yleiskuvan kieltolaista sen säätämisestä rikkomiseen ja lopulta kumoamiseen.¹⁸ Marko Tikka on myös kirjoittanut artikkelin kieltolaista ja sen rikkomisesta ja alkoholin käytöstä vuonna 2007.¹⁹ Tutkimuksessani otan kieltolain huomioon myös laajemmassa mittakaavassa, joskin tutkimukseni keskittyy Kauhajärven kylään.

---

¹³ Ahtokari, 1972.

¹⁴ Pulkkinen, 2015, 149.

¹⁵ Sulkunen, 1986.

¹⁶ Ahonen, 2003.

¹⁷ Kaartinen, 2011.

¹⁸ Pulkkinen, 2015.

¹⁹ Tikka, 2007, 235-245.

Matti Peltonen on tutkinut kieltolakiin suhtautumista²⁰ Kieltolain säätämisen ja voimassaolon eri vaiheita läpikäymällä hän pohtii sitä, miksi kieltolaki aikojen saatossa on määrittänyt suomalaisten suhdetta alkoholiin. Peltonen on myös tutkinut suomalaisten poikkeuksellisenä pidettyä alkoholin kulutusta. Hän on käsitellyt esimerkiksi alkoholin ja rikollisuuden toisiinsa liittämistä.²¹ Omassa tutkielmassani arvioin myös kieltolakiin suhtautumista, mutta keskityn enemmän yhden kyläyhteisön suhtautumiseen lakiin, enkä käy läpi suhtautumista koko maassa. Vaikka käsittelen myös kieltolakia yleisellä tasolla, tutkimukseni ei keskity vain lakiin ja sen rikkomiseen. En myöskään keskity varsinaisesti siihen, miten itse kieltolakiin suhtauduttiin, vaan miten lain rikkomiseen suhtautuminen on saattanut vaikuttaa Sofia Niemeen kohdistuneisiin asenteisiin.

Tutkimus, joka keskittyisi kieltolain tutkimukseen yksittäisen ihmisen näkökulmasta ei ole yleistä. Asiaa on kyllä käsitelty kuuluisien alkoholin salakuljettajien elämänerroissa. Yksi tällainen salakuljettaja oli Algoth Niska. Kari Kallonen on kirjoittanut hänen elämästään vuonna 2000 teoksessaan ”salakuljettajien kuningas”. Sofia Niemen kaltaisen yksilön näkökulmaan keskittyvää tutkimusta ei sen sijaan ole, mikä oli yhtenä syynä tutkimuskohteeni valinnalle. Halusin tuoda esille Niemen kaltaisen hieman näkymättömämmän kieltolakia rikkoneen ihmisen elämää. Lähestyn kieltolakirikollisuutta yksittäisen rikollisen kannalta, tutkien sitä, miten hän päätyi rikkomaan lakia ja toisaalta, miten lain rikkominen vaikutti hänen elämäänsä.

Aluerajauksessani keskityn Lappajärven kuntaan kuuluneeseen Kauhajärven kylään. Halusin tutkia kieltolakirikoksia pienessä eristäytyneessä kyläyhteisössä. Tällaista aihetta ei myöskään aikaisemmin ei paljonkaan ole tutkittu Suomessa. Joskin Jonna Pulkkinen on tutkinut viinan salakuljetusta ja jonkin verran sivunnut myös siihen liittyntä yhteisön hyväksyntää. Pulkkinen käsittelee Seiskarin saarta, jonka asukkaat kirjoittivat omat viinan salakuljetuksen hyväksyvät sääntönsä.²² Tutkimuksessani keskityn myös yhteisöllisyyteen kieltolakirikollisuudessa. Tämän aiheen voi nähdä jonkin verran olevan esillä joissakin kieltolakia käsittelevissä teoksissa. Matti Peltonen on käsitellyt myös sitä, miten eri ryhmät suhtautuivat kieltolakiin.²³ Kuitenkaan tutkimusta ei ole pontikan keittämiseen ja viinan myymiseen liittyvästä yhteisöllisyydestä, joten katson myös tämän tutkimukseni aspektin tarpeelliseksi.

---

²⁰ Peltonen, 1997.

²¹ Peltonen, 1988.

²² Pulkkinen, 2015, 119.

²³ Peltonen, 1997, 96-102.

1.3 Lähteet ja kirjallisuus

Tutkielmani lähteinä käytän pääasiassa Lappajärven kärjäkunnan varsinaisiasiain pöytäkirjoja sekä sakkoluetteloita, sekä kauhajärveläisten muistelmia kansanperinnearkiston kokoelmista. Näiden lähteiden ohella olen tutustunut aiheeseen liittyvään tutkimuskirjallisuuteen, sekä aikalaiskirjallisuuteen. Kärjäpöytäkirjojen avulla on mahdollista saada tietoa paljon muustakin, kuin vain rikoksesta, jota käsiteltiin. Hyvin tärkeä lähde on muistitieto, jonka avulla minulla on mahdollisuus saada täydellisempi kuva Sofia Niemeä ympäröineestä yhteisöstä. Tärkeää tietoa Sofia Niemestä, hänen vanhemmistaan, sisaruksistaan ja lapsistaan saan myös kirkonkirjoista.

Kärjäpöytäkirjoihin kirjataan tapausten yhteydessä myös muuta, henkilön elämään ja yhteisöön liittyvää tietoa.²⁴ Kärjäpöytäkirjat ovat mielenkiintoinen lähde myös yhteisön tutkimiseen, ja siihen, miten yhteisön jäsenet suhtautuivat toisiinsa. Pöytäkirjat paljastavat tapausten ohella henkilöiden aseman yhteisössä, sekä sen, miten esimerkiksi viranomaiset suhtautuivat syytettyihin. Pöytäkirjoissa ihmisistä käytetään erilaisia nimityksiä, joiden avulla voi tehdä päätelmiä, sekä syytetyistä, että todistajista. Sekin, kuka kärjillä todisti kenenkin puolesta, antaa paljon tärkeää tietoa. Joidenkin henkilöiden kohdalla todistajat voivat olla halukkaampia antamaan tietoa, kuin toisten. Tämän avulla voi saada tietoa siitä, kuka oli yhteisössä arvostetussa asemassa. Toisaalta kärjäpöytäkirjat antavat myös tapaukseen liittymätöntä tietoa henkilöistä. Syytetyn tai todistajan asumisolot saatetaan mainita esimerkiksi todistajanlausunnoissa. Usein todistajanlausunnoista tulee ilmi myös muita yksityiskohtia kärjillä olleiden elämästä.

Kirkonkirjojen avulla on mahdollista saada tietoon esimerkiksi henkilön syntymäaika, se oliko hänellä lapsia, sekä se oliko hän naimisissa. Tämän lisäksi esimerkiksi lapsen syntymän yhteydessä mainitaan yleensä vanhempien asema. Tämä antaa paljon arvokasta tietoa siitä, minkälaisen lapsuuden henkilö on mahdollisesti elänyt. Kirkonkirjoihin on merkitty myös se, ovatko lapsen vanhemmat olleet naimisissa. Tämä on tärkeä tieto, sillä naimattoman äidin elämä poikkeaa naimissa olleiden äitien elämästä. Kirjonkirjojen avulla on mahdollista myös saada tietoa siitä, omistiko henkilö oman asuntonsa ja oliko hänellä vakituista tointa.

Kärjäpöytäkirjoja tulkittaessa on kuitenkin muistettava, että niiden olevan toisen tulkinta kärjätilanteesta. Ne eivät myöskään ole sanasta sanaan kertauksia käydyistä kärjäistunnoista, vaan summauksia istuntojen tapahtumista. Lausuntojen sisällöt on usein kirjoitettu ylös pääpiirteittäin. Tämän lisäksi kärjätilanne ei ollut tavallinen mukana olleiden henkilöiden elämässä. Syytetyllä oli kaiken sanomansa takana motiivi saada mahdollisimman lievä tuomio.

---

²⁴ Markkola, 1996, 13.

Samankaltainen motiivi oli myös häntä vastaan, ja hänen puolestaan todistaneilla henkilöillä. Henkilö on pöytäkirjoissa mahdollista nähdä vain niiden roolien läpi, jotka hän, hänen puolustuksensa ja syyttävä taho hänestä esittävät. Tämä vaikuttaa siihen, mitä pöytäkirjoista voi saada irti, ja myös, miten niitä kannattaa tulkita.

Kauhajärven kylään on 1970-luvulla tehty muistitietokeräys, jossa kyläläisiä haastateltiin kylän eri perinteistä. Haastateltavia pyydettiin myös kertomaan omasta nuoruudestaan. Useimpien haastateltavien kohdalla tarinat näyttävät sijoittuneen noin 1910-1930 -luville. Joiltakin haastateltavilta kysyttiin erikseen kieltolaista, ei kuitenkaan kaikilta. Kaikilla haastateltavilla ei myöskään ollut aiheeseen kommenttia. Kieltolakikysymyksiin vastanneiden ryhmä ei ole kovin monipuolinen. Mukana ei esimerkiksi ole yhtäkään naista. Tutkimuksessani käytän kuuden ihmisen haastatteluja. Yksi heistä myönsi olleensa mukana pontikan keittämisessä ja neljä muuta muisteli, miten kylässä oli kannatettu, vastustettu kieltolakia ja toisaalta rikottu kieltolakia. Yhden naisen haastattelussa ei mainita kieltolakia, mutta hän antaa hyvin hyödyllistä tietoa piian työstä, sekä talkootoiminnasta Kauhajärvellä, joten käytän hänen haastatteluaan apuna hahmottaessani mahdollisia elinkeinoja kylässä.

Muistitietohistoriassa tarkoitus on käyttää muistitiedon tukena muitakin lähteitä. Muistitieto laajentaa esimerkiksi arkistolähteiden antamaa kuvaa ja antaa tutkimukselle uusia näkökulmia.²⁵ Muistitieto voi myös jossakin määrin täydentää käräjäpöytäkirjojen ja kirkonkirjojen tietoja. Tarkoitus ei ole etsiä henkilön muistitiedosta virheellisiä yksityiskohtia, vaan pohtia, mikä merkitys eri tapahtumilla on ollut. Paljon voi päätellä myös siitä, mitä ei muisteta. Muistitiedon avulla on mahdollista saada lisätietoa ihmisten arjesta, josta ei ole olemassa paljonkaan arkistolähteitä.²⁶

Haastatteluista saatu kieltolakia koskeva muistitieto on tuotettu viiden ihmisen toimesta, jolloin se ei voi antaa todellista kuvaa Kauhajärven kylän ihmisten näkemyksistä tai asenteesta kieltolakiin. Vaikka kaikissa haastatteluissa tuodaan ilmi, että lähes koko kylä osallistui kieltolain rikkomiseen, ei haastattelujen avulla voida saada varmuutta siitä, onko näin todella ollut. Toisaalta niiden avulla voidaan päätellä, että ainakin haastattelun kohteena olleet miehet muistivat Kauhajärven pontikkavaltakuntana. Muistitieto on saattanut muuttua hyvinkin paljon ajan kuluessa, sillä haastattelumateriaali on kerätty vasta 40-50 vuotta tapahtumien jälkeen. Myös kylän kollektiivinen muistitieto ja perinnetieto on saattanut muokata haastateltavien muistoja, kuten myöskin ulkopuolelta, esimerkiksi lehdistä, radiosta tai televisiosta saatu tieto. Kieltolain aikana, sekä sen jälkeen oli yleisessä tiedossa, että koko Suomessa lakia rikottiin hyvin yleisesti ja tämä on saattanut

---

²⁵ Rossi, 2012, 53.

²⁶ Rossi, 2012, 53.

myös vaikuttaa haastateltavien muistoihin aiheesta. Tämä ei kuitenkaan tee haastatteluista saatavia näkökulmia vähemmän arvokkaiksi tai hyödyllisiksi.

Sofia Niemi ei suoraan esiinny kauhajärveläisten muistelmissa. Haastattelut kuitenkin antavat kuvaa siitä, minkälaisessa yhteisössä Sofia Niemi on elänyt kieltolain aikana. Sofia Niemeä tai muita naisia ei muistelmissa mainita puhuttaessa siitä, ketkä kieltolakia rikkoiva.²⁷ Kuitenkin käräjäpöytäkirjoista tulee ilmi, että myös naiset olivat osallisina kieltolain rikkomisessa Kauhajärven kylässä. Vuosina 1920-1927 Sofia Niemi itseasiassa jäi selvästi useamman kerran kiinni viinan laittomasta myymisestä, kuin yksikään toinen kauhajärveläinen.²⁸ Näistä syistä onkin mielenkiintoista pohtia, miksi Niemeä ei muistelmissa mainita.

Tutkielmassani hyödynnän myös itse tekemääni kauhajärveläisen vuonna 1924 syntyneen naisen haastattelua. Hänen haastattelunsa on pieni osa tutkielmasta, mutta katsoin siinä saadun tiedon hyvin tärkeäksi, sillä se antoi mahdollisen tiedon siitä, mitä elinkeinoja Sofia Niemellä on saattanut olla alkoholin myymisen lisäksi. Tästä haastattelusta saatu tieto perustuu enemminkin kylän kollektiiviseen muistitietoon, kuin henkilön itse muodostamaan muistitietoon.

Paljon kirjallisuuslähteistäni käsittelee erilaisuutta suomalaisessa yhteiskunnassa. Erilaisuudella tarkoitan lähinnä yhteiskunnan marginaalissa eläneitä, köyhälistön edustajia, kuten itsellisiä ja kieltolakirikollisia. Kirjallisuuteni koskee myös yhteisöä ja sen muodostamista. Myös paikallishistorialla on tutkimuksessani tärkeä rooli. Suuri osa tutkimuskirjallisuudestani käsittelee kuitenkin kieltolakia ja sen rikkomista, sekä alkoholin historiaa.

Toivo Nygårdin toimittama tutkimus ”Kerjääminen eilen ja tänään”, sekä Antti Häkkisen, Panu Pulman ja Miikka Tervosen teosta ”Vieraat kulkijat –Tutut talot” keskittyvät köyhyyden historiaan. Näiden tutkimuksien avulla laajennan kuvaa siitä, millainen Sofia Niemen elämä on ollut ja miksi hän päätyi rikkomaan kieltolakia. Nämä kirjat ovat tärkeitä varsinkin käsitellessäni Sofia Niemen lapsuutta, sekä muuttoa Lappajärvelle. Samassa kappaleessa kirjoitan myös maaseudun naisten ja lasten arjesta sekä heidän työmahdollisuuksistaan. Tästä aiheesta hyödynnän Sirkka-Liisa Rannan²⁹ ja Pirjo Markkolan tutkimuksia.³⁰

---

²⁷ Kper, Y/022073, Y/02076, Y/02074, Y/02189, Y/02190.

²⁸ LVP: **C3a:65**,§34,§:154,**C3a:66**,§:20,**C3a:68**,§:85,§:145,§:146,§:147,§:149,§:151,§:153, **C3a:69**,§:81,§:82,§:84,§:85,§:86,§:88,§:89,§:90,**C3a:71**,§:25,§:60,§:98, **C3a:73**,§85, **C3c:13**: 15.4.1924,§:2, **C3a:75**,§:6,§:7, **C3a:78**,§:9,§:10,§:28,§:180, **C3a:80**,§:24,§:53,§:158 ja LapuanKVP; **C4a.84**, §:13

²⁹ Ranta, 2012.

³⁰ Laine ja Markkola, 1989.

Paikallishistorioilla on työssäni myös tärkeä rooli. Mukana tutkimuksessani on myös jossakin määrin Kuortaneen kunta. Taustatietona näiden paikkakuntien historiaan hyödynnän paikallishistorioita. Näitä ovat Toivo Nygårdin toimittamaa kolmiosaista yleistös ”Järviseudun historia”, sekä myös Armas Luukon kirjoittama Etelä Pohjanmaa historia. Hieman taustatietoa Kauhajärven kylään antaa Heikki Pehkorannan kirjoittama ”Kauhajärvi – Totta ja tarinaa pohjalaisesta kylästä”.

Koska tutkimukseni keskittyy myös yhteisön vaikutukseen, katson tarpeelliseksi ottaa tutkimukseeni mukaan yhteisöä koskevaa kirjallisuutta. Yhteisöllisyydestä ja sen historiasta ovat kirjoittaneet muun muassa Jari Eilolan³¹ ja Antti Hautamäki.³² Heidän teoksensa toimivat tutkielmassani taustatietona sille, miten yhteisö muodostuu ja toisaalta toimii ja miten yksilö toimii vuorovaikutuksessa yhteisön kanssa.

Kieltolain ja alkoholin historian tutkimisessa hyödynnän muun muassa Matti Peltosen tutkimuksia.³³ Yleisteoksena kieltolakiin Suomessa puolestaan minulla on Jonna Pulkkinen vuonna 2015 julkaisemaa tutkimusta.³⁴ Jukka Ahosen vuonna 2003 kirjoittamaa raittiusliikkeiden historiaa tutkimusta hyödynnän kirjoittaessani kieltolain synnystä. Lisätietoa kieltolaista antaa myös Marko Tikan vuoden 2007 artikkeli kieltolaista.³⁵ Koska kieltolain yhteydessä tutkin myös Sofia Niemen saamia rangaistuksia, hyödynnän näiden tutkimiseen Jukka Muiluvuoren Vaasan lääninvankilasta kirjoittamaa historiikkaa.³⁶

1.4 Tutkimusmenetelmät

Pro gradu –tutkielmassani seuran Sofia Niemen elämää hänen koko elämänsänsä ajan. Vaikka keskiössä ovatkin hänen 1920—1930 –luvulla tehneet rikoksensa, en halua tutkimuksessani keskittyä Sofia Niemeen ainoastaan rikollisena. Niemen elämässä tapahtui käännteitä ja valintoja, jotka lopulta johtivat hänen ajautumiseensa rikolliselle uralle. Jotta voisin ymmärtää Niemen myöhemmän elämän vaihteita, on tärkeää käsitellä myös hänen aikaisempaa elämäänsä. Koska käsittelen henkilön koko elämänsänsä, pyrkien sen avulla ymmärtämään häntä ja hänen toimiansa, tutkimuskeinonani on historiallinen biografia.³⁷ Biografia ei ole uusi tutkimuksen suuntaus, vaan

---

³¹ Eilola, 2013.

³² Hautamäki, 1998.

³³ Peltonen, 1988, sekä 1997.

³⁴ Pulkkinen, 2015.

³⁵ Tikka 2007.

³⁶ Muiluvuori, 2014.

³⁷ Hakosalo, 8-9.

sillä on hyvin pitkät juuret. Kuitenkin viimeisen muutaman vuosikymmenen aikana biografinen tutkimus on enemmän keskittynyt myös marginaalissa eläneisiin ihmisiin.³⁸

Kirjassa ”Historiallinen elämä” Heini Hakosalo tuo esille neljä kriteeriä, joita eri tavoilla painottaen käytetään historiallisen biografian keinoina. 1 Kyseessä on kertomus, joka seuraa kohteensa elämäntulkua, koettaen selittää sen eri käännteitä, 2 Tutkimus koettaa analysoida niitä vaikutuksia, joita tutkimuksen kohteena olevalla henkilöllä on ollut esimerkiksi toisiin ihmisiin; 3 Ottaa huomioon tutkimuskohdetta ympäröineet kontekstit ja 4 Pyrkii myös saamaan kohteen oman äänen kuuluviin.³⁹ Viimeinen kohta on omassa tutkimuksessani ongelmallinen, sillä vaikka Sofia Niemen oma ääni on jonkin verran kuultavissa käräjäpöytäkirjoissa, on sen rooli varsin vähäinen. On myös otettava huomioon, että kyseessä ei ole esimerkiksi Sofia Niemen nauhoitettu haastattelu tai päiväkirja, vaan käräjätilanteen kuvaus. Hakosalo toteaaakin, että tutkimuskohteen oman äänen kuuluville saaminen saattaa hyvin usein jäädä pois biografiasta, varsinkin kun tutkimus kohdistuu henkilöön, joka ei enää ole elossa, tai jolta ei ole jäänyt jäljelle kirjallisia lähteitä.⁴⁰ Koska Sofia Niemeltä ei ole jäänyt jäljelle mitään henkilökohtaista materiaalia, on Niemen ääntä vaikea saada kuuluville. Tulkintoja hänestä voidaan kuitenkin suorittaa käräjäpöytäkirjojen todistajanlausuntojen avulla.

Niemen, niin sanotusti tavallisemmista elämänvaiheista, ja kokemuksista on varsin hankalaa saada konkreettista tietoa. Sen sijaan hänen normeista poikkeavista elämänvaiheistaan, kuten hänen ajastaan kieltolakirikollisena, tietoa on saatavilla enemmän. Näin ollen lähteeni Sofia Niemen elämästä ovat varsin epätasaiset. Tästä johtuen tuntuukin mielekkäämmältä käsitellä Sofia Niemen elämää niiden roolien kautta, joissa hän elämänsä aikana esiintyi. Tällaisia rooleja olivat esimerkiksi: naimaton äiti, irtolainen, työläinen, kyläyhteisön jäsen ja rikollinen.

Biografisen tutkimuksen kirjoittajalla on hyvin suuri valta tutkimuksen kohteeseen. Hän päättää mitä asioita tuo julki ja mitä lähteitä käyttää, hän myös toimii käyttämiensä lähteiden tulkitsijana.⁴¹ Tutkija voi joko alitajuisesti tai tahallaan luoda tutkimuksen kohteesta tietynlaisen kuvan. Tutkijan olisikin hyvä tutkia kohdettaan mahdollisimman objektiivisesti.⁴² On kuitenkin mahdotonta olla missään asiassa täysin objektiivinen, joten pyrin tekemään tutkimusta samalla tiedostaen oman mahdollisen subjektiivisuuteni. Sofia Niemeä koskevat lähteet eivät myöskään ole objektiivisia,

---

³⁸ Sulkunen, 1991, 74-75.

³⁹ Hakosalo 2014, 9.

⁴⁰ Hakosalo 2014, 9.

⁴¹ Possing, 2014, 73.

⁴² Possing, 2014, 74.

joka on tutkimusta tehdessä myös otettava huomioon. Sofia Niemi esiintyy suurimmassa osassa lähteitä lakia rikkoneena henkilönä ja käräjien kirjurin tulkinnan kautta.

Koska tutkimukseni keskittyy varsin suppeaan aiheeseen, yhteen henkilöön ja hänen ympäristöönsä, on siinä myös mikrohistoriallisia piirteitä. Mikrohistorialla tarkoitetaan tutkimusta, joka kohdistuu rajoitetumpaan tutkimuskohteeseen.⁴³ Mikrohistoriaan kuuluu myös keskittyminen johonkin poikkeukselliseen tapaukseen, joka on jättänyt jälkiä historialliseen lähdeaineistoon.⁴⁴ Tutkimuksessani tällainen tapaus on kieltolaki, jota tutkin muun muassa käräjäpöytäkirjojen avulla. Mikrohistorian avulla pyritään ymmärtämään historian eri vaiheissa eläneitä ihmisiä ja heidän motiivejaan paremmin.⁴⁵ Voi sanoa olevan mahdotonta päästä lähes 100 vuotta sitten eläneiden henkilöiden pään sisään. Käyttämissäni lähteissä kuitenkin esiintyy Sofia Niemen ääni jollakin tasolla, joskin muiden tulkinnan kautta. Niemi itse ei jättänyt jälkeensä itse tuottamiaan kirjallisia lähteitä, sillä hän ei osannut kirjoittaa. Lähteeni jättävät myös suuria aukkoja Niemen elämään, sillä hänen elämänsä ennen kieltolakiaikaa koskettavat lähteet ovat niukkoja. Pyrin täyttämään näitä aukkoja vertaamalla Niemeä muihin hänen aikansa eläneisiin ja hänen kansaan samassa asemassa olleisiin naisiin. On kuitenkin muistettava, että tällaisella vertailulla ei aivan varmaa tietoa voi Niemen elämästä saada.

Sofia Niemen aikalaisten ääntä tuon kuuluviin käyttämällä työssäni muistitietoa. Muistitiedolla tarkoitetaan tietoa, joka on muistettua ja joka kuvaa elämää ja maailmaa.⁴⁶ Muistitietotutkimuksen tavoitteena on erilaisten näkemysten valottaminen ja näin ollen vallalla olevien käsitysten haastaminen.⁴⁷ Muistitiedon avulla on myös mahdollista tuoda esiin sellaisia seikkoja, jotka eivät ole jääneet erilaisiin asiakirjalähteisiin. Yhteisön identiteetti rakentuu myös sille, mitä muistetaan.⁴⁸ Muistitieto saattaa olla myös kollektiivista, jolloin se ei ole kenenkään yksilön tuottamaan, vaan on syntynyt muistojen jakamisen seurauksena, vaikka siihen on usein myös sekoittunut muutkin tiedonlähteet.⁴⁹ Muistitietohistoriassa ei muistitiedon avulla välttämättä etsitä täysin paikkansa pitäneitä faktoja tapahtumista. Sen sijaan sen avulla on mahdollista saada tietoa siitä, miten tietyt tapahtumat on muistettu ja tulkita sen avulla, mikä merkitys tapahtumalla on ollut muistelijaille.

---

⁴³ Peltonen, 1999, 15.

⁴⁴ Peltonen, 2010, 138

⁴⁵ Peltonen, 1999, 15.

⁴⁶ Korkiakangas, 2013, 131,

⁴⁷ Lento ja Olsson, 2013, 14.

⁴⁸ Korkiakangas, 129, 2005

⁴⁹ Lento ja Olsson, 2013, 14.

Kaikki muistitietoon sisältyvä kaunistelu tai muuntelu saattaa myös olla sisältää hedelmällistä tietoa.⁵⁰

Tutkimukseni keskittyy aikaan 1800-luvun loppupuolelta aina 1920-luvun lopulle. Koska tutkimuskohteeni on elänyt varsin vähän aikaa sitten, asettaa se tutkimukselleni eettisiä haasteita. Tutkimuskohteillani saattaa olla vielä eläviä sukulaisia ja henkilöitä, jotka muistavat heidät. Tästä syystä koin tarpeelliseksi muuttaa jokaisen tutkimuksessani esiintyvän henkilön nimen. Nimet eivät tuoneet erityistä lisäarvoa tutkimukselle, joten niiden säilyttäminen oli tarpeetonta. Tutkielmani pääkohteenä esiintyvän naisen olen nimennyt Sofia Niemeksi. Toinen tutkimukselleni keskinen hahmo on Niemen kanssa samassa kyläyhteisössä elänyt talollinen mies, josta käytän nimeä Juhani Kujala. Olen muuttanut myös kauhajärveläisten muistelmissa ja käräjäpöytäkirjoissa esiintyvien henkilöiden nimet, joten kukaan alkuperäislähteiden henkilö ei tekstissä esiinny oikealla nimellään.

Tutkimuksessani pyrin myös ottamaan huomioon Sofia Niemen asemaa eri marginaaliryhmien edustajana. Hän oli nainen, irtolainen, rikollinen ja avioton äiti.⁵¹ Marginaaliryhmät ovat ryhmittymiä, joiden edustajat poikkeavat valtaväestöstä ja ovat siitä syystä joutuneet yhteisöissään sivullisiksi. Marginaaliryhmiä tutkimalla on mahdollista valottaa sellaisia menneisyyden aspekteja, jotka muuten saattaisivat jäädä pimentoon.⁵² Tutkimalla Sofia Niemeä on mahdollista esimerkiksi päätellä, kuinka kieltolakia päädyttiin rikkomaan tiettyjen ryhmien keskuudessa. Selville voi myös saada, minkälaisen elämän naimaton ja vähävarainen äiti saattoi elää 1900-luvun alun maalaisyhteisössä. Marginaaliryhmiä tutkimalla on myös mahdollisuus paremmin ymmärtää heidän aikansa yhteiskuntaa suuremmassa mittakaavassa.⁵³ Tutkimalla sitä, minkä ei katsottu sopivan yhteisöön, saa uudenlaisen kuvan siitä, minkälaisia yhteisöt olivat.

2. Torpan tyttärestä viinakauppiaaksi

2.1 Lapsuus Kuortaneella

Sofia Niemi syntyi Kuortaneella Ylikylän kylässä torpparin perheen nuorimpana vuonna 1875.⁵⁴ Vaikka Sofia Niemen elämän yksityiskohdista ei olekaan paljoa lähteitä, voidaan asioita päätellä vertaamalla häntä muihin samana aikana eläneisiin hänen asemassaan olleisiin naisiin. Suomessa 1800-luvun puolivälillä ja loppuun sijoittui paljon erilaisia muutoksia ja kriisejä. Kaupungistumisen

---

⁵⁰ Kallela, 2006, 76-77.

⁵¹ LKVP: C3a:65; §:154, C3a:68; §:149, C3a:70; §:84, C3a:71; §:25, C3a:73; §:85, C3c:13: 15.4.1924; §:2, C3a:78; §:9, C3a:80; §:158, ja LKVP: C4a:84; §:13.

⁵² Markkola, 1996, 11-13.

⁵³ Markkola, 1996, 14.

⁵⁴ Kuortane, syntyneet, 1856-1883.

ja teollistumisen lisäksi 1840- ja 1860-lukujen nälkävuodet vaikuttivat maalaisköyhälistön elämään, joskin 1800-luvun loppua kohden he saivat osansa myös taloudellisesta kasvusta.⁵⁵ Nämä kriisit ja kasvut vaikuttivat Sofia Niemen, sekä hänen vanhempiansa ja sisaruksiansa elämään.

Kuortane on Etelä-Pohjanmaan maakunnassa sijaitseva kunta, joka sijaitsee noin 30 kilometrin päässä Kauhajärven kylästä, jonne Sofia Niemi muutti 1800-luvun lopulla.⁵⁶ Sofian isä oli 23-vuotias vanhimman lapsen syntyessä ja hänen äitinsä 21-vuotias.⁵⁷ He olivat menneet naimisiin vuotta aikaisemmin marraskuussa 1857. Ennen naimisiin menoa Sofian äiti oli työskennellyt piikana ja Sofian isä oli torppari.⁵⁸ Vielä vihkikirjoissa Sofia Niemen äitiä kutsuttiin piiaksi, mutta myöhemmin syntyneiden luettelossa häntä nimitettiin torpparinvaimoksi. Entiset piit saattoivat saada tilapaistöitä taloista naimisiinkin mentyään. Myös heidän lapsensa osallistuivat usein töihin.⁵⁹ Käräjäpöytäkirjoissa Sofia Niemen isää kuvattiin myös työmieheksi, luultavasti hän on tehnyt erilaisia töitä eri talojen palveluksessa.⁶⁰ Tällaista töitä tekevää torpparia kutsuttiin muun muassa muonatorppariksi.⁶¹

1860-luvulla kato vuodet vaikuttivat suuresti Etelä-Pohjanmaan väestöön. Niemen kaltaisille vähävaraisille perheille pyrittiin järjestämään erilaisia töitä menetettyjen ansioiden korvaamiseksi. Työt olivat esimerkiksi ojien tai rämeiden kaivamista tai kuokkimista. Katojen seurauksena köyhä ja irtain väestön liikkui muille paikkakunnille työn ja ruuan perässä. Tätä koettiin estää erilaisten avustusten voimin. Kerjäläiset kuitenkin liikkuvat suurin joukoin kylästä kylään. Kerjäläisten joukkoon liittyi joissakin määrin myös huonommassa asemassa olevia talollisia. Tuontiviljaa jaettiin ilmaiseksi, mutta ainoastaan sairaille ja työhön kykenemättömille. Köyhiä kehoitettiin tuomaan viljamakasiineihin sammalta ja jäkälää, mistä sitten leivottiin leipää viljan seassa.⁶² Näissä oloissa 1861 ja 1864 syntyivät Sofian Niemen kaksi veljeä.⁶³ Niemen sisar oli vuoden 1867 pahana kato vuonna 10-vuotias ja on luultavasti joutunut osallistumaan elannon hankintaan.

Torpparilaitos syntyi ja levisi 1750 ja 1850-luvun välisenä aikana nopeasti. Talonpojilla, jotka perivät tilan, oli oikeus lohkaista tilan maista torpan paikka, jonka avulla pystyttiin varmistamaan muidenkin lasten kuin tilan perivän vanhimman pojan asema. 1860-luvulla monista irrotetuista

---

⁵⁵ Haapala, 2003, 156.

⁵⁶ Liite 1.

⁵⁷ Kuortane, Vihityt, 1856-1884.

⁵⁸ Kuortane, Rippikirja, 1871-1880.

⁵⁹ Markkola, 1989, 48-49.

⁶⁰ LKVP; C4a.84; §:13.

⁶¹ Nenonen ja Teerijoki, 1998, 339.

⁶² Heikinmäki, 1988, 512-515.

⁶³ Kuortane, syntyneet, 1856-1884.

torpista tuli perintötorppien sijaan itsenäisiä tiloja, joihin saattoivat torpparit muuttaa vuokralle. Torpparit perheineen saattoivat joutua tekemään hyvinkin pitkää päivää sillä kylvö ja korjuuaikana oli ensin työskenneltävä päivä talon pelloilla, jonka jälkeen oli vielä tehtävä työt omalla tilalla. Näin ollen aikaa ei aina jäänyt tarpeeksi oman tilan hoitamiseen.⁶⁴

Sofia Niemen kaltaisessa torpparin perheessä lapsuuteen kuului usein olennaisena osana raskas työnteke. Monilapsiset perheet olivat 1800-luvulla hyvin yleisiä ja vaimo saattoi olla miltei koko ajan raskaana. Kaikki lapset eivät kuitenkaan eläneet aikuisiksi saakka, sillä lapsikuolleisuus oli suurta.⁶⁵ Sofia Niemen ja hänen vanhempien sisarustensa välillä oli varsin suuri ikäero. vanhin sisar oli Niemen syntyessä jo 17-vuotias ja tuskin koskaan asui Niemen kanssa samassa taloudessa. On hyvin mahdollista, ettei vanhin velikään, joka oli Niemen syntyessä 11-vuotias, asunut kauaa samassa taloudessa Niemen kanssa. Köyhälistön lapset joutuivat lähtemään töiden hakuun varsin nuorena.⁶⁶ Aina lapsista ei kyetty huolehtimaan kotona ollenkaan, jolloin he saattoivat joutua huutolaisiksi. Tällöin heidät annettiin elätettäväksi sille, joka vaati heistä vähiten korvausta.⁶⁷ Huutolaisiksi saattoivat lasten lisäksi joutua myös esimerkiksi vanhukset ja sairaat.⁶⁸

Lapset synnytetään kotona ja se oli naisille hyvin vaarallista. Lapsien syntyminen ei tarkoittanut kuitenkaan, että äiti olisi voinut jäädä hoitamaan lasta kotiin, vaan usein hänen oli jatkettava töitä normaalisti. Vauvan, sekä muiden pienempien lasten hoitaminen saattoi tällöin jäädä perheen vanhemman tytön vastuulle, vaikka myös pojat saattoivat joutua hoitamaan lapsia, mikäli perheessä ei ollut sopivan ikäistä tyttöä.⁶⁹ Niemi oli perheen lapsista nuorin. Vastuu hänen hoitamisestaan on saattanut osaksi olla hänen vanhemmilla veljillensä. Lapset olivat äidin hoivissa 6-8 vuotiaaksi, jonka jälkeen he liittyivät mukaan työnteeseen. Joskin he saattoivat jo nuorempinakin osallistua työnteeseen pienimuotoisten askareiden merkeissä.⁷⁰

Vähävaraisten kotien lapset olivat tottuneita työnteeseen. Ymmärrettiin, että jos halusi syödä, oli myös tehtävä töitä. Mitä nuoremmat lapset eivät kyenneet tekemään, tekivät vanhemmat ja nuoremmat sisarukset oppivat heidän mallistaan. Vähävaraisten perheiden lapset auttoivat perheitä hankkimaan lisätienestiä esimerkiksi tekemällä töitä kylän pelloilla. Lasten tehtävänä oli usein myös käpyjen, polttopuiden kerääminen metsistä. Kerättyjä polttopuita ja marjoja saatettiin myös

---

⁶⁴ Pulma, 2007, 67.

⁶⁵ Tuomaala, 2011, 98.

⁶⁶ Ranta, 2012, 30.

⁶⁷ Koskinen, 2018, 227.

⁶⁸ Nenonen ja Teerijoki, 1998, 91

⁶⁹ Virkkunen, 2005, 139.

⁷⁰ Ranta, 2012, 30-32.

myydä kylän muille perheille. Lapset usein myös hoitivat kasvimaita, varastoivat eläinten rehua ja pilkkoivat puita. Lasten tekemän työ saattoi olla hyvin raskasta, heidän tehtävänänsä saattoi olla esimerkiksi veden kantaminen kasvimaalle, sekä eläimille pitkiäkin matkoja. Lasten vastuulla oli usein myös pajujen kerääminen ja niistä kuorien kiskominen, joka oli myös rankkaa työtä.⁷¹

Vähävaraisten torpparien asumuksissa oli ahdasta. Perhe nukkui yleensä yhdessä huoneessa jo säästösyistäkin. Tämä johtui siitä yksinkertaisesta syystä, että yhtä huonetta oli halvempi lämmittää kuin koko taloa. Perheiden lapset joutuivat myös olemaan osallisena ruuan hankkimisessa. Äärimmäisissä tapauksissa lapset saatettiin myös lähettää kerjuulle. Naapureiden luona saatettiin käydä, esimerkiksi jyviä hakemassa puima-aikaan.⁷² Köyhät perheet saivat kunnalta erilaisia avustuksia, esimerkiksi jauhojen tai polttopuiden muodossa, mutta niiden hakeminen saattoi olla perheelle häpeällistä. Ei myöskään koskaan ollut varmaa suostuttiinko tällä kerralla myöntämään avustuksia, varsinkin jos tiedettiin, että hakijalla oli terve aviomies, jonka vastuulla perheen elättämisen katsottiin olleen. Lapset juotuivat usein hakemaan avustusviljat, sillä arvioitiin, että heihin kohdistuisi vähemmän arvostelua.⁷³

Köyhälistön lapset joutuivat lähtemään vanhempiansa kotoa talollisten lapsia nuorempana. Tytöt joutuivat lähtemään lapsenlikoiksi tai pikkupiioiksi 9-12 vuotiaina.⁷⁴ On hyvin mahdollista, että Sofia Niemi torpparin tyttärenä joutui lähtemään kotoaan nuorena. Pikkupiiat eivät välttämättä saaneet rahapalkkaa, vaan palkkio saatettiin antaa ruuan tai vaatteiden muodossa. Se oli kuitenkin vähävaraisille perheille helpotus, sillä tällöin heillä oli yksi suu vähemmän ruokittavanaan.⁷⁵ Vaikka myös talollisten lapset joutuivat tekemään kovaa työtä, ei heillä ollut samanlaista kiirettä lähteä kotoaan kuin köyhempien perheiden lapsilla. Pienistä mökeistä lähdettiin jo heti kun kyettiin tekemään jotakin töitä. Ensimmäiset lapsenliikan tai pikkupiian työt löytyivät usein vanhempien sosiaalisten suhteiden avulla. Yleistä vähävaraisten lapsille oli piiaksi pestautuminen, joka tarkoitti yleensä jo isompaa elämänmuutosta ja kotoa pois muuttamista. 1800-luvun lopulla piiaksi saatettiin lähteä jopa 11-12 vuoden iässä.⁷⁶ Sofia Niemikin on hyvin todennäköisesti lähtenyt kotoansa jo tässä iässä.

Torpparin asema oli oikeudellisestikin epävarma, sillä heillä ei välttämättä ollut kirjallista vuokrasopimusta. Tällöin isäntätila saattoi ottaa torpparin pellon halutessaan omaan käyttöönsä.

---

⁷¹ Virkkunen, 2005, 138-139.

⁷² Pulma, 2009, 77.

⁷³ Virkkunen, 2005, 139.

⁷⁴ Ranta, 2012, 30-32.

⁷⁵ Virkkunen, 2005, 142.

⁷⁶ Virkkunen, 2005, 145.

Joissakin tapauksissa torppa saatettiin siirtää perintönä seuraavalle sukupolvelle. Kaikki Sofia Niemen veljet päätyivät lähtemään siirtolaisiksi Yhdysvaltoihin 1800-luvun lopulla⁷⁷, eli luultavasti vanhempien torpasta ei riittänyt heille elannoksi. Sofia Niemen sisar puolestaan meni naimisiin ja muutti Alajärvellä, jossa hän kuoli vuonna 1921 ollessaan 62-vuotias.⁷⁸

Järviseudulta, johon Lappajärvin kuuluu, oli 1890-luvulla siirtolaisiksi lähteneistä vain 10 prosenttia naisia.⁷⁹ Lipun hinnat olivat kalliita ja naisten palkat olivat miesten palkkoja pienempiä.⁸⁰ Tämä saattaa selittää sitä, miksi Sofia Niemi ei seurannut veljiään Yhdysvaltoihin. Sofia Niemi muutti ensin Alajärvelle, jossa hänen sisarensa myös asui. Niemi onkin tuolloin saattanut saada piian paikan kunnasta sisarensa avustuksella. Vuonna 1895 Sofia Niemi muutti Kauhajärven kylään, jossa hän toimi vuosien 1895-1898 välisenä aikana piikana kolmessa eri talossa.⁸¹

2.2 Lappajärven kulkuyhteydet

Lappajärven kunta sijaitsee Etelä-Pohjanmaan maakunnassa. Kunnan asukasluku on 1800-luvun lopulla ollut noin 5000 henkeä.⁸² Kauhajärven savuluku oli tuolloin yhteensä 78 taloa.⁸³ Myöhemmin vuonna 1915 Lappajärven väkiluku on ollut noin 6500 henkeä⁸⁴, josta Kauhajärvellä on asunut noin 500 henkeä⁸⁵. Tutkielmassani esiintyvä Kauhajärven kylä ei enää vuoden 1938 jälkeen ole ollut osa Lappajärveä, vaan se liittyi tuolloin Lapuaan.⁸⁶ Lappajärvi oli 1900-luvun alussa hyvin suurelta osalta maatalouden varassa toimeentuleva kunta.⁸⁷ Muita lähinnä maatalouteen sidoksissa olleita elinkeinoja olivat sahatalous ja tervan tuotanto. Joskin tervan tuotannon tärkeys vähentyi 1800-luvun loppuun mennessä.⁸⁸

Julkiset kulkuyhteydet Lappajärveltä muille paikkakunnille eivät olleet erityisen hyvät aikana, jolloin Sofia Niemi asui kylässä. Lähin rautatieasema sijaitsi Kauhavalla, jonne matkaa Lappajärven keskustasta oli noin 40 kilometriä. Kuitenkin 1920-luvulla alkoi syntyä bussiyhteyksiä muille paikkakunnille. Linja-auto Lappajärven ja Kauhavan välillä alkoi kulkea vuonna 1920 ja reitti oli

---

⁷⁷ <https://www.jarviradio.fi/amerikan-siirtolaisia-jarviseudulta-k-m/> (luettu 15.9.2018)

⁷⁸ Alajärvi, vihityt, Alajärvi, kuolleet, 1921.

⁷⁹ Nygård 1983, 114.

⁸⁰ Ranta 2012, 17.

⁸¹ Lappajärvi, henkikirjat, 1894-1898.

⁸² Nygård, 1983, 37.

⁸³ Nygård, 1983, 24.

⁸⁴ Nygård, 1983, 37.

⁸⁵ Lappajärvi, henkikirjat, 1915.

⁸⁶ Nygård 1983, 543.

⁸⁷ Nygård, 1983, 187.

⁸⁸ Nygård, 1983, 242-255.

ilmeisen suosittu. Muita yhteyksiä oli esimerkiksi Pietarsaareen ja Seinäjoelle. Lappajärven kirkonkylän ja Kauhajärven kylän välillä linja-auto yhteyttä ei kuitenkaan ollut.⁸⁹

Kauhajärvellä huonot kulkuyhteydet olivat usein ongelmana vielä 1900-luvun alussa ja kieltolakiaikana. 1900-luvun alkuun asti Kauhajärveltä Lappajärvelle kulki vain pieni kärrytie, joka osittain oli soiden yli porrastettua polkua. Yhteydet Kauhavalle, Lapualle ja Alajärvelle eivät olleet tätä parempia. Kylä siis eli hyvinkin eristetyksi ja hankaluutta aiheutti esimerkiksi kirkkoon kulkeminen Lappajärvelle.⁹⁰ Lappajärven kirkonkylään kuljettiin läpi metsän johtanutta kirkkotietä, osa matkasta kuljettiin vesiteitse Lappajärveä pitkin, sillä kirkko sijaitsi järven rannalla.⁹¹ 1880-luvulla kylässä esitettiin paremman tien rankentamista. Esitys kuitenkin kohtasi vastustusta esimerkiksi Lappajärven kuntakokouksen taholta. Vuonna 1912 saatiin valmiiksi tie, joka ei vielä esimerkiksi aluillaan olevaan autoliikennettä ajatellen ollut kovinkaan kaksinen. Katsottiin kuitenkin, että tien rakentaminen vapautti Kauhajärven muusta maailmasta eristetyistä asemasta.⁹² Huonot kulkuyhteydet ja eristyneisyys saattoivat hyvinkin toimia vaikuttimena sille, miksi kylässä pontikan keittäminen kieltolainkin aikana tuli niin yleiseksi. Kauhajärven kylästä oli lyhyempi matka Lapuan kirkonkylään kuin Lappajärven kirkonkylään⁹³. Lapua olikin suosittu kohde esimerkiksi pontikan myyjille. Myös Sofia Niemi myi Lapuan kirkonkylässä viinaa ainakin kerran kieltolain aikana.⁹⁴

2.3 Elinkeinot Lappajärvellä

Maaseudun väestö on Suomessa luokiteltu yleensä maanomistuksen mukaan. Talolliset olivat maata omistava luokka ja torpparit, sekä mäkitupalaiset ja itselliset⁹⁵ vuokrasivat asumuksensa. Tämän lisäksi olivat irtolaiset, joilla ei ollut vakituista asuinpaikkaa ja loiset, jotka asuivat yleensä talollisten piharankennuksissa.⁹⁶ Talollisten tiloissa elivät myös heidän palkollisensa. Kaikki luokat ansaitsivat elantonsa maataloudesta ja tästä syystä heidän toimeentulonsa oli hyvin paljon sidoksissa eri vuodenaikoihin. Talollisten määrä Lappajärvellä oli kohtalaisen suuri, yli 60 prosenttia väestöstä. Heidän asuinpaikkansa jakaantuivat varsin tasaisesti Lappajärven kaikkien

---

⁸⁹ Nygård 1983, 361–363.

⁹⁰ Pehkoranta, 21, 1985.

⁹¹ Pehkoranta, 14, 1985.

⁹² Pehkoranta, 14–15, 1985.

⁹³ Liite 2.

⁹⁴ LKVP, C4a.84; §:13.

⁹⁵ Mäkitupalainen omisti oman asuntonsa vuokramaalla, itsellinen ei omistanut asuntoaan. Molemmat tekivät tilapäisiä töitä.

⁹⁶ Nenonen ja Teerijoki, 1998, 303

kylien alueelle.⁹⁷ On kuitenkin muistettava, että rajat torpparien ja pienten talojen välillä saattoi usein olla varsin häilyvä. Siksi raja vedettiinkin maanomistuksen mukaan, kuitenkin varallisuudessa ei muuten välttämättä aina ollut suuria eroja. Tilattomia oli Lappajärvellä noin 26 prosenttia koko väestöstä. Kauhajärvellä taloja oli 41 prosenttia ja torppia oli 34 prosenttia asumuksista.⁹⁸ Loput asumukset ovat luultavasti käsittäneet pienempiä mökkejä. Ne tilattomat, jotka eivät asuneet talon yhteydessä, asuivat yleisimmin pienissä mökeissä. Mökit rakennettiin yleensä viljelykseen kelpaamattomalle maalle, kylien laiduille. Mökeistä muodostui ”mäkitupalaiskyliksi” kutsuttuja pieniä kyliä.⁹⁹

Talollisiin kuuluivat talon omistajat, sekä heidän mahdolliset puolisonsa, lapsensa ja joissakin tapauksissa myös lasten puoliset, sekä isovanhemmat. Talolliset toimivat usein myös työnantajina muiden kansanluokkien edustajille. Luokkien välillä tapahtui myös kiertoa, jos esimerkiksi talossa oli poikia enemmän, saatettiin tilasta lohkaista pala torpan tai torppien perustamiseksi.¹⁰⁰ Talojen varallisuudessa oli kuitenkin eroja, eikä aina jokaiselle talon asukkaalle riittänyt toimeentulo omasta tilasta, joten osa lapsista saattoi mennä toisen talon palvelukseen tai muuttaa toiselle paikkakunnallekin työn perässä tai siirtolaisena Suomen ulkopuolelle.

Maatalouden koneellistuminen ja tuottavuuden kasvu 1800-luvun lopulla johti siihen, että alueella oltiin lähes omavaraisia viljan tuotannossa, ja sitä onnistuttiin tuottamaan myyntiinkin. Myös metsillä oli vaikutuksensa talollisten toimeentuloon, sillä rannikoiden sahat tarvitsivat puuta. Tähän liittyvät työt, kuten puiden uitto, kuljetus ja metsätyöt tarjosivat kausittaisia työmahdollisuuksia myös tilattomalle väestölle samalla lisäten talollisten ostovoimaa.¹⁰¹ Maatilojen työvoiman tarve oli paljon kiinni vuodenajasta. Sesonkityöläiset saatiinkin yleensä tilattomasta väestöstä. Kuitenkin jos tilan omistajaperheessä sattui olemaan yli 10-vuotiaita lapsia, kykenivät he huolehtimaan osasta tilan töistä, ja näin ollen palkkatyöläisten tarve oli pienempi.¹⁰²

Syyt muuttamiseen Lappajärvellä ja sen lähialueille olivat 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa sidoksissa töiden saantiin. Ulosmuuttaneet eivät yleensä menneet kauas, ja sisään muuttaneetkin olivat yleensä lähikunnista. Suurin muuttoliike tapahtui palvelusväen keskuudessa. Myös loiset muuttivat toiselta paikkakunnalta toiselle. Myös mäkitupalaisten ja muiden itsellisten osuus

---

⁹⁷ Nygård 1983, 144.

⁹⁸ Nygård, 1983, 24.

⁹⁹ Nygård 1983, 154.

¹⁰⁰ Nygård, 1983, 75

¹⁰¹ Junnila, 1990, 120.

¹⁰² Pulma, 2007, 65.

muuttaneista oli hyvin suuri, vaikka Lappajärveltä heitä oli enemmän poismuuttaneissa kuin sisään muuttaneissa. Tämän ryhmän edustajille ei useinkaan ollut muuta mahdollisuutta kuin työn perässä kulkeminen paikkakunnalta toiselle.¹⁰³

Piiat ja rengit pestautuivat töihinsä vuodeksi kerrallaan, jonka jälkeen saatettiin etsiä uutta palveluspaikkaa. Irtanaisviikoksi kutsuttiin viikkoa palvelusaikojen välissä. Toinen yleinen syy muuttamiselle oli naimisiinmeno.¹⁰⁴ Sofia Niemi muuttikin Lappajärvelle juuri piian pestin takia. Hän vaihtoi pestiään vuosittain vuosien 1895-1898 välillä ja näin ehti toimia ainakin kolmen eri talon palveluksessa ennen ensimmäisen lapsensa syntymää.¹⁰⁵

Piian oli aamulla noustava varhain lypsämään lehmiä, jonka jälkeen oli siirryttävä peltotöihin. Työnkuvaan saattoi kuulua myös lannan luonti, ojankaivuu, kuokkiminen ja äestäminen. Kaikki piiat eivät välttämättä kuitenkaan työskennelleet ulkona. Usein enemmän saatettiin arvostaakin niin sanottuja sisäpiikoja.¹⁰⁶ Kuitenkin sisäpiiat olivat tavallisia vasta 1900-luvulla ja tätä ennen piiat laitettiin useimmiten ulkotöihin. Palkatut piiat saivat isäntäväeltä ruuan, asunnon, pesti -sekä vaaterahan. Tämän lisäksi heillä oli vuosipalkka.¹⁰⁷ Piian alempiarvoisuus saattoi ilmetä esimerkiksi, sillä tavalla, että miesten pitäessä lepotaukoa, oli piian tehtävä siivoustöitä ja mentävä myöhemmin miesten kanssa uudestaan pelolle. Piian rahapalkka oli myös rengin palkkaa pienempi, vaikka olisikin tehty samaa työtä.¹⁰⁸ Vuonna 1890 naispuolisen talon ruuassa olleen maatyöläisen päiväpalkka oli kesällä keskimäärin 0.83 markkaa, kun taas miehen palkka oli keskimäärin 1.37 markkaa.¹⁰⁹

Piiat ja rengit elivät maaseudulla hyvin liikkuvaista elämää. He eivät välttämättä pysyneet samassa työpaikassa vuotta kauempaa. Heidän katsottiin olevan elämässään välivaiheessa, jonka aikana he etsivät aviopuolisoa.¹¹⁰ Välttämättä piialla ei ollut varaa valita kenen kanssa hän meni naimisiin. Naimisiinmeno saattoi merkitä ratkaisua turvattomalta tuntuvaan elämään.¹¹¹ Piiat avioituivat yleensä renkien tai muiden tilattomaan väestöön kuuluvien kanssa.¹¹²

Piiat pestattiin yleensä vuodeksi kerrallaan ja pesti loppui Mikkelinpäivään. Piian asema ei talossa, eikä kylällä aina ollut helppo, vaikka heidän kohtelunsa riippuikin talosta. Piika saatettiin nähdä

---

¹⁰³ Nygård, 1983, 85-87.

¹⁰⁴ Nygård, 1983, 94.

¹⁰⁵ Lappajärvi, henkikirjat, 1895-1898.

¹⁰⁶ Virkkunen, 2005, 148-150.

¹⁰⁷ Ranta 2012, 17.

¹⁰⁸ Virkkunen, 2005, 148-150.

¹⁰⁹ Vattula, 1983, 407.

¹¹⁰ Pulma, 2007, 65—66.

¹¹¹ Virkkunen, 2005, 150-151.

¹¹² Ranta 2012, 19.

alempiarvoisena ja häneltä odotettiin nöyrää käytöstä. Palvelusväki söi usein eri pöydässä isäntäväen kanssa ja isäntäväellä saattoi olla tarjolla parempaa ruokaa.¹¹³ kuitenkin kauhajärveläisten muistelmissa esiin tuli myös piian pestin hyvät puolet. Eräs kauhajärveläinen muun muassa muisteli, että häntä kohdeltiin talossa aivan kuin perheenjäsentä. Hän saattoi talossa olla ”ihan kuin kotonaan”. Hän myös kertoi, että hänen talossaan palvelusväki myös söi talon väen kanssa samassa pöydässä samaa ruokaa.¹¹⁴

Työjaksojen välissä palvelusväellä oli yleensä vapaa viikko.¹¹⁵ Viikkoa kutsuttiin Kauhajärvellä irtonaisviikoksi. Muistelmien mukaan tuon viikon ajan palvelusväellä oli vapaata, mutta he asuivat edelleen samassa talossa. Viikon aikana piikat saattoivat kuitenkin auttaa talon askareissa normaalisti. Viikon aikana oli palvelusväellä erilaisia tapahtumia ja illanviettoja. Näissä tapahtumissa saattoivat nuoret tapailla toisiaan. Viikon lopulla lauantaina oli muutettava uuteen taloon, mikäli taloa vaihdettiin. Jos erimielisyyksiä tuli, saatettiin taloa vaihtaa kesken vuottakin, joskaan sen ei katsottu olleen soveliaista. Jos joku tiedettiin jonkun olevan erityisen hyvä piika, saattoivat toiset talot kysellä häntä vuoden lähestyessä loppuaan.¹¹⁶

2.4 Vähävaraisten ansiomahdollisuudet

Talojen tyttärille saatettiin katsoa hyvin negatiiviseksi asiaksi, jos heillä ei rippikoulun käynnin jälkeen käynyt ainuttakaan poikaa vieraana. Avioliitto oli tärkeä asia ja naimaton tytär kotona saattoi olla häpeä äidille. Aviottomia lapsia ei silti suinkaan hyväksytty, seurustelun tavoitteena oli aviomiehen löytäminen.¹¹⁷ Alemmissa luokissa saatettiin kuitenkin mennä vasta lapsen syntymänkin jälkeen naimisiin ja esiaviolliset suhteet olivat tavallisempia.¹¹⁸ Sofia Niemi ei kuitenkaan koskaan mennyt naimisiin, mutta vuonna 1898 Niemen ollessa 23 vuotias hän sai ensimmäisen lapsensa.¹¹⁹

Sofia Niemi muutti piikaksi Kuortaneelta Alajärvellä 1890-luvulla. Hänen sisarensa asui tuolloin jo Alajärvellä, joten on mahdollista, että hän auttoi Niemeä piian paikan hankinnassa. Vuonna 1895 Niemi kuitenkin siirtyi töihin Kauhajärveläiseen taloon. Hän toimikin piikana Kauhajärvellä

---

¹¹³ Virkkunen, 2005, 150-151

¹¹⁴ Kper, Y/02139

¹¹⁵ Ranta 2012, 17.

¹¹⁶ Kper, Y/02139

¹¹⁷ Ranta 2012, 25.

¹¹⁸ Markkola, 2007, 261-262.

¹¹⁹ Lappajärvi, syntyneet, 1898.

kolmessa eri talossa vuosien 1895-1898 välisenä aikana.¹²⁰ Saatuaan ensimmäisen lapsensa vuonna 1899, Niemeä ei kirkonkirjoissa enää kutsuta piiaaksi. Sen sijaan lasten syntymien yhteydessä hänestä on käytetty nimitystä ”löysä”.¹²¹ Tällä on voitu tarkoittaa esimerkiksi työläistä tai itsellistä. Sofia Niemen kaltainen maataloustyöläinen ansaitsi suurimman osan elannostaan luultavasti lyhytaikaisista töistä.¹²²

Aviottomat lapset olivat yleisempiä tilattomien keskuudessa kuin maata omistavan luokan. Jos piika sattui tulemaan raskaaksi, saattoi hän menettää työnsä ja siirtyä asumaan kylien laitamilla sijaitseviin mäkitupalaiskyliin.¹²³ Myös Lappajärvellä oli kyseisiä kyliä. Ne oli yleensä rakennettu viljelykseen kelpaamattomalle maalle ja kylät koostuivat pienistä mökeistä.¹²⁴ Mäkitupalaisilla oli pieni tupa ja tontti. He eivät viljelleet maata, vaan tulivat toimeen ansiotyöllä. Heidät saatettiin ottaa talon töihin niin sanotuiksi päivämiehiksi. Tämä tarkoitti, että he olivat töissä päiväpalkalla ja usein saivat myös ruuan talosta.¹²⁵ Sofia Niemikin asui 1920-luvulla pienessä mökissä, jonka hirret hän osti läheisestä kylästä.¹²⁶ Hirsien ostaminen tarkoitti sitä, ettei Niemi voinut sillä hetkellä olla täysin varaton, joskin kärjäpöytäkirjoissa hänen kerrotaan olleen hyvin köyhä.¹²⁷

Ensimmäisen kerran Sofia Niemeä nimitetään irtolaiseksi¹²⁸ vuoden 1920 kärjäpöytäkirjoissa.¹²⁹ Irtolaisuus nimitys kärjäpöytäkirjoissa ei kuitenkaan tarkoita, että Niemi olisi todella kuulunut irtaimena elävään väestöön. Irtolais-nimityksellä on voitu esimerkiksi viitata Niemen köyhyyteen tai pahantapaisuuteen. Niemestä käytetään paljon nimitystä itsellinen sekaisin irtolaisnimityksen kanssa.¹³⁰ Vuoden 1923 jälkeen Niemi asui omassa mökissään luultavimmin vuokramaalla, ja häntä myös kutsutaan mäkitupalaiseksi. Tätä ennen hän on luultavasti vuokrannut myös asumuksensa itsellisten tavoin.¹³¹ Myös kärjäpöytäkirjoissa Niemeä kutsuttiin mäkitupalaiseksi, sekä itselliseksi.¹³²

---

¹²⁰ Lappajärvi, henkikirjat, 1895-1898.

¹²¹ Lappajärvi, syntyneet, 1898, 1904, 1906, 1909, 1912, 1920.

¹²² Markkola, 1989, 39.

¹²³ Pulma, 2007, 65—66.

¹²⁴ Nygård, 1983, 154.

¹²⁵ Nygård, 1983, 154-156.

¹²⁶ LKVP, C3a:71; §:25.

¹²⁷ LKVP, C3a:65; §:154.

¹²⁸ Irtolainen, eli huonomaineiset kuljeskelevat henkilöt, joilla ei ollut vakituista asuntoa.

¹²⁹ LKVP, C3a:65; §:154

¹³⁰ LKVP: C3a:65; §:154, C3a:68; §:149, C3a:70; §:84, C3a:71; §:25, C3a:73; §:85, C3c:13: 15.4.1924; §:2, C3a:78; §:9, C3a:80; §:158, ja LKVP; C4a.84; §:13.

¹³¹ Markkola, 1989, 39.

¹³² LKVP: C3a:65; §:154, C3a:68; §:149, C3a:70; §:84, C3a:71; §:25, C3a:73; §:85, C3c:13: 15.4.1924; §:2, C3a:78; §:9, C3a:80; §:158, ja LKVP; C4a.84; §:13.

Sofia Niemi sai yhteensä 6 lasta, joista 3 selviytyi aikuiseksi. Lapsien isää ei kirkonkirjoihin merkitty, vaan sen sijaan heidät on merkitty matronyymillä, sekä äidin sukunimellä.¹³³ Yhden Niemen lapsen isä on käräjäpöytäkirjojen perusteella kauhajärveläinen talonisäntä Juhani Kujala. Myös Niemi varmisti tämän käräjillä todeksi.¹³⁴ Hän kertoi, että lapsen syntymästä oli pitkä aika, joten kyseessä on esimerkiksi saattanut olla hänen vanhin, vuonna 1898 syntynyt, tyttärensä. Hyvin suuren osan Sofia Niemen ajasta on vienyt lastenhoito. Lastenhoito ja työnteke jouduttiinkin usein yhdistämään niin, että lapset otettiin mukaan esimerkiksi talollisten pelloille. Lapset saattoivat töissä olla äidilleen suureksikin avuksi.¹³⁵ Elannon hankkiminen kuitenkin vaikeutui lapsimäärän kasvaessa. Tämän lisäksi synnyttäminen oli vaarallista sekä äidille, että lapselle. Sofia Niemen lapset eivät kuolleet synnytyksessä, mutta kaksi heistä kuoli alle vuoden ikäisenä ja yksi neljä vuotiaana.¹³⁶ Kunnan puolesta saatettiin vähävaraista äitiä painostaa lapsien huostaanottoon, joka usein tarkoitti heidän lähettämistään sijaishotiin.¹³⁷

Käsitöiden tekeminen on voinut olla Sofia Niemelle yksi toimeentulon lähde. Muistelmien mukaan Niemi on myös ollut taitava käsityöläinen, joka teki käsitöitä tilauksesta. Niemi teki muistelmien mukaan esimerkiksi puvun eräälle talon emännälle.¹³⁸ Kaikki talon emännät evät tehneet vaatteita itse, vaan saattoivat tilata niitä myös muilta. Vaatteiden lisäksi työläisnaiset ovat saattaneet tehdä ryijyjä ja kutoa kankaita talollisille.¹³⁹ Sofia Niemi on luultavasti tehnyt tilatut käsityöt tilaajan hankkimista aineista. Myös Niemen sisarukset ovat saattaneet auttaa häntä selviytymään esimerkiksi lainaamalla rahaa tai lähettämällä vaatteita ja ruokaa. Vähävaraiset naiset hankkivat suuren osan elannostaan erilaisissa päivätoissa. He saattoivat talojen palkkaamina avustaa muun muassa kotitöissä.¹⁴⁰ Tällaisia töitä oli esimerkiksi pyykin pesu, joka oli hyvin raskasta työtä, varsinkin talvisin, jolloin pesu tapahtui avannossa. Vähävaraiset saattoivat myös kerätä varpuja ja marjoja. Varvuista tehtiin luutia, joita kierrettiin taloissa tai torilla myymässä. Myös marjoja kerättiin myyntiä varten.¹⁴¹ Mahdollisia myyntipaikkoja Sofia Niemelle Kauhajärven lisäksi on voinut olla Lapua, jossa hän käräjäpöytäkirjojen mukaan ainakin kerran kävi myymässä pontikkaa.¹⁴²

---

¹³³ Lappajärvi, syntyneet, 1898, 1904, 1906, 1909, 1912, 1920., Lappajärvi, kuolleet, 1902, 1910, 1924.

¹³⁴ LKVP, C3a:73; §:85.

¹³⁵ Markkola, 1989, 46.

¹³⁶ Lappajärvi, syntyneet, 1898, 1904, 1906, 1909, 1912, 1920., Lappajärvi, kuolleet, 1902, 1910, 1924.

¹³⁷ Virkkunen, 2005, 154.

¹³⁸ Kauhajärveläisen naisen haastattelu, 5.6.2016.

¹³⁹ Markkola, 1989, 51.

¹⁴⁰ Markkola, 1989, 48.

¹⁴¹ Virkkunen, 2005, 156-157.

¹⁴² LKVP; C4a.84; §:13.

Toimeentuloa on vaikeuttaneet pienet lapset, joiden hoitamiseen ei Niemellä oletettavasti ollut apua. Vaikka piikana toiminen ei olisikaan ollut mahdollista saatettiin talon töihin silti palkata avuksi esimerkiksi viljan leikkaamiseen, perunoiden nostoon, kasvimaan kitkemiseen tai heinänkorjuuseen.¹⁴³ Köyhille oli myös köyhäinapua Kauhajärven kylässä. Eräs kyläläinen mainitsee esimerkiksi kahdeksan lapsen äidin, jonka mies jätti perheen. Nainen eli tästä johtuen kunnan avustuksilla. Oli siis mahdollisuus saada avustuksia kunnalta, varsinkin jos avustusten hakijalla oli lapsia. Avustusten hakemiseen kerrottiin kuitenkin liittyneen kynnys, siksi sitä pidettiin viimeisenä keinona, jos muuten ei ollut kerta kaikkiaan mahdollista tulla toimeen. Kunnan avustus ei aina ollut rahallinen. Talojen omistajat saattoivat avustaa köyhiä esimerkiksi tarjoamalla ruokaa ja yösijan. Myös talkoilla saatettiin auttaa köyhiä, esimerkiksi suorittamalla korjaustöitä vähävaraisten asumuksissa.¹⁴⁴

Kauhajärveläisten muistelmissa mainittu äiti kuvattiin uhrina, sillä hänen miehensä oli jättänyt hänet. Häntä autettiin muun muassa koko kylän yhteisillä talkoilla, joissa hänen talonsa katto korjattiin.¹⁴⁵ On kuitenkin mahdollista, että suhtautuminen Niemeen ei ollut yhtä suopea, sillä hän ei koskaan ollut ollut naimisissa. Ilmeisesti hänen kaikilla lapsillaan ei myöskään ollut samaa isää, mikä on myös saattanut herättää pahennusta. Toisaalta esiaviolliset suhteet olivat kuitenkin maaseudulla tavallisia ja siinä mielessä ne ovat saattaneet olla väestön keskuudessa jossakin määrin hyväksyttyjäkin. Ei ole myöskään sanottua, että Sofia Niemi olisi ollut kokonaan yksin. Käräjäpöytäkirjoissa mainitaan hänen olevan olleen pitkäaikaisessa suhteessa talollisen Juhani Kujalan kanssa.¹⁴⁶

Kieltolaki toi Sofia Niemelle uuden toimeentulon lähteen laittoman viinan kysynnän kasvaessa. Niemi esiintyykin käräjäpöytäkirjoissa heti vuonna 1920 syytettynä ammattimaisesta viinan mynnistä.¹⁴⁷ Todennäköistä on, ettei kyseessä kuitenkaan ollut ensimmäinen kerta, kun Niemi hankki elantoaan viinan myynnillä. Hän on saattanut oppia viinan valmistamisen jo nuorena, sillä paloviinan valmistaminen oli maaseudulla yleistä jo ennen kieltolakia.¹⁴⁸ Sofia Niemi on hyvinkin voinut hankkia viinan myynnillä osan elannostaan jo paljon ennen kieltolain voimaan astumista. Kuitenkin vasta kieltolain myötä tämä toiminta vei hänet Lappajärven käräjätalolle.

---

¹⁴³ Virkkunen, 2005, 156-157.

¹⁴⁴ Kper, Y/02139.

¹⁴⁵ Kper, Y/02139.

¹⁴⁶ LKVP, C3a:73; §:85.

¹⁴⁷ LKVP, C3a:65; §.154.

¹⁴⁸ Peltonen, 1997, 29-30.

3. Kieltolain vaihteleva suosio

Tässä kappaleessa tutkin sitä, miten kotipolttoisen viinan myyminen ja valmistaminen saattoi saavuttaa niin suuren suosion pienessä Kauhajärven kylässä. Kirjoitan siitä, miten kotipolttoinen viina saapui Suomeen. Pohdin lisäksi sitä, minkälaisessa asemassa paloviina oli kieltolain astuttua voimaan. Kerron myös kieltolain taustoista ja sitä ajaneista aatteista. Lopuksi käsittelen kieltolain valvonnan järjestämistä ja lainvalvojien asennoitumista kieltolakirikoksiin.

3.1 Paloviina Suomessa

Alkoholin liittyvällä paheksunnalla on Suomessa pitkä historia. Negatiivinen käsitys suomalaisten poikkeavasta alkoholin käytöstä, eli ajatus ”suomalaisesta viinapäästä” yleistyi 1900-luvun alussa.¹⁴⁹ Suomalaisella viinapäällä tarkoitetaan sitä, että suomalaiset poikkeaisivat alkoholin kulutuksessa merkittävästi muista Euroopan maista. Tämä tarkoittaa sitä, että suomalaisten alkoholin kulutuksen tarkoituksena on päihtyminen, juoman nauttimisen sijaan. Ajatellaan myös, että alkoholin vaikutuksen alaisena suomalaiset käyttäytyvät erityisen sivistymättömästi. Suuren alkoholin kulutuksen ajatellaan olevan auttamatta osa suomalaista kulttuuria ja sillä usein ajatellaan olevan maassa hyvin pitkät juuret. Mielenkiintoista on, että aikana jolloin tämä ajatus yleistyi, viinan valmistukseen liittyvät säännöstelyt olivat tyrehtyttäneet alkoholin saannin varsinkin maaseudulta.¹⁵⁰

Viinan laitton valmistaminen oli Kauhajärven kylässä yleisimpi rikoksia kieltolakiaikana.¹⁵¹ Kauhajärveläisten käräjätapauksissa ei mainita olutta, viiniä tai pirtua.¹⁵² Kaikissa alkoholin myynti, valmistus ja hallussapito tapauksissa kyseessä oli kotitekoinen viina.¹⁵³ Kieltolakiaika saattoi osin kasvattaa vahvojen alkoholijuomien kulutusta, mutta tällaiset juomat eivät suinkaan olleet kieltolakiajan keksintö. Kieltolaki ei myöskään ole ensimmäinen laki, jolla viinanpolttoa on Suomessa säädelty. Alkoholin valmistusta on pyritty rajoittamaan ja hallitsemaan 1600-luvulta asti.¹⁵⁴

---

¹⁴⁹ Pulkkinen, 2015, 44.

¹⁵⁰ Pulkkinen, 2015, 30.

¹⁵¹ LVP: **C3a:65**,§34,§:154,**C3a:66**,§:20,**C3a:68**,§:85,§:145,§:146,§:147,§:149,§:151,§:153, **C3a:69**, §:81, §:82, §:84,§:85,§:86,§:88,§:89,§:90,**C3a:71**,§:25,§:60,§:98, **C3a:73**, §85, **C3c:13**: 15.4.1924; §:2, **C3a:75**,§:6,§:7, **C3a:78**,§:9,§:10,§:28,§:180, **C3a:80**,§:24,§:53,§:158 ja LKVP; **C4a.84**, §:13.

¹⁵² Pirtu, eli 96 prosenttinen alkoholi. Pirtun kuljettaminen oli helppoa, sillä se vei vähemmän tilaa. Pienestä määrästä saattoi laimentaa paljon.

¹⁵³ LVP: **C3a:65**,§34,§:154,**C3a:66**,§:20,**C3a:68**,§:85,§:145,§:146,§:147,§:149,§:151,§:153, **C3a:69**, §:81, §:82, §:84,§:85,§:86,§:88,§:89,§:90,**C3a:71**,§:25,§:60,§:98, **C3a:73**, §85, **C3c:13**: 15.4.1924; §:2, **C3a:75**,§:6,§:7, **C3a:78**,§:9,§:10,§:28,§:180, **C3a:80**,§:24,§:53,§:158 ja LapuanKVP; **C4a.84**, §:13.

¹⁵⁴ Pulkkinen, 2015, 9.

Paloviina on yleisnimi viljasta tai perunasta tislatusille vahvoille alkoholijuomille.¹⁵⁵ Paloviinan perinteet ulottuvat Suomessa varsin kauas. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että viinaa olisi ollut tuolloin saatavilla rahvaan keskuudessa. Kuitenkin sodat Venäjän kanssa 1600-luvulla edesauttoivat paloviinan leviämistä tavallisenkin kansankin keskuuteen. Paloviinan suosio kasvoi 1600-luvun loppua kohdin ja 1700-luvun alussa se oli jo syrjäyttänyt suosioissa Suomessa pidemmän perinteen omanneen oluen.¹⁵⁶ Verojen myötä alkoholista tuli valtiolle tärkeä tulonlähde.¹⁵⁷

Alkoholin kulutuksen määrää 1800-luvulla on vaikea arvioida, mutta paloviinan runsaasta kulutuksesta kertoo esimerkiksi Lappiin asetettu kieltolaki vuonna 1838.¹⁵⁸ Paloviinalla oli 1800-luvun suomalaisella maaseudulla suuri merkitys johtuen sen saannin helppoudesta Näkökulmasta riippuen ”sivistyneemmiksi” katsotut juomat, kuten viinit ja punssit olivat köyhälle väestölle vaikeammin tavoitettavissa. Ylemmän luokan alkoholin tuottajat alkoivat 1800-luvulla kiinnittää enemmän huomiota talonpoikien paloviinan valmistukseen, koska heidän toimintansa aiheutti suuremmille tuottajille kilpailua. Talonpoikaisesta kotipoltosta alettiinkin tehdä yhteiskunnan kaikkien ongelmien lähde.¹⁵⁹

Valtiopäivien kokoontuminen vuonna 1863 teki lopun viinan kotipoltolle. Paloviinalain astuttua voimaan vuonna 1863 sitä ei enää kumottu. Lain taustalla olivat myös vakijuomista aiheutuneiksi katsotut ongelmat, mutta myös tarve työvoiman kontrolloimiseen. Asetus siirsi paloviinan valmistuksen suurempaan tehdasmittakaavaan ja vähensi kotipolttoa. Suomen pieni väestömäärä ei kuitenkaan riittänyt ylläpitämään viinateollisuutta. Tästä johtuen kotipolttoinen pontikka¹⁶⁰ säilytti maassa sitkeästi suosionsa. 1800-luvun jälkipuoliskolla, kotipolton vastustamisen innoittamana, raittiusliikkeet alkoivat saavuttaa enemmän suosiota.¹⁶¹

3.2 Raittiusliikkeet kieltolain taustalla

Raittiusliike oli 1800-luvun lopulta 1900-luvun alkuun eräs suurimmista joukkoliikkeistä koko Suomessa. Se toimi muun muassa yhtenä alullepanevana voimana työväenpuolueelle.¹⁶² Kieltolaki

---

¹⁵⁵ Peltonen, 1997, 17.

¹⁵⁶ Pulkkinen, 2015, 14-15.

¹⁵⁷ Peltonen, 1997, 17.

¹⁵⁸ Pulkkinen, 2015, 28.

¹⁵⁹ Peltonen, 1997, 30.

¹⁶⁰ Pontikka, eli viljasta tai sokerista tislaamalla valmistettu alkoholijuoma.

¹⁶¹ Pulkkinen, 29-31.

¹⁶² Peltonen 1997, 11.

oli kuitenkin mukana melkein kaikkien puolueiden ohjelmassa 1906 eduskuntavaaleissa.¹⁶³ Erittäin tärkeä osa tuolloista alkoholikielteisyyttä oli yläluokan alkoholin käytön arvostelu.¹⁶⁴ Ei ole siis ihme, että raittiusliike oli niin suosittu työväen keskuudessa. Toisaalta taas niin sanotun rahvaan alkoholin käyttöä arvoteltiin myös. Esimerkiksi virkamieseliitti perusteli tarvetta kieltolaille juuri rahvaan juoppoudella.¹⁶⁵

Raittiusliikkeiden suosion noustessa alkoholin aiheuttamat haitat olivat Suomessa varsin tuntemattomia.¹⁶⁶ Senpä takia onkin mielenkiintoista, että raittiusliikkeiden ja niiden kautta kieltolain ajaminen oli maassa niin suosittua. Sitä miksi kieltolaki todella haluttiin, on perusteltu myös sillä, että se oli erinomainen kontrollin keino. Esimerkiksi työntekijöitä haluttiin kontrolloida tarkemmin johtuen työtapojen muutoksesta. Työväestön kontrollien tavat huononivat, kun työläiset eivät enää jakaneetkaan samaa taloutta isäntien kanssa. Tapahtui muuttoa kaupunkeihin, joissa vanha tapakulttuuri alkoi murtua. Myös erilaiset tilat vapaa-ajanvietolle yleistyivät.¹⁶⁷ Maaseudulla lisäksi erilaiset herätysliikkeet vaikuttivat raittiusaateen leviämiseen. Liikkeet edistivät erityisesti rahvaan raittiusmielisyyttä.¹⁶⁸ Tällainen väestössä kasvanut aatteellinen raittiusmieliala loi pohjaa kieltolain säätämiseksi 1900-luvulla.

Kun yksikamarinen eduskunta kokoontui vuonna 1907, jätettiin kaikkien puolueiden taholta kieltolakiehdotuksia. Raittiuden ystävien ehdotus oli kaikkien puolueiden ehdotusten pohjana. Eduskunta hyväksyi lain lokakuussa 1907. Vaikka eduskunnan enemmistö oli vuosina 1907–1909 myönteinen kieltolakia kohtaan, ei senaatista löytynyt riittävää halukkuutta hyväksyä sitä. Kieltolain toteuttamista pidettiin vaikeana ajatellen Suomen ja Venäjän kauppasuhteita, sekä elinkeinoelämän kannattavuutta.¹⁶⁹

Marraskuun lopussa 1909, ministerivaltiosihteeri ilmoitti, että keisari oli hylännyt vuonna 1907 eduskunnan hyväksymän kieltolakiehdotuksen. Hallitsija oli kuitenkin valtuuttanut senaatin valmistelemaan uutta kieltolakiehdotusta. Senaatti asetti tammikuussa 1910 senaattorivaliokunnan, jonka tehtäväksi uskottiin senaatin oman kieltolakiehdotuksen valmistelu, sekä eduskunnan

---

¹⁶³Mickelsson 2007, 74.

¹⁶⁴Peltonen 1997, 12.

¹⁶⁵Kaartinen 2011, 49.

¹⁶⁶Peltonen 1997, 11.

¹⁶⁷Peltonen 1997, 45–55.

¹⁶⁸Kaartinen 2011, 50.

¹⁶⁹Ahonen 2003, 158.

hyväksymän uuden ehdotuksen käsittely. Molemmat asiat kuitenkin lykkääntyivät ja unohtuivat senaatin paperisodassa.¹⁷⁰ Uuden kieltolakiehdotuksen hyväksyi Venäjän väliaikainen hallitus vasta vuonna 1917. Laki määrättiin astuvaksi voimaan kaksi vuotta myöhemmin vuonna 1919. Kieltolaki kielsi kaikki aineet, joiden etyylialkoholi prosentti oli yli 2,5. Tällaisten aineiden käyttö oli sallittua vain lääkinnällisiin, teknillisiin tai tieteellisiin tarkoituksiin. Kaiken laillisen alkoholin maahantuonnin ja valmistuksen monopoli oli valtion alkoholiliikkeellä.¹⁷¹

3.3 Kieltolakiin suhtautuminen

Kieltolaki-innostuksen ollessa vahvimmillaan 1900-luvun alussa, alkoholin kulutus oli Suomessa Euroopan matalimmasta päästä. Vuosina 1906—1910 alkoholin kulutuksen kärkimaassa, Ranskassa, puhdasta alkoholia kulutettiin 22.9 litraa asukasta kohden vuodessa. Ruotisissa luku oli 4.3 litraa, Norjassa 2.4 litraa ja Suomessa vain 1.5 litraa. Suomen niin sanotun ”kuivuuden” takana olivatkin 1800-luvun lopun alkoholin anniskelu ja myyntikiellot kuntien sisällä yhdessä kotipolttokiellon kanssa.¹⁷² 1800-luvun lopulla raittiusliikkeen yleinen kanta oli alkoholin täyskielto ja ajatus siitä, ettei alkoholin käyttö ollut henkilökohtainen valinta, vaan yhteiskuntaa oli suojeltava alkoholin kiroilta.¹⁷³ Alkoholin kieltämisen perustelussa alettiin käyttämään apuna tutkimustietoa, pelkän moraalisen perustelun lisäksi. Ongelmaksi kieltolain ajajille tässä kuitenkin muodostui nimenomaan Suomen alentunut alkoholin kulutus. Dataa ei kerta kaikkiaan löytynyt tukemaan väitteitä. Tästä syystä perusteluksi alettiin Yhdysvaltojen mallin mukaisesti tuottamaan tutkimuksia alkoholin terveyshaitoista, sekä sen linkittymisestä rikollisuuteen.¹⁷⁴

Kieltolakiin luotettiin huomattavasti vähemmän sen astuttua voimaan, kuin sen äänestyksen aikaan 12 vuotta aikaisemmin. Siihen, miksi laki päädyttiin lopulta äänestämällä kumoamaan vuosikymmen sen voimaan astumisen jälkeen voi ajatella olevan monia syitä. Ensimmäisen maailmansodan aikana kieltolaki oli Suomessa jo jossakin muodossa voimassa, sillä Venäjä oli määrännyt alueellensa juovutusjuomakiellon. Toisaalta tuolloin voimassa ollut kielto ei vienyt yläluokalta mahdollisuutta hankkia alkoholijuomia ulkomailta, ravintoloista ruokajuomana tai apteekista lääkinnällisiin tarpeisiin. Virkavalta kuitenkin pyrki puuttumaan rahvaan parissa suosittuihin laittomasti valmistettujen, sekä halpojen salakuljetettujen juomien kulutukseen.¹⁷⁵

---

¹⁷⁰ Ahonen 2003, 164.

¹⁷¹ Kallenautio 1979, 11.

¹⁷² Pulkkinen, 2015, 36.

¹⁷³ Peltonen, 1997, 65.

¹⁷⁴ Peltonen, 1997, 65—66.

¹⁷⁵ Peltonen, 1997, 97.

Kieltolaki kuitenkin lisäsi alkoholinkäyttöä. On mahdollista, että alkoholin kieltäminen teki sen paljon houkuttelevammaksi. Kulutus lisääntyi esimerkiksi talonpoikaissäestön keskuudessa huomattavasti.¹⁷⁶

Kieltolaille toi epäsuosiota myös se, että jo sen alkuaajoista voitiin huomata, että resurssit eivät riittäneet lain valvomiseen.¹⁷⁷ Myös lain hyväksymisestä oli sen voimaan astuessa kulunut jo yli vuosikymmen. Vuosikymmenen aikana lakiin kohdistunut innostus oli laantunut, vaikka kieltolakia toki vielä kannatettiin. Toisaalta lakia pidettiin liian venäläisenä, sillä sen oli hyväksynyt väliaikainen hallitus vuonna 1917. Oikeisto piti lakia liian punaisena, sillä se oli ollut vaatimuksena kaikissa työväenpuolueissa.¹⁷⁸ Matti Peltonen kuvaa kieltolakia vankilaksi, joka antoi sisään suljetulle vain yhden ajatuksen: pakenemisen. Vapaaehtoisen ja aatteellisen raittiuden päälle lisättiin valtion asettama ”pakkoraittius”.¹⁷⁹ Tämä kulutti raittiuden arvollista pohjaa. Se ei enää ollut ihmisen oma valinta, vaan yleinen asiantila. Kieltolain voi siis sanoa toimineen erinomaisena raittiusmielialan karkottajana.

3.4 Kieltolainvalvonnan järjestäminen

Vuonna 1917 perustettiin sosiaalihallitukseen erityinen raittiusosasto, jonka tehtävänä oli kieltolain valvominen sen astuttua voimaan. Eri paikkakunnille nimitettiin ylimääräisiä nimismiehiä lain valvonnan tehostamiseksi ja raittiusosasto sai myös käyttöönsä erityisesti kieltolainvalvontaan keskittyneitä poliisikonstaapeleja. Lain valvonta osoittautui pian liian työlääksi raittiusosastolle, joten päädyttiin siihen, että kieltolain valvonta ja poliisitoiminta siirrettiin sisäasiainministeriölle vuonna 1922.¹⁸⁰ Merellisen salakuljettamisen vartioinnista vastasi tullit ja myöhemmin merivartiosto.¹⁸¹

Raittiusosasto keskittyi tämän jälkeen raittiudenvalvontaan, jolla lähinnä tarkoitettiin laittoman alkoholin lähteiden paljastamista.¹⁸² Kaikkiin kaupunkeihin määrättiin perustettavaksi kunnallinen raittiuslautakunta. Maaseutukunnat puolestaan saivat nimittää raittiudenvälvojiä. Henkilöltä vaadittiin hyvää mainetta ja ehdotonta raittiutta, jotta hän saattoi toimia raittiudenvälvojana. Jos kunnassa toimi vähintään kolme raittiudenvälvojaa, he muodostivat raittiuslautakunnan. Maaherra

---

¹⁷⁶ Tikka, 2007, 236.

¹⁷⁷ Pulkkinen, 2015, 74.

¹⁷⁸ Peltonen 1997, 97.

¹⁷⁹ Peltonen 1997, 112.

¹⁸⁰ Ahonen 2003, 223.

¹⁸¹ Pulkkinen, 2015, 74.

¹⁸² Ahonen 2003, 223.

saattoi myöntää raittiuslautakunnan jäsenille raittiuspoliisin oikeudet. Tällöin hänellä oli lupa suorittaa kotitarkastuksia. Laitos oli vahvimmillaan vuonna 1930, jolloin lautakuntia oli 461, jäseniä noin 6000 henkilöä ja raittiuspoliiseja 1162.¹⁸³

Raittiuspoliisien tehtävänä oli valvoa esimerkiksi pirtun salakuljettamiseen liittyvää toimintaa. Suurimmissa kaupungeissa toimivat kieltolakietsivät. Heillä oli oikeus tehdä kotitarkastuksia ilman erillisiä kotietsintälupia. Virkaa tarvittiin erityisesti siitä syystä, etteivät tavalliset poliisit mielellään menneet ihmisten koteihin ilman omistajan lupaa.¹⁸⁴ Syyt tähän olivat ymmärrettäviä, sillä ihmiset eivät useinkaan katsoneet hyvällä tällaista toimintaa. Esimerkiksi joissakin Hämeen kaupungeissa raittiuslautakuntien perustamista vastustettiin, sillä ajateltiin, että kotietsintäluvat loukkasivat kansalaisten oikeuksia. Etenkin kun ei voitu olla varmoja, ettei etsintöjä suoritettaisi vain oman edun nimissä raittiuden sijaan.¹⁸⁵ Lappajärven kunnassa asennoituminen ainakin virallisella taholla oli kieltolain alkuaikoina siinä mielessä lakia kohtaan positiivinen, että kuntaan valittiin raittiuslautakunta vuonna 1919, vaikka sellaisen valitseminen ei vielä ollut pakollista. Kotietsintälupia kunnassa myönnettiin raittiudenvälvoijille. Varsinaisen raittiuspoliisin virkaa puolestaan ei katsottu tarpeelliseksi perustaa, vaikka asiaa koskeva aloite tehtiin kansankokouksessa.¹⁸⁶

Koko maassa raittiuslautakuntiin suhtauduttiin vieroksuvasti. Lautakunnat rinnastettiin jossakin määrin tsaarin ilmiantojärjestelmiin. Kieltolakia ei pidetty vallanpitäjien, vaan kansan asiana. Tästä syystä kansa tuli saada kunnioittamaan lakia ja valvomaan sitä omasta aloitteestaan. Aatteellisten järjestöjen ulkopuolella toimiva ”raittiushenkinen kansa” oli myös saatava mukaan kieltolainvalvontaan. Tästä johtuen ehdotettiin perustettavaksi kaikki kansanryhmät kokoava kieltolakiliitto.¹⁸⁷

Kieltolakiliitto perustettiin virallisesti 2.10.1919 ja sen tarkoituksena oli huolehtia kieltolain, sekä yleisen raittiuden valvonnasta.¹⁸⁸ Kaikki eduskuntaryhmät liittyivät kieltolakiliittoon, mikä antoi järjestölle erityisen hyvän alun. Kunnille annettiin myös liittymiskehoitus, samoin kuin järjestöille. Jo vuoden 1920 aikana liittyi liittoon 7 kaupunkia, 74 maalaiskuntaa, 7 keskusjärjestöä sekä 418

---

¹⁸³Ahonen 2003, 226.

¹⁸⁴Pulkkinen, 2015, 78.

¹⁸⁵Nygård, 1983, 543.

¹⁸⁶Nygård, 1983, 543.

¹⁸⁷Ahonen 2003, 226

¹⁸⁸Ahonen 2003, 226

paikallisyhdistystä. Lappajärvi liittyi kieltolakiliittoon vuonna 1920.¹⁸⁹ Kieltolakiliiton alaisuuteen päätyi kunnallisen raittiuslautakunnan toiminnan organisointi ja valvonta.¹⁹⁰

3.5 Kylä ja virkavalta kieltolakirikoksen edistäjinä

Suomessa oli yleistä, että kieltolakirikosten yhteydessä kylä suojeli omiaan. Tähän suojeluun usein liittyivät myös kylässä toimineen lainvalvojat. Yhteisössä oli kyllä tiedossa, kuka alkoholia valmisti ja myi, mutta eri asia oli, annettiinko tätä tietoa ulkopuolisille.¹⁹¹ Pontikkaa keitettiin maaseudulla yleisesti melkein joka talossa.¹⁹² Kauhajärveläisten muistelmista selviää, että tällainen tilanne oli myös Kauhajärven kylässä.¹⁹³ Toisten kyläläisten suojelu ja virkavallan armollisuus varmasti osaltansa madalsivat kynnystä kieltolain rikkomiselle ja kasvattivat salakeiton ja myynnin suosiota.

Suuri ongelma kieltolain valvonnassa oli se, että kaikki lakia valvontaan palkatut virkamiehet eivät aina toimittaneet virkaansa täysin tunnollisesti. Virkamiehillä oli mahdollisuus käyttää asemaansa hyväkseen ja osallistua rikolliseen toimintaan. Esimerkiksi tullimiehet saattoivat toimia salakuljettajien avustajina, tai poliisi saattoi olla kieltolakirikollisten lahjoma, ja näin katsoa osaa rikoksista sormiensa läpi. Joillakin paikkakunnilla lain valvojat saattoivat olla myös ystävällisissä suhteissa kieltolakirikollisten kanssa, ja tästä syystä päästää heitä rikoksista ilman rangaistusta.¹⁹⁴ Virkavalta saattoi myös itsekin osallistua kieltolain rikkomiseen, esimerkiksi juopumuksen muodossa. Eräs kauhajärveläinen mies muistelee näin kylässä kieltolain aikana toiminutta nimismiestä.

H: ”Mitenkäs toi viranomaset? Pyrkikö ne polttamaan näitä pontikkatehtaita?”

V: ”No, eipä ne tahtonu polttaa kun niienki piti saara [nauraa]. Nimismieskin oli täällä, se [nimi poistettu] oli nimismiehenä. [...] kun isävainaa [...] Se tuli tänne niin juovuksissa, se sitten aina tuli tonne meille. Toisinaan oli virkalakia etittiin tuolla pitkin kylää, kun se oli puronnu pois päästä. Ja aina vaik se joi tuolla muualla juopotteli, niin sen piti tänne isän luo päästä. Isä kun ei ollut milläänlailla ryyppymies, mutta sen piti päästä tänne millä lailla vaan, isän luo. [...] Siellä ne ryyppäs, siellä oli nimismiehet ja poliisit ja valtamiehet [...] päiväkausia.”¹⁹⁵

---

¹⁸⁹Nygård, 1983, 543.

¹⁹⁰Ahonen 2003, 228

¹⁹¹Tikka, 2007, 235.

¹⁹²Ylikangas, 1996, 287.

¹⁹³Kper Y/22073.

¹⁹⁴Pulkkinen, 2015, 80–81.

¹⁹⁵Kper Y/02076

Jossakin määrin Lappajärveä koskevat käräjäpöytäkirjat tukevat muistitietoa siitä, että myös lain valvojat olivat osana kieltolain rikkomista. Vaikka Lappajärvellä ei suoraan ole tapausta, jossa mainittaisiin poliisien kieltolain rikkomisen nimenomaan Kauhajärven kylässä, löytyy kyllä tapaus, jossa poliisi on syytettynä kyseisin lain rikkomisesta Lappajärven alueella.¹⁹⁶ Rikos ei tapahtunut Kauhajärven kylässä, mutta muistitiedon perusteella voidaan olettaa, ettei ollut harvinaista lain valvojienkin ottaa osaa lain rikkomiseen. Varsinkin kun asenteet kieltolakirikoksia kohtaan olivat koko Suomessa varsin vähätteleviä.

Poliisien motivaatioon Suomessa vaikutti se, että he yleisesti uskoivat kansan tukeneen lain rikkomista. Monet eivät pitäneet trokareiden jahtaamista tärkeänä, ja keskittyivät mieluummin muihin rikoksiin. Lisäksi erilaisiin kotietsintöihin kieltolakirikosten tutkimisen nimissä suhtauduttiin kansan parissa hyvin kielteisesti. Viina kätköjä löydettyä saatettiin myös olla tahallisen tietämättömiä siitä, kenelle kätkö kuului.¹⁹⁷ Yleisesti Suomessa viinan valmistamisesta jäi helposti kiinni, sillä viinapannun salaaminen oli hankalaa, sen aiheuttamien savujen ja tuoksujen takia.¹⁹⁸ Kauhajärvellä näin ei kuitenkaan ollut, sillä muistelmissa mainitaan, että poliisit eivät varta vasten lähteneet etsimään pontikankeitä metsistä. Pontikan keittäjät jäivätkin lähinnä kiinni vain, jos joku oli poliiseille heidät ilmiantanut. Poliisien asenteesta Kauhajärvellä kertoi se, että pontikan keiton laajuus oli kylässä kaikkien tiedossa, mutta keittäjät kuitenkin saivat rauhassa harjoittaa toimintaansa.

H: ”No, eikös siinä ollu vaara joutua kiinni kanssa sitte?”

V: ”Niin siitä pontikan keitosta? Miksei totta kai, kyllähän ne aina joku joutui, mutta.. joo onhan niitä ollu linnassakin. Mutta siinä oli kyllä yhdessä välissä semmostakin, että viranomaset

H: Katto vähän sormien läpi?

V: Niin, kattoivat vähän sormien lovitte, ettei ne niin kovan ollu innokkaita niitä[...].”¹⁹⁹

Kuitenkin on otettava huomioon, ettei kunnolliseen valvontaan ei Suomessa yleisesti ollut tarpeeksi resursseja.²⁰⁰ Kauhajärvenkin kylässä mainittiin, että sen lisäksi, että kieltolain rikkomista saatettiin katsoa sormien lävitse, poliiseja oli kieltolain aikana kylässä varsin vähän.

---

¹⁹⁶ LKVP, C3a:68; §46

¹⁹⁷ Pulkkinen, 2015, 80—81.

¹⁹⁸ Tikka, 2007, 235.

¹⁹⁹ Kper Y/ 02074

H: No, mitenäs eikös se virkavallan tietoon tuu yleensä aika pian? Katsotiinko sormien läpi

V: ”No ehkä se oli vähän ettei se ollut aivan niin, jollakin tavalla katottiin sormien läpi. Eihän se muuten niin olis saanut rehottaa. Ja virkakuntaakin oli yleensä siihen aikaa vähän.”²⁰¹

Muistelijoiden vastauksiin on luultavasti vaikuttanut myös haastattelijan johdattelu siihen, että ”sormien lävitse katsomista” tapahtui kylässä. Johdattelu kertoo siitä, kuinka yleinen ajatus siitä, että kieltolain aikana poliisit suhtautuivat kieltolain rikkomiseen löyhästi, on ollut Suomessa. Tämä asenne oli kuitenkin olemassa kieltolain valvojilla. Se johtui paljolti myös siitä, etteivät heidän resurssinsa riittäneet lain valvomiseen. Vaikka pidätyksiä ja takavarikointia tehtiin, saatiin kiinni vain hyvin pieni osa kieltolakia rikkoneista. Viinaa oli liikkeellä niin paljon, että sen kontrollointi oli mahdotonta. Niinpä ei auttanut muu kuin sopeutua tilanteeseen ja myös suvaita kieltolain rikkomista jossakin määrin.²⁰² Toisaalta tällaisessa turhauttavassa tilanteessa Sofia Niemen kaltaiset helposti kiinni otettavissa olevat kieltolain rikkojat olivat suuremman huomion kohteena.

Kauhajärveläisten muistelmista tulee ilmi, että kieltolakirikoksesta ilmiantamiseen suhtauduttiin kielteisesti. Eräs mies oli vielä 1970 vastahakoinen mainitsemaan nimiltä ketään, joka oli mukana pirtun keitossa. Toinen mainitsi, että ilmiantajiin suhtauduttiin joskus vihamielisestikin.²⁰³ Ilmiantosysteemi oli kuitenkin oleellinen osa kieltolainvalvontaa koko maassa ja ilmiantamista harjoitettiin myös Kauhajärvellä. Koko maassa mietintää aiheuttikin se, tuliko kieltolakirikos ilmiantaa vai ei. Kieltolakirikoksen ilmiantamisesta maksettiin rikoksen ilmoittajalle palkkio. Palkkiot saattoivat olla suhteellisen suuretkin, sillä esimerkiksi vuonna 1922 koko maassa ilmiantokorvauksien budjetti oli 600 000 markkaa, joka oli lähes puolet koko kieltolain valvonnan ja raittiustyön budjetista. Usein saatettiin kieltolakirikoksesta ilmiantaa, vaikka itse oli henkilöltä ostanut viinaa.²⁰⁴ Vaikka joskus motiivi ilmiantoon saattoi olla puhtaasti taloudellinenkin, siihen saattoi esimerkiksi liittyä henkilökohtaista kaunaa rikoksen tekijää kohtaan.²⁰⁵ Kauhajärvellä ilmiantajiin suhtauduttiinkin kielteisimmin kuin poliiseihin.²⁰⁶ Esimerkiksi seuraavassa muistelmassa muistelija tuo ilmi, että poliisin oli pakko tarkistaa hänelle ilmoitetut keittopaikat.

---

²⁰⁰ Pulkkinen, 2015, 74.

²⁰¹ Kper Y/02190

²⁰² Ylikangas, 1996, 287-289.

²⁰³ Kper Y/22073

²⁰⁴ Pulkkinen, 2015, 83.

²⁰⁵ LKVP: 1919-1932.

²⁰⁶ Kper Y/22073

Poliisi teki tällöin vain työtään. Ilmiantaja on se, joka oli pakottanut poliisin kyläläisten pontikkatehtaille.

H: ”No, millonkas nää sitten rupes poliisit hätyyttämään?”

V: No ne on hätyyttäny niin kauan kun poliiseja o ollu, mutta kylä ne nyt kieltolain kai aikana jo oli. Miksei ny enneki. Sillon kun oli viina vapaaksi kielletty, ettei sitä saa[nut] ihan vapaasti keittää. Emmä muista koska se oli. Sehän nyt on kauan sitten, ku se on tullu se. Kyllähän sen poliisin täyty, sitten kun siitä ilmoitettiin ni tulla. Eihän se ny täällä vasta varten lähteny ettimään mettästä tehtaita ollenkaan, mutta joku ilmottanu ni täytyhän sen poliisin tulla.²⁰⁷

Vaikka ilmiantamiseen saatettiin suhtautua yleisestikin negatiivisesti, siitä luvattu palkkio houkutteli ilmiantoja varsinkin lain alkuaikoina. Poliiseilla oli jopa rekisterissään luottoilmiantajia. Myös poliiseille saatettiin ilmiannoista maksaa palkkioita. Esimerkiksi salakuljetukseen käytettyjen välineiden huutokaupasta tuoton jakoivat ilmiantaja sekä poliisi tai tullimies. Myös nimettömistä ilmiannoista maksettiin palkkioita.²⁰⁸ Tämä tarkoitti sitä, että viinan salamyynnin jokainen asiakas saattoi olla potentiaalinen ilmiantaja. Pienessä kyläyhteisössä ilmiantajalla oli vaara joutua naapurivihan kohteeksi. Kauhajärven kokoisessa kylässä, jossa kieltolain kannattaminen oli sen vastustamista harvinaisempaa, oli ilmiantajien luultavasti hyvin vaikea pysyä nimettöminä ja tämä on saattanut vähentää ilmoituksia virainomaisille. Kuitenkin nähtävästi oli yleistä, että esimerkiksi raittiuseurojen toimesta pontikan keittäjiä ilmiannettiin.

H: ”No, ei täällä käytetty semmosia kieltolakipoliiseja, että olis pyydetty paikkakunnan asukkaita ilmottelemaan?”

V: Kyllä, raittiusseurat ainakin toimi, ja nehän niitä ilmottelivat tonne poliisellekin.”

H: ”Eikös vaikuttanu naapureiden väleihin?”

V: ”No, kyllä pakkas vaikuttamaan. Oli semmosia. Jokuja henkilöitä joita saatettiin aleta vihaamaan hirveesti. Jollakin tavalla sitten kun menivät ilmi antamaan.”²⁰⁹

---

²⁰⁷ Kper Y/22073

²⁰⁸ Pulkkinen, 2015, 83—84.

²⁰⁹ Kper Y/02190

Ilmiantamiseen liittyi siis se riski, että ilmoituksen tehnyt henkilö saattoi joutua naapurien vihan kohteeksi. Pienessä kylässä oli varmasti vaikeaa ilmiantaa ainakaan sellaisia henkilöitä, jotka olivat kylässä pidettyjä ja joilla oli paljon puolustajia. Sofia Niemen ilmiantaminen on toisaalta saattanut olla helpompaa, sillä hän saattoi kylässä olla melko ulkopuolinen, eikä hänellä ollut valtaa vastaavasti aiheuttaa ilmiantajalle kovinkaan paljon harmia.

Kauhajärven kylä oli asenteeltaan hyvin myönteinen kieltolain rikkomiselle. Myös virkavalta näytti kylässä katsovan pontikan keittämistä sormiensa lävitse. Myös paloviinan pitkä historia ja se, että maalaispaikkakunnilla oli totuttu viinan keittämiseen, vaikutti siihen, ettei kieltolaki lopettanut viinan keittämistä. Kun viranomaisetkaan eivät kovin innokkaasta jahdanneet kieltolain rikkojia, ei ole yllättävää, jos lakia rikottiin ahkerasti. Kauhajärvi oli myös hyvin eristäytynyt kylä, josta oli pitkä matka seuraavaan asutuskeskukseen. Jos kylässä kieltolain rikkomisen pääasiassa hyväksyttiin, oli ulkopuolisten vaikea vaikuttaa asiaan.

4. Kauhajärveläiset ja Sofia Niemi kieltolain rikkojina

Tässä kappaleessa käsittelen Sofia Niemen tekemiä vuosien 1920-1927 välisenä aikana Lappajärvellä tekemiä kieltolakirikoksia. Otan mukaan myös hänen vuonna 1928 Lapualla tekemänsä kieltolakirikoksen. Käsittelen myös sitä, minkälaisia rangaistuksia Sofia Niemelle määrättiin lain rikkomisesta. Samassa myös käsittelen muita kauhajärveläisiä kieltolain rikkojina, sekä sitä, minkälainen toimija Sofia Niemi oli heidän joukossaan. Vertailen, mitä yhteistä Niemellä oli muiden kylässä kieltolakia rikkoneiden keskuudessa. Aloitan kappaleen kirjoittamalla käräjien käytännöistä. Tämän jälkeen käsittelen käräjillä käsiteltyjen kieltolakirikosten määriä Kauhajärven kylässä. Käsittelen myös Sofia Niemeä koskevia tapauksia, niitä verraten muihin kylässä tapahtuneisiin kieltolakirikoksiin. Pyrin tällä tavoin selvittämään, oliko Sofia Niemen kaltainen henkilö mahdollisesta Kauhajärven kylässä muusta väestöstä erottuva hahmo. Miksi hän esiintyy pöytäkirjoissa muita kyläläisiä enemmän, vaikka muistelmien mukaan lain rikkominen oli kylässä hyvin yleistä kaikkien kansanluokkien keskuudessa.

4.1 Käräjien käytäntöjä

Vuonna 1862 annetulla keisarillisella käskykirjeellä uudistettiin tuomiokuntien jako. Vaasan hovioikeuden piirissä perustettiin uutena tuomiokuntana Alavuden tuomiokunta. Tähän tuomiokuntaan liittyi Lappajärvi erilliseksi kärjäkuntana.²¹⁰ Kärjäkunnat muodostuivat joko yhdestä tai useammasta paikkakunnasta. Alioikeus maaseudulla oli kihlakunnanoikeus, joka

---

²¹⁰ Nygård, 1983, 556-557.

kokoontui käräjillä. Kihlakunnissa tuomitsi kihlakunnantuomari lautakunnan kanssa. Tuomari kiersi tuomiokunnassa järjestäen joka vuosi kärjäkunnassa ainakin kolmet käräjät.²¹¹

Ainakin viiden lautamiehen oli oltava paikalla, jotta oikeus oli tuomiovoimainen, kuitenkin kahtatoista enempää ei lautakunnassa saanut istua. Jos lautakunnan päätös erosi kihlakunnantuomarin päätöksestä, noudatettiin lautakunnan päätöstä. Jos lautakunta ei ollut yksimielinen, noudatettiin silloin kihlakunnan tuomarin päätöstä.²¹² Lappajärvellä järjestetyillä käräjillä käsiteltiin muun muassa myös Evijärven, Korttesjärven, Vimpelin, Soinin ja Lehtimäen asioita.²¹³ Vuoden 1918 asetuksen mukaan kussakin kärjäkunnassa oli järjestettävä kahdet varsinaiset käräjät ja lisäksi tarvittaessa välikäräjiä. Talvikäräjät järjestettiin tammikuun kymmenennen päivän ja kesäkuun 24 päivän välillä, kun taas syyskäräjät järjestettiin elokuun 20 päivän ja joulukuun 21 päivän välillä.²¹⁴

Lappajärvellä joka vuosi järjestettiin talvikäräjät yleensä tammi-helmikuussa ja syyskäräjät syys-lokakuussa. Käräjien välisenä aikana järjestettiin tarpeen mukaan yleensä päivän mittaisia välikäräjiä. Välikäräjillä käsiteltävien tapausten määrä oli talvi -ja syyskäräjiä vähäisempi.²¹⁵ Tapausten käsittelemisen siirtäminen seuraaville käräjille oli yleistä, ja tästä syystä tuomion saaminen saattoi joissakin tapauksissa olla hyvinkin hidasta. Esimerkiksi erään juopumustapauksen käsitteleminen venyi kolmen vuoden mittaiseksi, johtuen lykkäyksistä. Yleisin syy käsittelyn siirtämiselle oli tärkeän todistajan tai vastaajan jättäytyminen pois käsittelystä. Muista syistä esimerkiksi Sofia Niemen kohdalla oli se, että syyttäjä tarvitsi aikaa hankkiakseen hänestä virkatodistuksen.²¹⁶ Virkatodistus oli asiakirja, josta tuli ilmi muun muassa vastaajan syntymäaika, sukunimi, sekä ristimänimet, syntymäpaikka, asuinpaikka, oliko hän naimisissa, sekä hänen elinkeinonsa.²¹⁷

Todistajien oli myös mahdollista saada palkkio todistamisesta, sen suuruus oli yleensä noin 100 markkaa. Jos vastaaja kyettiin todistamaan syyliseksi, tuli todistajanpalkkioiden korvaaminen kruunulle hänen vastuulleen. Jos syytetty katsottiin syyliseksi, tulivat korvaukset kruunun

---

²¹¹ <http://wiki.narc.fi/portti/index.php/Tuomiokunnat> (luettu, 22.7.2018)

²¹² Salmiala, 1946, 52.

²¹³ Nygård 1983, 555-556.

²¹⁴ Salmiala, 11.

²¹⁵ LVP: **C3a:65**,§34,§:154,**C3a:66**,§:20,**C3a:68**,§:85,§:145,§:146,§:147,§:149,§:151,§:153, **C3a:69**; §:81, §:82, §:84,§:85,§:86,§:88,§:89,§:90,**C3a:71**,§:25,§:60,§:98, **C3a:73**; §85, **C3c:13**: 15.4.1924; §:2, **C3a:75**,§:6,§:7, **C3a:78**,§:9,§:10,§:28,§:180, **C3a:80**,§:24,§:53,§:158 ja LapuanKVP; **C4a.84**; §:13.

²¹⁶ LKVP, C3a:71; §:25.

²¹⁷ Esim. C3a:70;§:84

vahingoksi.²¹⁸ Jotta henkilö kykeni toimimaan todistajana, hän ei saanut olla kunniaansa menettäneeksi tuomittu tai esimerkiksi vastaajan tunnettu vihamies. Todistaja ei myöskään saanut olla 15 ikävuotta nuorempi. Myöskään rikoksesta ilmiantanut ei saanut vastaajaa vastaan todistaa.²¹⁹

Käräjille saapuminen aiheutti syytetyille ja todistajille kuluja. Nämä kulut korvattiin, jos kyseessä oli esimerkiksi todistaja tai mahdollisesti silloin, jos syytetty todistettiin syyttömäksi.²²⁰ Jos vastaaja oli muutenkin vähävarainen, saattoivat kulut vaikuttaa hänen talouteensa suurestikin. Sivukylistä kärjäatalolle kulkeminen tarkoitti jopa 30 kilometrin matkaa.

Vaikka vastaajan oli jollakin tavalla oltava käräjillä edustettuna, hänen ei kuitenkaan välttämättä tarvinnut saapua itse paikalle. Jos rikoksesta määrätty ylin rangaistus oli kaksi vuotta vankeutta, saattoi syytetty valtuuttaa asiamiehen hoitamaan asiaansa, mutta jos tuomari niin määräsi, hänen oli saavuttava itse paikalle.²²¹ Kauhajärveläisillä asiamies saattoi olla joku syytetyn tuttavista tai esimerkiksi sukulaisista. Sofia Niemeä edusti käräjillä vuoden 1923 talvikäräjillä samalta kylältä kotoisin ollut talollinen Juhani Kujala.²²² Vuoden 1920 talvikäräjillä Niemeä käräjillä edusti hänen valtuuttamansa poliisikonstaapeli.²²³

Sofia Niemen ollessa käräjillä vuosina 1921 toistuvasti viinan myynnistä häntä ei tuomittu rikoksista, vaan tapauksen käsittely lykättiin ensin keväältä 1921 syksyyn 1922 ja sitten kevääseen 1923, jolloin hänet viimein tuomitiin sakkoihin. Niemen rikoksen käsittelyä lykättiin siis niin, että aikaa rikoksesta ennen tuomion saamista ehti kulua yli kaksi vuotta. Tämä ei käräjillä ollut ollut harvinaista. Vuonna 1921 myös neljä muuta käräjätapausta lykättiin seuraaviin käräjiin. Yleinen syy näyttää olleen todistusaineiston puute tai se, että osa todistajista jätti saapumatta paikalle. Joissakin tapauksissa myös vastaaja saattoi jättää saapumatta paikalle.²²⁴

Koska monet kieltolakirikolliset hankkivat elantonsa viinaa myymällä, tekivät he usein uusia kieltolakirikoksia ennen kuin siirretty käräjätapausta oli käsitelty. Sofia Niemen vuonna 1922 siirretyn tapauksen todisteisiin lisättiinkin myös rikoksia, joita hän oli tehnyt ensimmäisen

---

²¹⁸ LKVP: C3a:65,§34,§:154,C3a:66;§:20,C3a:68;§:85,§:145,§:146,§:147,§:149,§:151,§:153, C3a:69; §:81, §:82, §:84,§:85,§:86,§:88,§:89,§:90,C3a:71;§:25,§:60,§:98, C3a:73; §85, C3c:13: 15.4.1924; §:2, C3a:75;§:6,§:7, C3a:78;§:9,§:10,§:28,§:180, C3a:80;§:24,§:53,§:158 ja LapuanKVP; C4a.84; §:13.

²¹⁹ Salmiala, 1945, 44.

²²⁰ LKVP: C3a:65,§34,§:154,C3a:66;§:20,C3a:68;§:85,§:145,§:146,§:147,§:149,§:151,§:153, C3a:69; §:81, §:82, §:84,§:85,§:86,§:88,§:89,§:90,C3a:71;§:25,§:60,§:98, C3a:73; §85, C3c:13: 15.4.1924; §:2, C3a:75;§:6,§:7, C3a:78;§:9,§:10,§:28,§:180, C3a:80;§:24,§:53,§:158.

²²¹ Salmiala, 1945, 36.

²²² LKVP, C3a:71; §:25

²²³ LKVP, C3a:65, §:154.

²²⁴ LKVP: C3a:68; §:149, C3a:70;§:84, C3a:71; §:25, C3a:73; §:85, C3c:13: 15.4.1924; §:2.

käsittelykerran jälkeen.²²⁵ Joissakin tapauksissa myös todistajien määrät lisääntyivät seuraavaksi kärjäkerraksi, mikä saattoi tarkoittaa suurempaa rangaistusta.²²⁶ Lykkäykset saattoivat johtua myös tuomarin poissaolosta. Jos tuomari tai lautamies jätti saapumatta käräjille, sakotettiin häntäkin, jos laillista syytä ei ollut. Tuomari saattoi joutua myös korvaamaan vahingon käräjillä haastajille, jos käräjät tuomarin poissaolon takia oli peruutettava.²²⁷

Käsittelemisen lykkäntyminen tarkoitti myös sitä, että rangaistuksetkin lykkääntyivät. Toisaalta käräjistä saattoi koitua muita kuluja. Jos vastaaja jätti saapumatta paikalle ilman hyväksyttyä syytä, määrättiin hänelle sakkoa yleensä noin 100 markkaa. Sakon suuruus saattoi olla isompikin, esimerkiksi eräässä vuoden 1921 tapauksessa, jossa viinan valmistamisesta syytetty jätti saapumatta käräjille, määrätty sakko oli 300 markkaa. Tuossa tapauksessa vastaaja myös määrättiin tuottamaan syyttäjä paikalle seuraaville käräjille omalla kustannuksellaan.²²⁸ Samana vuonna maaseututyöläisen päiväpalkka oli keskimäärin miehillä noin 24 markkaa ja naisilla 14 markkaa, joten sakko oli tähän verrattaessa varsin suuri.²²⁹ Saadut sakot saattoivat hyvinkin ylittää tai olla lähellä joidenkin työläisten kuukauden palkan, sillä esimerkiksi eräs talon töissä ollut talollisenpoika arvioi päiväpalkkaseen 10 markkaa vuonna 1922.²³⁰

Myös todistajan paikalle saapumattomuudesta määrättiin uhkasakko.²³¹ Tämä tarkoitti sitä, että toisia kyläläisiä vastaan saattoi joutua tahtomattaankin todistamaan. Vastahakoiset todistajat saattoivat kuitenkin esimerkiksi kieltää tietävänsä asiasta mitään. Kun Sofia Niemeä vuonna 1923 syytettiin viinan toistuvasta myynnistä ja valmistuksesta, kolme neljästä todistajasta ilmoitti, ettei tiennyt asiasta mitään.²³² On mahdollista, että kyseiset henkilöt eivät todellakaan tienneet mitään tapauksiin koskevaa, mutta voi hyvin olla, että se oli heidän tapansa kieltäytyä todistamasta. Monissa muissakin tapauksissa useat todistajat ilmoittivat, etteivät tienneet mitään tapaukseen liittyvää.

4.2 Viinan myynti ja valmistus Kauhajärvellä

Viinan myyminen ja valmistaminen ovat kaikkien tutkimieni vuosien aikana yleisimpiä kieltolakirikoksia, joista Kauhajärven kylästä jouduttiin käräjille. Esimerkiksi vuonna 1922 lähes

---

²²⁵ LKVP, C3a:66;§:20, C3a:68;§:85,§:145,§:146,§:147,§:149,§:151,§:153, C3a:69;§:81,§:82, §:84,§:85,§:86,§:88,§:89,§:90, C3a:71;§:25,§:60,§:98, C3a:73;§85, C3c:13: 15.4.1924; §:2,.

²²⁶ Esim. LKVP, C3c:13: 15.4.1924

²²⁷ Salmiala, 1945, 18.

²²⁸ LKVP, C3a:67;§:151.

²²⁹ Vattula, 1983, 408.

²³⁰ LKVP, C3a:68;§:82.

²³¹ Salmiala, 1945, 18.

²³² LKVP, C3a:71;§:25

kaikki käsittelyssä olleet kieltolakirikokset liittyivät joko viinan keittämiseen tai myyntiin.²³³ Vähäisemmässä määrin käsiteltiin tapauksia, joissa syytetty oli syyllistynyt vain viinan valmistamiseen. Muistitiedon mukaan Kauhajärven kylä oli alkoholissa omavarainen, eikä sinne paljonkaan salakuljetettu viinaa ulkopuolelta.²³⁴ Muistelmien mukaan kylässä oli erikseen sellaisia, jotka valmistivat viinaa elannokseen ja toisaalta taas niitä, jotka valmistivat sitä omaan käyttöönsä. Sofia Niemeä ei koskaan tuomittu viinan valmistamisesta. Hän kuitenkin myi kotitekoista viinaa, joten on hyvin todennäköistä, että hän oli mukana myös viinan valmistamisessa. Eräs kauhajärveläinen kauppias muisteli kieltolakiaikaista kotitekoisen viinan paljoutta tällä tavalla;

H: ”Mitenkäs tähän samaan aikaan oli tää kieltolakikysymys. Mitenkäs siihen suhtauduttiin?”

V: ”No tämä oli sellanen kuulusa pontikkavaltakunta. Tääl ei ollut viinasta puutetta. No se oli sellaista. Kumoonhan ne äänesti, äänesti sen. Ja en mää tiä onko se sitten vielä paree, että.”

H: ”No, ei tänne sitten pirtua tuotu?”

V: ”No, kyllä tuossa oli Kauhavalla ja Lapualla, vaikka kuinka. Täällä oli sitä pontikkaa. Täällä oli sitä, että. Täällä harvoin oli pirtua.”

H: ”joo, joo”²³⁵

Kauppiaan haastattelusta välittyvä kuva oli hyvin yleinen kauhajärveläisten muistelmissa. Pontikkaa keitettiin hyvin paljon. Useampi viittasi jollakin tavalla siihen, että jokainen kylän miespuolinen asukas jollakin tavalla osallistui pontikan keittoon. Keittoon osallistuttiin jokaisesta yhteiskuntaluokasta. Eli näyttäisi siis siltä, että eri tarkoituksiin viinaa keittäneet toimivat varsin samalla tavalla. Mentiin metsään muutaman kilometrin päähän asutuksesta, johon pontikkatehdas rakennettiin, lähelle vesistöä.²³⁶ Pontikan keiton rikollista luonnetta myös vähäteltiin, mainitsemalla, että jokainen osallistui siihen. Näyttäisi siltä, että haastateltavilla oli ristiriitaisia tuntemuksia siitä, minkälainen ilmiö kieltolain rikkominen oli. Toisaalta koko kylä osallistui siihen, ja kylän omavaraisuus oli huvittavaa, sekä toisaalta ylpeyden aihe, toisaalta lain rikkomista

---

²³³ LKVP, C3a:69, C3a:70.

²³⁴ Kper, Y/22073.

²³⁵ Kper Y/02076

²³⁶ Kper Y/22073

kuitenkin kutsuttiin myös paheeksi. Esille myös tuodaan, että pahe ei ole hävinnyt, koska nykyään kylässä on viinakauppa. Ilmeisesti paheksuttavaa ei välttämättä ollut niinkään kieltolain rikkominen vaan alkoholin käyttö.

Muistelmista selvästi tulee ilmi, että Kauhajärvelle ei paljonkaan kuljetettu alkoholia kylän ulkopuolelta, vaan kylän sanottiin olleen omavarainen pontikan keiton yleisyyden takia. Erikseen useassa haastattelussa mainittiin, että kylästä ei löytynyt niin sanottuja ”pirtukuninkaita”.²³⁷ Huomattavaa on myös, että kylän pontikan keiton laajuus ei näyttänyt olleen sisäpiirin tietoa vain keittäjien ja kuluttajien keskuudessa. Pontikan keittäminen näyttäisi olleen yleisessä tiedossa myös kieltolain kannattajilla. Kuitenkin tuli myös ilmi, että kannattajat olivat kylässä alakynnessä, koska enemmistö vastusti lakia, eikä ollut vastaan sen rikkomista.²³⁸

Eräs kauhajärveläinen mies, joka oli itse osallistunut pontikan keittoon, kertoi, että ammattimaista keittämistä tapahtui kylässä. Hän kuitenkin ei itse mainitse mikä rooli hänellä oli keittäjänä, eli, missä määrin hän itse valmisti kotitekoista viinaa. Vaikka hän yleisellä tasolla kertoo siitä, missä ja millä hinnoilla alkoholia myytiin, sekä miten ammattimaiset keittäjät toimivat, hän ei anna yksityiskohtaista tietoa omasta toiminnastaan. Hän on haastattelussaan varovainen omasta toiminnastaan puhuessaan. Ilmeisesti kieltolakirikollisuuteen kuitenkin liittyi jonkinlainen stigma jälkeenkin päin, sillä haastateltavat eivät myöskään mielellään maininneet kieltolakia rikkoneita nimeltä. Tämä saattaa olla jäänteitä myös siitä, että varsinkin keittäjät suhtautuivat ilmiantajiin hyvin kielteisesti.²³⁹

Vaikka kauhajärveläisten muistelmat ovatkin erinomainen lähde siihen, miten kieltolain rikkominen muistettiin Kauhajärven kylässä, niissä on myös puutteensa. Muistelmat myös perustuvat vain muutaman kauhajärveläisen miehen haastatteluun, joten niiden antama kuva voi olla jokseenkin vääristynyt. Muistelmat eivät myöskään anna tietoa naisten kieltolain rikkomisesta Kauhajärven kylässä. Sofia Niemi ei myöskään esiinny muistelmissa. Tämä luultavasti kohtuu siitä, että muistelijoiden mieleen on jäänyt lähinnä heitä itseään ja omaa lähipiiriään koskevaa tietoa. Niemi on kuitenkin todennäköisesti ollut näkyvä hahmo kauhajärveläisessä pontikan keitossa kieltolain aikana. Tämän voi päätellä siitä, että Niemi oli kotitekoisen viinan myynnistä useamman kerran käräjillä.²⁴⁰

---

²³⁷ Kper Y/02074

²³⁸ Kper Y/02074

²³⁹ Kper Y/22073

²⁴⁰ LKVP: **C3a:65**;§.154, **C3a:68**;§.149, **C3a:70**;§.84, **C3a:71**;§.25, **C3a:73**;§.85, **C3c:13**: 15.4.1924;§.2, **C3a:78**;§.9, **C3a:80**;§.158, ja LKVP: **C4a.84**;§.13.

Viinaa myytiin Kauhajärvellä kaikissa kansanluokissa, vaikka ammattimaista myyntiä tekivät tavallisemmin köyhemmät kansanluokat. Yleensä kärjätapauksien yhteydessä mainittiinkin henkilön varallisuustilanne. Muistelmien mukaan viinaa myytiin kylän lisäksi tavallisimmin Lapualla. Kauhajärvellä limonanipullollisen hinta oli matalampi kuin Lapualla. Lapualla pullosta saattoi saada 60 markkaakin, kun taas Kauhajärvellä hinta oli noin 30-50 markkaa.²⁴¹ Sofia Niemelläkin viinapullon hinta näytti vaihtelevan riippuen ostajasta ja vuodesta, jolloin hän pullon myi. Yleinen määrä, jonka hän limonadipullollisesta sai oli 30 markkaa. Pontikkaa vietiin myyntiin kauemmaksikin. Eräs kauhajärveläinen muisteli, että viinaa salakuljetettiin Helsinkiin asti. Pontikkapullot piilotettiin puulaatikoihin kananmunien alle ja lähetettiin Kauhavalta junalla Helsinkiin.²⁴² Ilmeisesti kuitenkin yleisintä oli, että myynti tehtiin joko omalla kylällä tai sen läheisyydessä. Kärjäpöytäkirjojen perusteella Sofia Niemi myi viinaa melkeinpä pelkästään Kauhajärven kylällä. Hän jäi Lapualla viinan hallussapidosta kiinni vain kerran.²⁴³ Syynä tähän voi toki olla sekin, ettei hän vain jäänyt kiinni myynnistä Lapualla yhtä helposti kuin Kauhajärvellä, jossa hänet tunnettiin. Mielenkiintoista on myös pohtia toimiko hän Lapualla viinan myynnissä yksin. Riippuen Niemen asumuksen sijainnista, hänellä ei välttämättä ollut kovin pitkä matka kulkea myymään viinaa Lapuan kirkonkylään. Kauhajärven keskustasta Lapuan kirkonkylään on matkaa noin 26 kilometriä,²⁴⁴ mutta läheltä Lapuan rajaa matka on tietysti lyhyempi. Voi siis olla mahdollista, että Sofia Niemi on voinut kulkea Lapualle itse, ilman rikoskumppania, joka olisi kuljettanut hänet myyntipaikalle. Niemi todennäköisesti myi viinaa myös kotoansa käsin. Kyläläiset tiesivät hänen myyvän viinaa, ja kävivät hänen luonaan sitä ostamassa.

Sofia Niemi ei siis ollut ainoa viinan myyntiä Kauhajärvellä harjoittanut. Hän ei myöskään ollut ainoa, joka myynnistä jäi kiinni useamman kerran tai ainoa, joka myynnistä sai vankeustuomion. Sofia Niemen jälkeen useimmin kärjillä Kauhajärvellä oli torppari, joka jäi useamman kerran kiinni viinan valmistuksesta ja myynnistä. Hän ilmeisesti toimi tässä yhdessä vaimonsa kanssa, joka kuitenkin tuomittiin miehensä rinnalla vain kerran. Vaimo jäi tuolloin kiinni viinan myynnistä, mutta on luultavaa, että hän on ollut mukana myös viinan valmistuksessa. Pariskunta ilmeisesti ansaitsi osan elannostaan juuri viinaa myymällä ja valmistamalla, samoin kuin Sofia Niemi. Muistelmien mukaan ammatikseen viinaa valmistaneilla oli metsässä jatkuvasti pontikkatehdas.

---

²⁴¹ LKVP: **C3a:65**,§34,§:154,**C3a:66**,§:20,**C3a:68**,§:85,§:145,§:146,§:147,§:149,§:151,§:153, **C3a:69**, §:81, §:82, §:84,§:85,§:86,§:88,§:89,§:90,**C3a:71**,§:25,§:60,§:98, **C3a:73**, §85, **C3c:13**: 15.4.1924; §:2, **C3a:75**,§:6,§:7, **C3a:78**,§:9,§:10,§:28,§:180, **C3a:80**,§:24,§:53,§:158.

²⁴² Y/022073

²⁴³ LKVP: **C3a:65**,§:154, **C3a:68**, §:149, **C3a:70**,§:84, **C3a:71**, §:25, **C3a:73**, §:85, **C3c:13**: 15.4.1924; §:2, **C3a:78**, §:9, **C3a:80**, §:158, ja LKVP; **C4a:84**, §:13.

²⁴⁴ Liite 2.

Näin ollen ei ole ihme, että valmistuksessa ei toimittu aina yksin. Kyseinen torppari tuomittiin vuonna 1927 kolmen kuukauden vankeuteen viinan toistuvasta ammattimaisesta myynnistä ja valmistuksesta.²⁴⁵ Hänen vaimonsa tuomittiin samoilla käräjillä 500 markan sakkoihin viinan myynnistä.²⁴⁶

Niemi ei toisaalta ollut kovin erilainen muihin tuomittuihin verrattuna. Viinan myyminen ja valmistaminen olivat kylässä yleisimpiä rikoksia, joista käräjillä oltiin. Muistelmia tulkitsemalla voi myös huomata, ettei Niemen olisi luullut olleen kovinkaan erottuva hahmo kylässä. Kieltolain rikkomiseen tunnuttiin kuitenkin yleisesti osallistuttavan koko kylän asukkaiden puolesta. Jostakin syystä Niemi kuitenkin oli kieltolakirikoksista käräjillä enemmän kuin kukaan muu kyläläinen. Tämä ei kuitenkaan välttämättä tarkoita sitä, että hän olisi rikkonut kieltolakia enemmän kuin muut. Se voi tarkoittaa myös sitä, että syystä tai toisesta Niemi oli ilmiannoille ja poliisien kotitarkastuksille jonkin verran muita alttiimpi.

---

²⁴⁵ LKVP, C3a:80:§:24.

²⁴⁶ LKVP, C3a:80:§:53.

4.3 Kauhajärveläiset käräjillä.

Käräjäpöytäkirjoja ensi kerran vilkaisseena ei Kauhajärven kylästä varsinaisesti saa kuvaa muistitiedon kuvaamana ”pontikkavaltakuntana”. Seuraavassa taulukossa näkyvillä ovat kieltolakirikosten määrät Kauhajärven kylässä vuosina 1920—1927, jolloin Sofia Niemi myös esiintyi Lappajärven käräjäpöytäkirjoissa.

Taulukko 1, Kieltolakiin liittyneet kärjätapaukset Kauhajärvellä

	Viinan myynti	Viinan valmis- tus	Viinan myynti + valmis- tus	Juopu mus	viinan - salakul- jetus	Viinan luvaton hallussapito	Rikosten määrät yhteensä	Naisia ²⁴⁷	Miehiä
1920	3						3	1	2
1921	1		4	1			6	1	5
1922	1		9				10	1	9
1923	1			2			3	1	2
1924	1						1	1	
1925	1			1			2	-	2
1926	2	1		1			3	1	2
1927	2		1			1	3	2	1

Lähde: LKVP, 1920-1927.

Taulukkoa tarkastelemalla huomaa, että yleisimmin käräjillä käsitelty kieltolakirikos oli viinan myyminen ja valmistaminen.²⁴⁸ Tästä rikoksesta yleisimmin jäi kiinni myyntivaiheessa. Tämän jälkeen saatettiin päätellä, oliko henkilö myös valmistanut itse viinaa, jota kauppasi. Joissakin tapauksissa saatettiin kiinni jääneen hallusta myös löytää viinan keittoon tarkoitettuja välineitä.²⁴⁹

²⁴⁷ Naisten tekemät rikokset olivat kaikki viinan myyntiä.

²⁴⁸ Taulukko 1.

²⁴⁹ LVP: **C3a:65**,§34,§:154,**C3a:66**,§:20,**C3a:68**,§:85,§:145,§:146,§:147,§:149,§:151,§:153, **C3a:69**,§:81,§:82, §:84,§:85,§:86,§:88,§:89,§:90,**C3a:71**,§:25,§:60,§:98, **C3a:73**,§85, **C3c:13**: 15.4.1924; §:2, **C3a:75**,§:6,§:7, **C3a:78**,§:9,§:10,§:28,§:180, **C3a:80**,§:24,§:53,§:158

Viinan valmistuksesta ilman myyntiä oli käräjillä syytettynä yllättävän vähän kyläläisiä, sillä tapauksia löytyy vain yksi.²⁵⁰ Tämä osiltaan vahvistaa sitä, ettei virkavalta ollut kovinkaan kiinnostunut omaan käyttöön pontikkaa valmistavien ihmisten toiminnasta. Ilmeisesti kyläläiset eivät myös niinkään ilmiäntaneet omaan käyttöön pontikkaa valmistaneita, vaan keskittyivät enemmänkin ammattimaisesti viinaa valmistaneisiin lain rikkojiin. Kyseinen yksittäinen viinan valmistuksesta käräjillä ollut oli aikaisemmin tuomittuna myös viinan valmistuksesta ja myynnistä. Tästä saatettiin päätellä, että hän oli aikeissa myydä viinaa. Aikaisemmat tuomiot myös selittävät sitä, miksi hänen kotiinsa tehtiin kotietsintä. Toisaalta hän myöskin keitti pontikkaa kotinsa lähellä, eikä metsän kätköissä näin helpottaen kiinni jäämistään.²⁵¹

Viinan salakuljetusta ei Kauhajärvellä harrastettu ja tästä myöskin kertoo se, ettei siitä tuomittu ketään tutkiminani vuosina.²⁵² Muistelmissakin useaan kertaan mainitaan, ettei kylästä löytynyt niin sanottuja pirtukuninkaita, vaan kylä oli viinassa omavarainen.²⁵³ Muistelmissa mainitaan, että Kauhajärven omaa pontikkaa kyllä jossakin määrin salakuljetettiin muualle, vaikka tämäkin oli ilmeisesti harvinaisempaa.²⁵⁴ Toinen harvinainen rikos oli pelkkä viinan hallussapito. Tästä tuomitiin vuosien 1920-1927 välisenä aikana vain Sofia Niemi vuonna 1927.²⁵⁵

Kauhajärveltä käräjillä olleiden määrät ovat kohtalaisen pieniä, joten niiden avulla on vaikea tehdä kovin yleistäviä päätelmiä kauhajärveläisten kieltolainrikkomistavoista. Tuntuu kuitenkin, etteivät luvut välttämättä vastaa sitä kuvaa, minkä saa kauhajärveläisten muistelmista. On kuitenkin otettava huomioon, että se, miten asia muistelmissa ilmaistaan, saattaa sisältää tahatonta liioittelua. On vaikea arvioida, mitä muistelija tarkoittaa sanoessaan, että kylä oli viinassa omavarainen, tai kuvatessaan kylää pontikkavaltakunnaksi.²⁵⁶ Ei ole myöskään ihme, että pontikan keitossa mukana olleen henkilön mielestä kylässä keitettiin runsaasti pontikkaa, jos hänen koko lähipiirinsä harrasti keittoa. Se, että muistelmissa todetaan, että jokaisessa talossa harrastettiin viinan polttoa, ei välttämättä todella tarkoita, että näin olisi kirjaimellisesti ollut. Toisaalta haastattelutilanteessa aikaa oli tapahtumista kulunut jo lähes 50 vuotta, joten haastateltavien muistot tapahtumista ovat saattaneet ajan saatossa muuttua. Toisaalta käräjätapausten luvut on suhteutettava siihen, että

---

²⁵⁰ C3a:78; §28.

²⁵¹ C3a:78; §28.

²⁵² Taulukko 1.

²⁵³ Kper, Y/02076.

²⁵⁴ Kper Y/02076.

²⁵⁵ LKVP, C3a:80; §:158.

²⁵⁶ Kper Y/02076

kyseessä oli, noin 500 kyläläisen yhteisö.²⁵⁷ Pienet luvut saattavat myös olla merkki siitä, että kieltolain rikkomisesta ei jäänyt helposti kiinni.

Sofia Niemen käräjöinti kattaa 24 prosenttia koko kylän käräjätapauksista.²⁵⁸ Tämä voi tarkoittaa, että Niemi joko rikkoi lakia paljon enemmän kuin muut kylän asukkaat, tai hän jäi rikoksistaan kiinni muita enemmän. Jos kauhajärveläisten muistelmat pitävät paikkansa, ei Sofia Niemi olisi juurikaan kylässä erottunut muusta massasta, sillä suurimman osan sanottiin rikkoneen kieltolakia. Toisaalta muistelmissa korostettiin, että jokainen miespuolinen asukas oli jollakin tavalla mukana viinan keittämisessä.²⁵⁹ Vaikka kyseinen huomautus on varmaakin liioiteltu, on se kuitenkin mielenkiintoinen siitä, että miehet mainitaan siinä erikseen. Tämä voi tarkoittaa sitä, että naisena Sofia Niemi erottui muista kieltolakirikollisista. Hänen lisäksi kieltolakirikoksesta tuomittiin vuosina 1920-1927 vain yksi nainen.²⁶⁰

Vuonna 1920 Lappajärven käräjätalolla käsiteltiin 3 Kauhajärvellä tapahtunutta kieltolakirikosta. Tämän vuoden kaikki tapaukset liittyivät viinan myymiseen. Kaksi käsittelyistä koskivat samaa rikosta, sillä työmies Vihtori Kauppinen tapauksen käsittelyä jatkettiin myös syyskäräjillä. Syyskäräjillä Kauppista vastaan kutsuttiin todistamaan kaksi kauhajärveläistä työmiestä. Heistä kumpikin ilmoitti, ettei tiennyt tapauksesta mitään. Tästä syystä Kauppinen tapauksen käsittely lykättiin vuoden 1921 talvikäräjille.²⁶¹ Vihtori Kauppinen lisäksi käräjillä oli vuonna 1920 Kauhajärveltä syytettynä Sofia Niemi, joka tuomittiin 800 markan sakkoihin ensikertaisesta viinan ammattimaisesta mynnistä.²⁶²

Vihtori Kauppinen oli vuonna 1919 antanut kaksi pulloa viinaa viljavastiketta vastaan. Vuoden 1920 keväällä vastaaja ei saapunut käsittelyyn, sillä hän oli suorittamassa asepalvelusta, joten käsittely siirrettiin syyskäräjille. Seuraavassa käsittelyssä Kauppista vastaan kutsutut todistajat ilmoittivat, etteivät tienneet tapauksesta mitään, joten syytteet hylättiin.²⁶³ Niemen tapaus eroaa Kauppinen tapauksessa siinä, että hän oli syytettynä kerran tapahtuneesta viinan mynnistä, kun taas Niemeä syytettiin ammattimaisesta viinan mynnistä. Niemi oli jäänyt viinan mynnistä kiinni

---

²⁵⁷ Vaasan läänin henkikirjat, 1915.

²⁵⁸ Taulukko 1.

²⁵⁹ Kper Y/22073

²⁶⁰ LKVP; C3a:80, §:53.

²⁶¹ LKVP, C3a:65: §:34, C3a:66:§:20.

²⁶² LKVP, C3a:65, §:154.

²⁶³ LKVP, C3a:65: §:34, C3a:66:§:20.

useamman kerran vuoden 1919 aikana, joten hänen myyntinsä katsottiin tapahtuvat ammattimaisesti.²⁶⁴

Sofia Niemi oli käräjillä ensimmäisen kerran vuonna 1920. Tuolloin häntä syytettiin ensikertaisesta ammattimaisesta viinan mynnistä. Asiamiehen välityksellä Sofia Niemi myönsi syytteiden todenperäisyyden, joskaan asiamies ei tiennyt hänen kantaansa siihen oliko vastaaja toiminut ammattimaisesti. Tunnustuksen takia ei todistajia kutsuttu paikalle, vaan syyte todettiin oikeaksi.²⁶⁵ Vuonna 1921 Kauhajärveä koskien käsittelyssä oli yhteensä kuusi käräjätapausta. Yksi tapauksista koski viinan myyntiä, neljä viinan myyntiä ja valmistusta ja yhdessä oli kysymys juopottelusta.²⁶⁶ Kuitenkin vain juopumustapauksessa päästiin näillä käräjillä tuomioon, muiden kohdalla käsittelyä lykättiin. Juopumuksesta syytetty talollisen poika tuomittiin 150 markan sakkoihin, joka voitiin muuttaa kymmenen päivän vankeudeksi.²⁶⁷ Sofia Niemi oli jälleen kerran mukana vuoden 1921 käräjillä ainoana naisena. Häntä syytettiin viinan toistuvasta tavanomaisesta mynnistä. Sofia Niemi kielsi häntä vastaan nostetun syyteen, ja tapauksen käsittelyä päädyttiin siirtämään seuraaviin käräjiin.²⁶⁸ Samoilla käräjillä oli viinan mynnistä ja valmistuksesta syytettynä talolliset Juhani Kujala, sekä Lassi Kujala. Heidän tapauksiensa käsitteleminen lykättiin seuraaviin käräjiin todisteiden hankkimiseksi.²⁶⁹ Juhani Kujalalla ja Sofia Niemellä oli ollut pitkäaikainen suhde ja ainakin yksi yhteinen avioton lapsi.²⁷⁰ Onkin mahdollista, että he toimivat myös viinan myynnissä yhteistyössä, vaikka tällainen ei koskaan käräjäpöytäkirjoista tule ilmi.

Vuoden 1922 käsiteltiin 10 Kauhajärveä koskevaa käräjätapausta. Yhdeksään tapaukseen liittyi viinan myyminen ja valmistaminen ja näiden lisäksi yksi tapaus, johon liittyi vain myyntiä. Kaikki tapaukset käsiteltiin syyskäräjillä. Sofia Niemi oli vuonna 1922 ainoa, joka oli syytettynä viinan mynnistä. Viinan valmistuksesta syytettynä oli 9 miestä, joista talollisia oli viisi, torppareita kaksi ja työmiehiä kaksi.²⁷¹ Talollisten joukossa oli vuoden 1922 keväälle lykätty Juhani Kujalan tapaus. Kujalaa vastaan nostetut syytteet päädyttiin käräjillä hylkäämään.²⁷² Itseasiassa syyllisiksi tuomittiin syytetyistä vain kolme.

Kun Sofia Niemen tapaus otettiin uudelleen käsittelyyn vuonna 1922, oli häntä vastaan hankittu todistamaan viisi lisätodistajaa. Kolme todistajista kielsi tietävänsä asiasta mitään, kun taas kaksi

---

²⁶⁴ LKVP, C3a:65,§:154.

²⁶⁵ LKVP, C3a:65,§:154.

²⁶⁶ LKVP, C3a:68; §:85, §:146, §:147, §:149, §:151.

²⁶⁷ LKVP, C3a:68; §:145.

²⁶⁸ LKVP, C3a:68; §:85

²⁶⁹ LKVP, C3a:68; §:146, §:147.

²⁷⁰ LKVP, C3a:73; §:85.

²⁷¹ LKVP: C3a:70, §:76,§:81 §:82, §:84, §:85, §:86, §:88, §:89, §:90

²⁷² LKVP, C3a:70, §:81.

kertoi ostaneensa Niemeltä viinaa. Todistaja numero 2 kertoi ostaneensa Niemeltä viinaa kaksi vuotta sitten ja samassa tilanteessa Niemi oli myynyt viinaa muillekin. Todistaja 5 kertoi kerran syksyllä 1921 ostaneensa Niemeltä viinaa. Tämän jälkeen syyttäjä pyysi, että tapauksen käsittely siirrettäisiin vuoden 1923 talvikäräjiin, jotta hän voisi hankkia virkatodistuksen, sekä rikosrekisterin vastaajasta.²⁷³ Mielenkiintoista on, ettei viinan ostamisesta ollut käräjillä syytettynä yhtään kauhajärveläistä, vaikka viinaa ostaneet todistivatkin viinan myyjä vastaan näin myöntäen oman rikoksensa.

Sofian Niemen jälkeen Kauhajärvellä vuosien 1920-1927 välisenä aikana toiseksi eniten kieltolakirikoksista käräjillä oli torppari Elias Lund. Hän esiintyi kärjäpöytäkirjoissa kolme kertaa. Vuonna 1922 Elias Lundia syytettiin viinan valmistamisesta sekä myynnistä. Tapaus esiintyy pöytäkirjoissa varsin lyhyenä, eikä torpparia vastaan kutsuta esille todistajia.²⁷⁴ Lund tuomittiin joka kerta alkoholin valmistuksesta sekä myynnistä. Viimeisen kerran hänet tuomittiin vuonna 1927, jolloin myös hänen vaimonsa tuomittiin viinan myymisestä. Lund valmisti viinaa kotinsa lähellä ja myöskin myi alkoholia kotoansa. Hänen toimintansa katsottiin olleen ammattimaista, samoin kuin Sofia Niemen.²⁷⁵ Syksyllä 1922 Elias Lundia syytettiin viinan valmistuksesta ja myynnistä, sillä hänen hallustaan oli löydetty viinan keittämiseen tarkoitetut välineet. Lund kielsi syytteet ja ilmoitti käyttävänsä keittovälineitä lehmän iholääkkeen valmistukseen. Hän ei voinut arvioida päivätulojansa, mutta kertoi, että hänellä on kuusi lasta.²⁷⁶

Torppari Elias Lundin ja Sofia Niemen tapauksien käsittelyä verratessa esille nousee heti se ero, että Niemeä vastaan löytyi enemmän todistajia. Niemen tapauksissa tapahtui myös lykkäyksiä, joiden aikana saatettiin hankkia lisätodisteita.²⁷⁷ Tämä voi tarkoittaa sitä, että Niemen viinan myynti oli paljon näkyvämpää ja, siten tiedossa oli enemmän henkilöitä, jotka olivat häneltä ostaneet viinaa. Toisaalta kyse voi myös olla siitä, että Sofia Niemen viinan myynnistä puhuttiin kylässä enemmän, kun taas Lundin kaupankäyntiä salailtiin. Jos näin oli, tarkoittaa se, että jostain syystä kieltolakirikollisten suojelu ei yltänyt Sofia Niemeen. Lundin vaimo, Sanna Lund tuomittiin myös viinan myynnistä, mutta vain yhden kerran, vuonna 1927²⁷⁸. Mielenkiintoista onkin pohtia, oliko Sanna Lund mukana viinan myynnissä ja valmistamisessa vain tuon yhden kerran vai eikö hän vain jäänyt aikaisemmin kiinni. Sanna Lund oli myös kieltolakia rikkonut nainen, mutta hän ei ollut

---

²⁷³ LKVP, C3a:70;§:84

²⁷⁴ LKVP, C3a:69, §:85

²⁷⁵ LKVP, C3a:80, §:24.

²⁷⁶ LKVP, C3a:70; §:85.

²⁷⁷ LKVP, C3a:68; §:149, C3a:70;§:84, C3a:71; §:25.

²⁷⁸ LKVP, C3a:80; §:53.

Sofia Niemen kanssa samassa naimattoman äidin asemassa. On mahdollista, ettei hänen toimintaansa tarkkailtu samalla tavalla kuin Niemen.

Elias Lundilla ja Sofia Niemellä näyttäisi olleen ainakin se yhteinen piirre, että molemmilla oli lapsia.²⁷⁹ Kuitenkin Lund oli naimisissa, kun taas Niemi oli naimaton äiti. Elias Lund ei siis ollut samanlaisen yleisen paheksunnan kohteena kuin Niemi saattoi hyvinkin olla. Niemeen naimattomana äitinä kohdistunut paheksunta on saattanut vaikuttaa esimerkiksi siihen, miksi hän jäi kiinni kieltolakirikoksista niin usein. Toisaalta mies on voitu tuomita herkemmin vankeuteen, kuin aviottoman äidin, jonka lapset jäisivät vankeusrangaistuksen yhteydessä ilman huoltajaa. Kun Sofia Niemen vuoden tapauksen käsittelyä jatkettiin keväällä 1923, tuomitiin hänet 750 markan sakkoihin.²⁸⁰ Lundin sakko oli siis Sofia Niemen saamaa sakkoa suurempi. Syitä tälle saattoi olla esimerkiksi se, että Lundia pidettiin Niemeä varakkaampana.

Vuonna 1923 oli käräjillä Sofia Niemen lisäksi kaksi muuta kauhajärveläistä. Molemmat heistä olivat miehiä ja molemmat talollisia ja molempia syytettiin juopumuksesta. Toinen heistä tuomitiin 150 markan sakkoihin, kun taas toisen syyte hylättiin.²⁸¹ Vuoden 1923 tapauksen yhteydessä Sofia Niemi ei itse mennyt edustamaan itseään kärjäatalolle, vaan oli valtuuttanut talollisen Juhani Kujalan toimimaan asiamiehenään. Käräjäpöytäkirjoista voi nähdä Niemen olleen kirjoitustaidoton, sillä hän oli allekirjoittanut valtakirjan puumerkillä.²⁸² Sofia Niemen vuoden 1923 tapaus oli lähellä saattaa hänet vankeuteen, sillä hän pystyi maksamaan sakon vasta, kun hänet oli jo lähetetty Vaasan lääninvankilaan suorittamaan sakkoa vankeutena.²⁸³ Seuraavana vuonna 1924 oli Sofia Niemi ainoa kauhajärveläinen, joka oli syytettynä kieltolakirikoksesta Lappajärven kärjäatalolla.²⁸⁴ Tapauksen käsittely kuitenkin siirrettiin välikäräjille, jossa hänet tuomittiin 4 kuukauden vankeuteen.²⁸⁵

Sofia Niemi ei esiinny ollenkaan vuoden 1925 käräjäpöytäkirjoissa. Sen sijaan niissä kyllä esiintyy kaksi kauhajärveläistä miestä. Toinen syytetyistä oli talollisen poika, joka oli esiintynyt juopuneena nuorisoseuran yleisissä iltamissa. Hänet tuomittiin tapauksessa syylliseksi ja määrättiin maksamaan 150 markan sakot.²⁸⁶ Toinen syytetty oli itsellinen mies, joka tuomittiin viinan valmistuksesta. Sofia Niemi ei ollut kertaakaan syytteessä juopumuksesta.²⁸⁷ Juopumuksesta ei myöskään kertaakaan

---

²⁷⁹ LKVP, C3a:70; §:85, C3a:73; §:85.

²⁸⁰ LKVP, C3a:71; §:25.

²⁸¹ LKVP, C3a:72; §:25, §:60, §:98.

²⁸² LKVP, C3a:72; §:25.

²⁸³ LKVP, C3c:13: 15.4.1924; §:2.

²⁸⁴ LKVP, C3a:73; §:85.

²⁸⁵ LKVP, C3c:13: 15.4.1924; §:2.

²⁸⁶ LKVP, C3a:75; §:6, §:7.

²⁸⁷ LKVP: C3a:65; §:154, C3a:68; §:149, C3a:70; §:84, C3a:71; §:25, C3a:73; §:85, C3c:13: 15.4.1924; §:2, C3a:78; §:9, C3a:80; §:158, ja LAKVP; C4a:84; §:13.

syytetty sellaisia henkilöitä, jotka olivat olleet viinan ammattimaisesta myynnistä syytettynä.²⁸⁸ On mahdollista, ettei heillä ollut juurikaan varaa kuluttaa keittämästään viinasta, sillä kyseessä oli heidän elantonsa. Toisaalta Kauhajärveä koskevissa muistelmissa mainitaan, että pontikkaa itse valmistaneet henkilöt nauttivat alkoholin piilossa metsissä pontikkatehtaiden äärellä.²⁸⁹ Näin ollen he tuskin kovin helposti jäivät kiinni juopottelusta. Ilmeisesti julkisella paikalla lähinnä juopottelivat sellaiset henkilöt, jotka olivat ostaneet alkoholin joltakin muulta. Vuosien 1920-1927 välillä ei Kauhajärvellä ollut juopumuksesta myöskään kertaakaan syytettynä yksikään kauhajärveläinen nainen.²⁹⁰ Onkin mielenkiintoista pohtia, kuinka paljon naiset olivat mukana juopotteluissa. Naisten alkoholin kulutusta on voitu pitää pahempuna kuin miesten, mikä on voinut vaikuttaa siihen, etteivät naiset esiintyneet yhtä helposti humalassa julkisella paikalla. Kauhajärveläisten muistelmat myös esittelevät pontikalla juopottelun miesten touhuna.²⁹¹

Vuonna 1926 oli Lappajärvellä käräjillä kolme kauhajärveläistä kieltolakirikollista. Kaikki tapaukset sijoittuivat vuoden 1926 syyskäräjille. Viinan valmistuksesta ja myynnistä oli käräjillä torppari ja talollinen mies tuomittu sakkoihin juopumuksesta.²⁹² Sofia Niemi esiintyy vuoden 1926 käräjäpöytäkirjoissa kaksi kertaa. Ensimmäisenä päivänä hän ei saapunut paikalle, joten tapaus lykättiin myöhemmäksi. Niemi tuomittiin vuoden 1926 tapauksen yhteydessä 1000 markan sakkoihin ammattimaisesta viinan myynnistä. Sakko oli suurin, mikä hänelle koskaan kieltolakirikoksista määrättiin.²⁹³ Vuonna 1927 käräjillä käsiteltiin kolme tapausta. Syytteessä olivat Sofia Niemi viinan hallussapidosta, torppari Elias Lund viinan myynnistä ja valmistuksesta, sekä hänen vaimonsa Sanna Lund viinan myynnistä.²⁹⁴

Elias Lund oli valmistanut viinaa kotinsa lähellä ja hänen asumuksestaan oli myös löytynyt noin kolme litraa kotitekoista viinaa. Lundin kotona kotietsinnän tehnyt poliisi kertoi, että Lundin porstuan lattian alta oli löytynyt litran verran viinaa. Tämän lisäksi syytetyn navetan seinän vierustalta oli löydetty toinen litra kotitekoista viinaa. Lisäksi Lundin ladosta oli löydetty useita viinalta haisevia astioita, joita epäiltiin käytetyn viinan kuljettamiseen. Todistettiin myös, että syytetty oli myynyt viinaa vuosien 1925 ja 1926 aikana usealle henkilölle, sekä keittänyt viinaa

---

²⁸⁸ LVP: C3a:65,§34,§:154,C3a:66,§:20,C3a:68,§:85,§:145,§:146,§:147,§:149,§:151,§:153, C3a:69, §:81, §:82, §:84,§:85,§:86,§:88,§:89,§:90,C3a:71,§:25,§:60,§:98, C3a:73, §85, C3c:13: 15.4.1924; §:2, C3a:75,§:6,§:7, C3a:78,§:9,§:10,§:28,§:180, C3a:80,§:24,§:53,§:158 ja LKVP; C4a:84, §:13.

²⁸⁹ Kper Y/22073.

²⁹⁰ LVP: C3a:65,§34,§:154,C3a:66,§:20,C3a:68,§:85,§:145,§:146,§:147,§:149,§:151,§:153, C3a:69, §:81, §:82, §:84,§:85,§:86,§:88,§:89,§:90,C3a:71,§:25,§:60,§:98, C3a:73, §85, C3c:13: 15.4.1924; §:2, C3a:75,§:6,§:7, C3a:78,§:9,§:10,§:28,§:180, C3a:80,§:24,§:53,§:158.

²⁹¹ Kper Y/22073.

²⁹² LKVP; C3a:80, §:9, §:10, §:28,§:180.

²⁹³ LKVP; C3a:79, §:9, §:180.

²⁹⁴ LKVP; C3a:80, §:24, §:53,§:158.

talonsa lähettyvillä olevassa metsässä. Hänet oli myös syyskuun 16. päivä tavattu hallussaan 11 litraa viinaa. Todettiin myös, että Lund asui pienessä mökissä, oli köyhä ja, hänellä oli kuusi alaikäistä lasta. Tästä syystä Elias Lund tuomitiin 7 kuukauden vankeuteen ja 2500 markan sakkoihin. Hänen saamansa rangaistus oli Kauhajärven kylässä tutkiminani vuosina kieltolakirikoksista saaduista rangaistuksista kovin.²⁹⁵

4.4 Sofia Niemen sakkorangaistukset

Kieltolakia rikkonut henkilö saatettiin Suomessa tuomita pienimmillään humalassa esiintymisestä päiväsakkoihin ja suurimmillaan ammattimaisesta laittomasta viinan myynnistä puolen vuoden vankeuteen.²⁹⁶ Kieltolain astuessa voimaan ensikertalainen sai viinan laittomasta valmistuksesta vähintään 100 markan sakot. Jos hän tuomionsa jälkeen uusi rikoksen, oli hänet tuomittava vähintään kolmen kuukauden vankeuteen. Inflaation takia sakkojen määrät viisinkertaistettiin jo muutaman kuukauden kuluttua.²⁹⁷ Myös vankeusrangaistuksia kovennettiin, joskin vain kolmanneksella. Kauhajärvellä viinan valmistuksesta saadut sakot liikkuivat 500-2000 markan välillä vuosina 1920-1927.

Käräjien yhteydessä pyrittiin arvioimaan henkilön taloudellista tilanne. Tämän lisäksi vastaajia pyydettiin ilmoittamaan päivätienestinsä.²⁹⁸ Useille vastaajista oli vaikea arvioida taloudellista tilannettaan, sillä he saattoivat olla esimerkiksi talon töissä tai heillä ei ollut vakituista työtä. Vuoden 1922 kärjäpöytäkirjoissa työläiseksi kuvattu mies ilmoitti päivätuloikseen noin 5—6 markkaa.²⁹⁹ Eräs talollinen puolestaan arvioi tulonsa olevan noin 10 markkaa päivässä.³⁰⁰ Sofia Niemi ei kyennyt käräjillä arvioimaan päivätulojansa, mutta ilmoitti, ettei hänellä ollut mökkinsä lisäksi muuta omaisuutta, ja että hänellä oli elätettävänä kolme alaikäistä lasta.³⁰¹ Arvioinnin vaikeuteen ammattimaisesti viinaa valmistajien tapauksessa saattoi vaikuttaa myöskin se, että he saattoivat saada suuren osan elannostaan alkoholin mynnistä, eikä heillä näin välttämättä ollut niin sanottuja virallisia tienestejä.

Sofia Niemi ansaitsi viinan myynnillä noin 30—60 markkaa ”limonadipullollista” kohden. Maataloustyöläisten päivätulot vaihtelivat vuosien 1920—1927 noin 9—22 markan välillä riippuen

---

²⁹⁵ LKVP, C3a:79; §:24.

²⁹⁶ Tikka, 2007, 236.

²⁹⁷ Pulkkinen, 2015, 69.

²⁹⁸ LKVP: **C3a:65**,§34,§:154,**C3a:66**,§:20,**C3a:68**,§:85,§:145,§:146,§:147,§:149,§:151,§:153, **C3a:69**; §:81, §:82, §:84,§:85,§:86,§:88,§:89,§:90,**C3a:71**,§:25,§:60,§:98, **C3a:73**; §85, **C3c:13**: 15.4.1924; §:2, **C3a:75**,§:6,§:7, **C3a:78**,§:9,§:10,§:28,§:180, **C3a:80**,§:24,§:53,§:158

²⁹⁹ LKVP, C3a:69; §:90.

³⁰⁰ LKVP, C3a:70. §:82.

³⁰¹ LKVP, C3c:13. 15.4.1924; §:2.

vuodenajoista.³⁰² Tähän sekä käräjäpöytäkirjoissa ilmoitettuihin palkkoihin verrattuna Niemen viinan myynnistä saadut tulot olivat kohtuulliset. Esimeriksi tapauksessa, jossa kauhajärveläinen mies oli jäänyt kiinni viinan valmistuksesta, pannussa ollut viinan määrä oli arviolta noin viisi litraa.³⁰³ Jos hän onnistuneesti olisi myynyt kaiken valmistetun pontikan, hän olisi voinut ansaita 500-1000 markkaa, jos oletetaan myydyn viinapullon sisältäneen noin 300ml viinaa. On kuitenkin muistettava, että suuria määriä viinaa myyneet henkilöt jäivät useimmin kiinni ja näin ollen joutuivat myös maksamaan sakkoja. Pontikan keittäminen ei myöskään aina onnistunut, vaan se saattoi esimerkiksi palaa pohjaan.³⁰⁴

Viinan myyminen oli myös riskialtista, eikä suuria määriä voinut helposti kerralla myydä. Mitä ammattimaisempaa myynti oli, sitä helpommin jäi kiinni. Kiinnijääminen taas tarkoitti uusia sakkoja, joiden maksamiseksi oli henkilön taas myytävä lisää viinaa. Näin ollen sakot ovat saattaneet aiheuttaa kierteen kieltolakia rikkoneelle. Sofia Niemen 750 markan sakon maksamiseksi hänen oli myytävä noin 15-20 limonadipullollista viinaa. On kuitenkin otettava huomioon, että ellei hänellä ollut pontikkaa jo valmiiksi valmistettuna, oli hänen myös hankittava ainekset viinan valmistamiseksi. Tästä syystä ei ole ihme, että kesti 4 kuukautta ennen kuin hänen onnistui saada kerättyä varat hänelle helmikuussa 1923 määrättyjen sakkojen maksamiseen.³⁰⁵

4.6 Tie Vaasan lääninvankilaan

*”on tarkkailtu suomalaisen luonnetta, vaikeroitu kurjaa väkijuomatilaamme ja viitattu myös, joskin usein liioitellen, köyhiin taloudellisiin oloihimme. Mutta olipa yleisten syiden laita se tahi tämä, se on kuitenkin pantu merkille, että rikolliset eivät yleensä pelkää rangaistusta. Vankilat ovat menettäneet tehonsa. Ja kun rikollinen ei pelkää tekonsa seurauksia, silloin on hukka perimässä.”*³⁰⁶

Näin viitataan vuonna 1929 tehtyyn uudistukseen, jossa viinarikoksista vankeuteen tuomittuja saatettiin laittaa vedelle ja leivällä.³⁰⁷ Ajatuksena oli se, että tällä tavalla saataisiin rikoksen tekijät pelkäämään vankeusrangaistuksia. Sofia Niemi suoritti vuosien 1920-1928 yhden vankeusrangaistuksen vuonna 1924.³⁰⁸ On vaikea varmaksi tietää sitä, miten Sofia Niemi koki vankeusajan, mutta vuoden 1926 käräjillä hän tunnustaa tekemänsä kieltolakirikoksen pyrkien tällä

---

³⁰² Vattula, 1983, 409.

³⁰³ LKVP, C3a:70

³⁰⁴ Kper Y/02074.

³⁰⁵ LKVP, C3a:73; §:85.

³⁰⁶ Muutoksia rikollisten käsittelyyn, Vankeinhoito 9/1929, 155-156, Teoksessa; Vaasan Linna 1863-2013, 2014, 330.

³⁰⁷ Muiluvuori, 2014, 330-331.

³⁰⁸ LKVP, C3c:13: 15.4.1924; §:2

vaikuttamaan tuomariin, ettei häntä enää tuomittaisi vankeuteen.³⁰⁹ Tästä voisi päätellä, että vaikei Niemi vankeusrangaistuksensa jälkeen lopettanut kieltolain rikkomista, oli rangaistuksella häneen vaikutus.

Vuoden 1923 toukokuussa saapui Vaasan lääninvankilanjohtajan puheille kauhajärveläinen itsellisnainen Sofia Niemi. Hänet oli Lappajärven nimismies lähettänyt vankilaan suorittamaan vuoden 1923 helmikuussa saamaansa 750 markan sakkoa. Saksoon hänet oli tuomittu johtuen vuoden 1921, sekä 1922 aikana Kauhajärven kylässä tapahtuneesta jatkuvasta viinan myynnistä. Niemeä vastaan todistamaan kutsuttiin neljä kauhajärveläistä, joista kolme kertoivat ostaneensa Niemeltä aiemmin viinaa ja yksi kertoi tienneensä Sofia Niemen myyvän viinaa.³¹⁰ Niemen saavuttua vankilanjohtajan puheille, hän heti suoritti saamansa sakon, joten hänet heti vapautettiin.³¹¹

Vuoden 1924 syyskäräjillä Niemi kielsi syyllisyytensä ja vaati syytteen hylkäämistä. Syyttäjä kieltäytyi hylkäämästä syytettä ja kutsui Niemeä vastaan todistamaan Kauhajärveläisen talollisen Matti Jaakkolan. Sofia Niemi kertoi Jaakkolan aikaisemmin hänelle huudelleen loukkauksia. Niemi mielsi näin ollen hänet vihamiehekseen, joten Jaakkola ei hänen mielestään ollut kelvollinen todistaja. Katsottiin kuitenkin, ettei Niemi kyennyt näyttämään toteen, että Matti Jaakkola olisi ollut hänen ilmeinen vihamiehensä, joten jääviyssyyte hylättiin. Jaakkola kertoi elokuussa 1923 ostaneensa vastaajalta limonadipullollisen viinaa ja maksaneensa siitä 35 markkaa. Asia tämän jälkeen lykättiin seuraaviin välikäräjiin, jotta syyttäjä voisi tehdä tapauksesta lisäselvityksen.³¹²

Asian käsittelyä jatkettiin Lappajärven varsinaisasiain välikäräjillä huhtikuun 15. päivä vuonna 1924. Syyttäjä kutsui Sofia Niemeä vastaan todistamaan kolme talollista miestä, kaikki kotoisin Kauhajärven kylästä. Ensimmäinen todistajista kertoi vuoden 1923 kesäkuussa ostaneensa syytetyltä limonadipullollisen viinaa ja maksaneensa siitä 50 markkaa. Toinen todistaja kertoi talkoissa Sofia Niemen tarjonneen hänelle viinaa kahvin kanssa. Kolmas todistaja kertoi, että Niemen kutsuneen hänet mökkiinsä ja tarjonnut viinaa hänelle ja omalle pojalleen Olli Niemelle. Kihlakunnan oikeus katsoi syytteen todistetun oikeaksi ja tuomitsi Sofia Niemen kaksinkertaisesta viinan luvattomasta myynnistä neljän kuukauden vankeuteen.³¹³

---

³⁰⁹ LKVP, C3a:78; §:9.

³¹⁰ LKVP, C3a:71; §:25

³¹¹ C3c:13: 15.4.1924; §:2, Liite 4.

³¹² LKVP, C3a:73, §:85.

³¹³ LKVP, C3c:13, 15.4.1924, §:2.

Sofia Niemi oli aikaisemmin vuonna 1923 välttänyt vankeudelta maksaessaan viime hetkellä saamansa sakot.³¹⁴ Hän kuitenkin tämän jälkeen jatkoi viinan myyntiä Kauhajärven kylässä, sillä se oli luultavasti hänen ainoita ansiokeinojaan. Toistuvasti viinan myynnistä johtuen Niemi joutui keväällä 1924 suorittamaan 4 kuukauden vankeustuomion Vaasan lääninvankilassa.³¹⁵ Johtuen kieltolaista, sekä päiväsakoihin siirtymisestä, vankiluku oli Vaasan lääninvankilassa kasvanut 1920-luvulla. Päiväsakot määrittivät pisimmäksi sakosta muunnettavaksi ajaksi 180 päivää, kun se ennen oli ollut vain 90 päivää.³¹⁶ Kieltolakia myös loi uusia rikollisia ja kasvatti väkivaltarikosten määriä. Vaasan vankilassa vankien määrä oli kieltolakiaikana paikoin suurempi kuin varsinaisten vankipaikkojen määrä. Esimerkiksi vuonna 1925 vankilassa oli 308 vankia, kun paikkoja olisi ollut vain 149. Tämä tarkoitti sitä, että vankilassa olot olivat hyvin ahtaat. Yhden henkilön selliin oli asutettava useampia ja joissakin tapauksissa jouduttiin vankeja majoittamaan käytävillekin.³¹⁷ Ahtaus aiheutti myös levottomuutta, mikä saattoi johtaa kurinpitörangaistuksiin. Yksi yleisimpiä kurinpitörangaistuksia oli ruuan vähentäminen ja pimeään koppiin eristäminen.³¹⁸ Vaasan vankilassa harjoitettiin kovaa kuria, joka varsinkin koski nuorempaa väkeä, joista rikollinen luonne uskottiin olevan mahdollista kitkeä pois.³¹⁹

Vankilassa olot olivat siis hyvin ahtaat ja ruokaa saattoi ajoittain olla niukasti. Ahtaus olisi tarkoittanut sitä, että yksityisyyttä ei juurikaan ollut, sillä tilaa ei ollut yhden henkilön selleille. Ahtaus tarkoitti myös sitä, että erilaiset taudit saattoivat levitä nopeasti toiselta vangilta toiselle. Sairastumisen mahdollisuuten on vaikuttanut myös ruuan heikko laatu, sekä niukkuus. Esimerkiksi vuonna 1929 päätettiin, että viinarikoksista vangituille annettiin ajoittain ruuaksi vain vettä ja leipää. Tällä haluttiin tehdä vankilan oloja vangeille epämukavimmiksi. Tämä johtui uskomuksesta, että kieltolakirikoksien uusiminen johtui siitä, etteivät lakia rikkoneet pelänneet vankilaan joutumista.³²⁰

Vankeusrangaistuksensa jälkeen seuraavan kerran Sofia Niemi oli syytettynä kärjillä luvattomasta viinan myynnistä vuonna 1926. Syyttäjän mukaan hän oli Kauhajärven kylässä myynyt alkoholia useille eri henkilöille. Vankeusrangaistuksen vaikutuksen Niemeen voi huomata kärjätapauksesta, sillä Niemi tunnusti syyllisyytensä ja vakuutti, että jos hän vielä rahalla selviäisi tilanteesta luopuu hän ”viinahommista”. Niemen myös vakuutettiin olevan hyvin köyhä. Hänet tuomittiin 1000

---

³¹⁴ C3c:13: 15.4.1924; §:2, Liite 4.

³¹⁵ LKVP, C3c:13, 15.4.1924, §:2.

³¹⁶ Muiluvuori, 2014, 275.

³¹⁷ Muiluvuori 2014, 276-277.

³¹⁸ Muiluvuori 2014, 298.

³¹⁹ Muiluvuori 2014, 272.

³²⁰ Muiluvuori, 2014, 156.

markan sakkoon, joka voitiin muuttaa 180 päivän vankeusrangaistukseksi.³²¹ Vaikuttimena sille, miksi Niemi vuonna 1926 myönsi rikoksensa, on voinut olla edellisen käräjien seurauksena hänelle langetettu vankeustuomio.

Sofia Niemi ei kuitenkaan ainakaan kokonaan heti vuoden 1926 tuomion jälkeen lopettanut ”viinahommia”. Vuoden 1927 syyskäräjillä otettiin esille tapaus, jossa Sofia Niemeä syytettiin alkoholin luvattomasta hallussapidosta. Syytetyn asunnosta oli syyskuun aikana takavarikoitu noin litran verran kotitekoista viinaa, joka oli paikalla heti tuhottu kaatamalla maahan. Todettiin, että Sofia Niemi oli tavallinen työläisvaimo, ilman tunnettuja säästövaroja. Hänet tuomittiin maksamaan alkoholin luvattomasta hallussapidosta sakkoa 300 markkaa, joka voitiin maksuvarojen puutteessa muuttaa 30 päivän vankeudeksi.³²² Viinan valmistuksesta luopuminen saattoi olla Sofia Niemelle varsin vaikeaa, sillä hänellä ei näyttäisi olleen valmistuksen lisäksi muita tuloja tai omaisuutta. Hänen vuonna 1926 saamansa 300 markan sakko olisi esimerkiksi ollut lähellä vuoden 1926 maatyöläisnaisen keskimääräistä kuukausipalkkaa.³²³

Kiinnijäämisensä jälkeen vuonna 1927 Sofia Niemi ei enää esiinny Lappajärveä koskeissa kärjäpöytäkirjoissa. Hän ei kuitenkaan vielä lopettanut rikollista uraansa, vaan vielä vuodelta 1928 löytyy tapaus, jossa häntä syytetään viinan myynnistä. Tällä kertaa kyseessä kuitenkin viinan ensikertainen myynti Lapuan kirkonkylällä. On mahdollista, että useiden kiinnijäämistensä takia Niemi siirtyi harjoittamaan liiketoimintaansa kauemmaksi. Kyseessä on voinut olla ainutkertainen tapaus, tai Niemi on voinut myydä viinaa Lapualla pidemmänkin ajan. Kiinni hän ei siellä kuitenkaan jäänyt kuin kerran.³²⁴

4.7 Mikseivät ”viinahommat” loppuneet?

Ennen vankeustuomiotaan Niemi näki enemmän vaivaa syyttömyytensä todistamiseksi, vaikka hän luultavasti oli rikokseen syyllinen, sillä moni todisti hänen myyneen viinaa.³²⁵ Hän myös syytti häntä vastaan todistaneen miehen olleen hänen vihamiehensä, ja näin ollen oli jäävi todistamaan häntä vastaan. Tällöin hän myös toi kaksi talollista miestä tukemaan väitettään. Vankeusrangaistuksen jälkeisten kolmen tapauksen yhteydessä Sofia Niemi kuitenkin tunnustaa rikoksensa. Vuoden 1926 tapauksen yhteydessä Niemi myös ilmoittaa lopettavansa viinan

---

³²¹ LKVP, C3a:77.

³²² LKVP, C3a:79

³²³ Vattula, 1983, 408.

³²⁴ LKVP; C4a.84; §:13.

³²⁵ LKVP, C3a:73; §:85

myymisen, jos häntä ei vain enää tuomita vankeuteen. Vankeustuomion jälkeen Niemi siis suhtautuu kärkeihin toisella tavalla.³²⁶

Vuonna 1924, hieman Niemen vankilasta palaamisen jälkeen, Niemen 4-vuotias tytär menehtyi.³²⁷ Kun Sofia Niemi tuomittiin vankilaan vuonna 1924, hänellä oli 18-vuotias poika, 11-vuotias poika ja 4-vuotias tytär. Hänen vanhin tyttärensä oli tuolloin 26-vuotias.³²⁸ Niemen vanhemmat lapset ovat voineet huolehtia nuoremmista sisaruksista Niemen ollessa vankilassa. Myös lasten kummit ovat saattaneet avustaa lasten hoidosta tai tarjonneet heille töitä, sillä he olivat suurimaksi osaksi talollisia.³²⁹ Kuitenkin on mahdollista, että pienimmät lapset sijoitettiin hoitoon. Sofia Niemen lapset ovat joutuneet tekemään töitä hyvin pienestä lähtien, mikä oli tavallista köyhälistön lapsille. Vaikeimpina aikoina, kuten Niemen ollessa vankilassa, ovat lapset myös voineet joutua kerjuulle. Näin ollen Sofia Niemen vankeus on vaikuttanut myös hänen lastensa elämään. Sofia Niemen taloudellinen tilanne ei hänen vankilasta päästyään ole ollut hyvä, joten ei ole yllättävää, että hän jatkoi edelleen kieltolain rikkomista.

Sofia Niemi on vuoden 1926 käräjillä hyvin saattanut olla vilpittömän vakuuttaessaan lopettavansa kieltolain rikkomisen.³³⁰ Niemen olisi kuitenkin ollut hyvin vaikeaa lopettaa viinan myynti, sillä se oli mahdollisesti hänen ainoita elinkeinojansa. Koska Kauhajärvellä kaikki tuntuivat rikkoneen kieltolakia, oli myymisen jatkaminen varmasti vielä houkuttelevampaa. Sofia Niemi on kuitenkin luultavasti tullut vuoden 1926 jälkeen myymisessään varovaisemmaksi. Hän ei enää tämän jälkeen jäänyt kiinni viinan myynnistä. Hän on saattanut esimerkiksi siirtyä myymään viinaa huomaamattomammin ja esimerkiksi vain lähimmille tuttavilleen. Vuonna 1927 Niemi jäi kiinni viinan hallussapidosta kotietsinnän tuloksena.³³¹ Kotietsintä on voitu tehdä sen takia, ettei Niemi enää ollut jäänyt kiinni viinan myynnistä, mutta hänen kuitenkin epäiltiin vielä harrastavan sitä. Voi myös olla, että Niemi siirtyi vuoden 1926 myymään viinaa kokonaan tai ainakin suurimmaksi osaksi Lapualle, missä häntä ei luultavasti olisi tunnettu samalla tavalla kuin Kauhajärvellä. Sofia Niemi kuitenkin jäi kiinni viinan hallussapidosta myös Lapualla³³², jonka jälkeen hän ei enää esiinny kärjäpöytäkirjoissa. Tämä voi tarkoittaa sitä, että Niemen vihdoinkin onnistui lopettaa viinan

---

³²⁶ LKVP, C3a:78; §:9, C3a:80; §:158 ja LKVP, C4a.84; §:13.

³²⁷ Lappajärvi, kuolleet, 1924.

³²⁸ Lappajärvi, syntyneet, 1898, 1902, 1906, 1909, 1913, 1920.

³²⁹ Lappajärvi, kastetut, 1898, 1902, 1906, 1909, 1913, 1920.

³³⁰ LKVP, C3a:78; §:9.

³³¹ LKVP, C3a:80; §:158.

³³² LKVP, C4a.84; §:13.

myyminen, tai hän ei tämän jälkeen enää vain jäänyt myynnistä kiinni. Todennäköisemmältä tuntuu, että Niemi on tullut vain entistä varovaisemmaksi kieltolakia rikkoessaan.

5. Yhteisöllisyys ja kieltolain rikkominen Kauhajärvellä.

Tässä kappaleessa pohdin yhteisöllisyyttä ja kieltolainrikkomista Kauhajärven kylässä kieltolakiaikana, eli sitä, miten kieltolaki yhdisti ja erotti kauhajärveläisiä. Pohdin myös sitä, millä perustein Sofia Niemi oli osa Kauhajärven kylän eri yhteisöjä ja missä määrin hän saattoi olla niiden ulkopuolella. Lähteenäni käytän kauhajärvellä 1970-luvulla tehtyjä haastatteluja, joissa keskusteltiin muun muassa kieltolakiajasta Kauhajärvellä, sekä käräjäpöytäkirjoja. Lähteiden avulla pyrin määrittämään Sofia Niemen sosiaalista asemaa Kauhajärven kylässä.

5.1 Yhteisöllisyys ja lain rikkominen

“Yhteisön ulkopuolella elävät vain jumalat ja villipedot.”³³³ Näin toteaa Aristoteles ihmisten luontaisesta tarpeesta kuulua johonkin yhteisöön. Aristoteleen mukaan yhteisöllisyys oli yksi ihmisen ominaispiirteistä. Elääkseen hyvän elämän, ihmisen oli kuuluttava yhteisöön.³³⁴ Mikko Saastamoisen mukaan sanaan “yhteisö” liitetään yleensä positiivisia konnotaatioita. Ihmiset yleensä ymmärtävät sanan samankaltaisella tavalla. Sana yhteisö tuo mieleen harmoniallisen yhteiselon ja lähimmäisenrakkauden.³³⁵ Vaikka tämä ei universaalisti varmastikaan pidä paikkaansa, voidaan kuitenkin sanoa, että yhteisö ajatuksena esitetään hyvin usein positiivisena. Siksipä onkin loogista, että yhteisöön halutaan kuulua ja sen ulkopuolelle jäämistä pidetään yksilölle epäedullisena.

Kieltolakiajan Kauhajärven kaltaisessa maalaisyhteisössä ihmisten toimeentulo riippui hyvinkin pitkälti toisista kyläläisistä. Toisaalta jotkut yhteisön jäsenet olivat enemmän riippuvaisia yhteisöstä kuin toiset. Maata omistamattomat luokat juotuivat luottamaan yhteisön muihin jäseniin paljon.³³⁶ Heidän koko toimeentulonsa saattoi riippua siitä, minkälaisen maineen he saavuttivat yhteisössä. Yhteisöön saapunut ulkopuolinen arvioitiin esimerkiksi heidän ulkonäkönsä ja puhetapansa mukaan.³³⁷ Maata omistaman luokka ansaitsi suuren osan elannostaan tekemällä sattumanvaraisia töitä yleensä maataomistavan luokan palveluksessa.³³⁸ Huonomaineisemmatkin saattoivat kuitenkin kelvata töihin silloin, kun työvoimasta oli puute.³³⁹

---

³³³ Aristotle, Politics, Book 1, Part II.

³³⁴ Saarinen, 1998, 72.

³³⁵ Saastamoinen, 2009, 37.

³³⁶ Nygård, 1983, 154-155.

³³⁷ Häkkinen, 2005, 230-231.

³³⁸ Nygård, 1983, 149.

³³⁹ Virkkunen, 2005, 150.

Yhteisö auttoi heikoimpia jäseniään esimerkiksi erilaisten lahjoitusten, talkootöiden tai muunlaisten avustusten voimin.³⁴⁰ Yleinen mielipide avun tarpeessa olevasta henkilöstä saattoi kuitenkin vaikuttaa ratkaisevalla tavalla avustusten saamiseen. Esimerkiksi köyhäin avustuksia haettaessa saattoi henkilön maine vaikuttaa siihen, myönnettiinkö avustuksia. Avustuksien hakijoita saatettiin myös esimerkiksi nimitellä kerjäläisiksi.³⁴¹ Sille, miten yhteisöt kohtelivat vähävaraisimpiaan ei löydy yhdenmukaista mallia. Joissakin tapauksissa vähävaraista naapuria saatettiin mielellään avustaa³⁴², kun taas joskus saatettiin uskoa köyhyiden johtuvan henkilön laiskuudesta.³⁴³

Pienten yhteisöjen yhteenkuuluvuuden pohja on suorassa kanssakäymisessä.³⁴⁴ Kauhajärven kaltaisessa kylässä yhteisön jäsenet ovat olleet toisilleen tuttuja ja voineet tämän takia ehkä paremmin muodostaa oman arvomaailmansa. Tämä arvomaailma on saattanut poiketa yleisistä mielipiteistä. Yhteisö on voinut päättää, että pontikan keiton kaltainen laitton toiminta on hyväksyttävää, jos suurin osa ihmisistä kannatti tätä mielipidettä.³⁴⁵ Vanhemman tutkimuskannan mukaan maaseudun yhteisöt olivat varsin homogeenisiä arvopohjaltaan ja moraalikäsitykseltään. Käsitys oli siinä varsin idealistinen, että sen mukaan maaseudun yhteisö eli varsin harmonista elämää yhdessä muiden ihmisten ja eläinten kanssa. Uudemman käsityksen mukaan kuitenkin yhteisöt olivat varsin monimuotoisia.³⁴⁶ Kauhajärvenkin kokoisen pienen kylän sisällä oli erilaisia pienempiä yhteisöjä. Yhteisöjen jäsenet eivät välttämättä olleet yksimielisiä yhteisön sisäisistä säännöistä.

Elämä ja toimeentulo maalaisyhteisöissä perustui paljon sukulaisuussuhteille.³⁴⁷ Näin ollen köyhälistön edustajat, jolta puuttui tällainen sukulaisuus tuki, olivat hyvin vaihtelevien toimeentulo verkostojen varassa. Irtolaisuus ja muu yhteisössä poikkeava toiminta saattoi myös johtaa leimaamiseen yhteisön sisällä.³⁴⁸ Erilaisiksi leimatut saattoivat myös muodostaa omia yhteisöjään suuremman yhteisön sisälle. On mahdollista, että Sofia Niemi eli Kauhajärvellä tällaisessa yhteisössä. Tällaisissa yhteisöissä saattoi olla vallalla erilaiset kirjoittamattomat säännöt, kuin esimerkiksi kylän uskonnollisten yhteisöjen keskuudessa tai kylän poliittisten vaikuttajien keskuudessa. Kauhajärvellä kieltolain rikkomiseen liittyi vahvasti yhteisöllisyys. Kauhajärvellä

---

³⁴⁰ Räsänen, 1990, 523.

³⁴¹ Villkunen, 2006, 159.

³⁴² Virkkunen, 2006, 154.

³⁴³ Häkkinen, 2006, 243.

³⁴⁴ Eiloja ja Moilanen, 2013, 11.

³⁴⁵ Kper Y/02074.

³⁴⁶ Eilola ja Moilanen, 2013, 12-13.

³⁴⁷ Suodenjoki, 2009, 7.

³⁴⁸ Häkkinen, 2005, 230.

1970-luvulla tehdyt haastattelut tukevat ajatusta, että kieltolain rikkominen oli ainakin pontikan keittoon ja myymiseen osallistuneiden keskuudessa katsottu hyväksytyksi.³⁴⁹

Kauhahajärveläisten suhtautuminen Niemeen on varmasti ollut vaihtelevaa. Kieltolain rikkominen tuntui olleen kylässä varsin hyväksyttävää, joten viinan myyminen ei välttämättä tehnyt Sofia Niemestä ulkopuolista ainakaan koko yhteisön silmissä. Sofia Niemi kuitenkin poikkesi yleisesti hyväksytyistä normeista myös siten, että hän oli naimaton äiti.³⁵⁰ Yhteisön jäsenet saattoivat valikoida, kenen toimintaa voitiin katsoa sormien läpi, ja kenet tuomittiin. Kaikkia ei välttämättä kohdeltu tasapuolisesti. Kaikki rikollisetkaan eivät välttämättä olleet keskenään samanarvoisia. Niemen rikollisuus oli myös näkyvää, sillä hän myi alkoholia, eikä siis vain valmistanut sitä vain omiin tarpeisiinsa. Alkoholin ammattimaista myyntiä saatettiin pitää haitallisempana kuin omiin tarpeisiin valmistamista. Juopuneena esiintyneiden tuttavat ja perheenjäsenet saattoivat syyttää läheisen tilasta viinan myyjää. Myös kieltolain kannattajat saattoivat syyttää kylän runsaasta kieltolain rikkomisesta ammattimaisia myyjiä.

5.2 ”Yhdessä mentiin. Keitettiin siellä ja juotiin.”

*”Minä se olen se pontikkapoika
Ja mulla on tehdas korvessa
Viistoista litraa valmista viinaa
Ja uutta tippuu torvesta*

*Tippuu, tippuu, viina se tippuu
Vaan ei anneta kaikille
Annetaan reilulle hessulle
Vaan ei anneta vallesmannille*

*Eikä siellä kuusen juurella
Paisteta lättyjä pannulla
Vaan siellä keitetään sorretunvoimaa
Vanhalla maitokannulla”³⁵¹*

---

³⁴⁹ Kper, Y/022073, Y/02076, Y/02074, Y/02189, Y/02190.

³⁵⁰ Mainitaan esim. LKVP, C3a:73; §:85.

³⁵¹ Esim. <https://teknet.tek.fi/arkisto.lehti/content/tippuu-tippuu.html> (luettu, 15.10.2018)

Tippuu, tippuu, -laulun sanat ovat syntyneet todennäköisesti kieltolakiajalla. Laulu kuvastaa hyvin viinan sosiaalista aspektia, joka näkyy hyvin myös kauhajärveläisten muistelmissa. Monissa Suomen kyläyhteisöissä pontikan keittäminen tapahtui, oli kaikkien yhteisön jäsenten tiedossa. Virkavaltakaan ei asiaan paljonkaan puuttunut, ellei rikos ollut vakavampi.³⁵² Laulun sanoin viinaa tarjottiin ”reilulle hessulle”. Viinasta saivat nauttia henkilöt, joiden tiedettiin pitävän saamansa viinan lähteen salassa. Vallesmannit eli nimismiehet toimivat yleisen järjestyksen pitäjinä ja virallisina syyttäjinäkin virkapiireissään.³⁵³ Laulun sanoista kuvastuu myös varsin miehinen kuva siitä, ketkä pontikan keitossa ”seikkailivat”. Viinahommat olivat ”pontikkapoikien” ja ”reilujen hessujen” asia myös kauhajärveläisten muistelmienkin mukaan.

V: ”Se oli, me olimme omavaraisia. [nauraa] Meillä oli varaa antaa vähän naapureillekin. Se oli sellanen kansallispähe, ei sitä ollenkaan. Kyä siinä mun ikäseni miehet, niin ei ollut yhtään miestä, joka ei ollu viinatehtaalla. Joo, ei kyllä sehän on niin asia, jollakin lailla sekaantu siihen ja meni mukaan. Joo ja vähän nuoremmatkin vielä. Se on loppunut kyllä se pähe täällä, että kyllä se on. Se on, siitä se on mennyt, että kun Lapuallakin on viinakauppa, että ei se siitä se tilanne oo muuttunu.”³⁵⁴

Kauhajärveläinen haastateltava muistelee kieltolakiaikaa kylän omana kansallispäheena. Hänen mukaansa jokaisesta talosta oli ainakin yksi mies mukana viinan keitossa jollakin tavalla. Hän kuvaa pontikan keittoa huvittavana, ehkä hieman veitikkamaisena toimintana. Häntä selvästi huvittaa ajatus siitä, että pieni Kauhajärven kylä oli viinassa omavarainen. Pontikkaa oli varaa tarjota naapurillekin. Hänen mukaansa kylästä ei muun muassa löytynyt pirtun salakuljettajia, vaan kaikki viina tuotettiin omilla tehtailla.³⁵⁵ Toinen muistelijä kuvaa viinan keittoa harrastuksena, jossa olivat mukana niin vanhemmatkin ja vähän nuoremmatkin miehet. Ammattimaisen myynnin hän esittää poikkeuksena. Hänen muistelmistaan saa kuitenkin sellaisen kuvan, että viinan valmistusta sai kylässä harrastaa varsin vapaasti.³⁵⁶ Muistelmissa alkoholiin selvästi liitettiin iloinen ajanvietto yhteisössä. Alkoholiin onkin Suomessa liittynyt tietty vieraanvaraisuuden aspekti, jota voisi verrata myöhempien aikojen kahvin asemaan. Viinaa arvostettiin ja sitä saatettiin käyttää myös maksuvälineenä.³⁵⁷

---

³⁵² Tikka, 2007, 235.

³⁵³ Nenonen ja Teerijoki, 1998, 353.

³⁵⁴ Y/02076.

³⁵⁵ Y/02076.

³⁵⁶ Y/02273.

³⁵⁷ Peltonen, 1997, 18.

Haastattelussa Kauhajärven kylän tunnettuja viinankeittäjiä muistelee Lassi Kujala, joka kerran esiintyi myös kärjäpöytäkirjoissa viinan valmistuksesta ja myynnistä syytettynä.³⁵⁸ Hän kertoi olleensa itsekin mukana viinankeitossa. Hän selvästi epäröi ennen kuin suostui kuitenkin mainitsemaan nimeltä muita viinankeitossa mukana olleita. Ilmeisesti ajatus toisten keittäjien ”ilmiannosta” tuntui vielä 1970-luvulla hänestä epämiellyttävältä. Pontikankeittäjien henkilöllisyys oli luultavasti julkinen salaisuus. Nimiä ei paljastettu ulkopuolisille, vaikka kylän sisällä ne olisivatkin olleet lähes kaikkien tiedossa. Mielenkiintoista on, että haastateltava ei mainitse nimeltä Sofia Niemeä, eikä Elias Lundia, jotka olivat Kauhajärvellä eniten jääneet kiinni viinan myynnistä ja Lund myös valmistuksesta.³⁵⁹ Onkin mahdollista, että viinaa ammattimaisesti valmistaneet ja myyneet eivät kuuluneet samaan joukkoon yhteisesti viinaa omiin tarpeisiinsa valmistaneiden kanssa. Toisaalta muistelija oli syntynyt vuonna 1904, eli oli lähes 30 vuotta nuorempi kuin Niemi ja Lund. On siis mahdollista, että hän muisti vain joukon, jonka kanssa hän itse keitti viinaa. Viinan keittäminen on hänen kuvauksensa mukaan lähinnä yhteistä toimintaa, johon osallistui suuri joukko;

H: ”Oliks täällä semmosia entisaikaan tunnettuja viinankeittäjiä?”

V: ”No, kyllä niitä oli. Niitä oli paljon. Saa sanoa het. Joo. Niit oli paljon. Minäkin olin yhtenä. [nauraa] Niitä oli melkein joka talossa. Joku keitti ittelleen, ja joku keitti myytäväksi. Se oli sellaista yhteistä hommaa, että yhdessä mentiin, ja keitettiin siellä, ja juotiin. Toiset keitti niin paljon, että tuli myytäväksi ja elivät sillä aivan. Vähän oli sellasia.”³⁶⁰

Lassi Kujala oli mennessään mukaan pontikan keittämiseen noin 23-24 -vuotias.³⁶¹ Hänen mukaansa viinan valmistaminen ei selvästikään ollut salattua toimintaa. Kyse näyttäisi ennemminkin olleen koko yhteisön yhteisestä harrastuksesta. Sen lisäksi, että pontikan keitosta tiedettiin yleisesti, niin näyttäisi myös siltä, että kyläläisten tiedossa myös oli missä kenenkin pontikkatehtaat sijaitsivat, eikä tämä näyttäisi aiheuttaneen ongelmia.³⁶² Tämä kertoo siitä, että viinan laitton valmistus nähtiin yhteisön sisällä yleisesti hyväksyttynä toimintana. Voisi ajatella, että naapureiden toimintaan ei senkään takia haluttu puuttua, että se olisi saattanut tuoda riskejä omalle toiminnalle.

---

³⁵⁸ LKVP, C3a:68; §:147.

³⁵⁹ LKVP: C3a:65;§34,§:154,C3a:66;§:20,C3a:68;§:85,§:145,§:146,§:147,§:149,§:151,§:153, C3a:69; §:81, §:82, §:84,§:85,§:86,§:88,§:89,§:90,C3a:71;§:25,§:60,§:98, C3a:73; §85, C3c:13: 15.4.1924; §:2, C3a:75;§:6,§:7, C3a:78;§:9,§:10,§:28,§:180, C3a:80;§:24,§:53,§:158.

³⁶⁰ Kper Y/02273

³⁶¹ Kper Y/22073

³⁶² Kper Y/22073.

Vaikka itse ei olisi viinaa valmistanutkaan, saattoi silti tuntea valmistuksessa mukana olleita. Lassi Kujala esimerkiksi mainitsee, että vaikka hän oli nuorena mukana viinan valmistuksessa, hänen isänsä vastusti toimintaa jonkin verran. Suurin osa vastustajista näytti pitävän toimintaan välttämättömänä pahana.³⁶³ Naapureiden pontikan keittoon näytettiin suhtautuvan myös uteliaasti, mikä tulee ilmi muisteluissa.

H: ”No sitä piti varjella niitä keittopaikkoja, ettei vieraat päässy niihin?”

V: ”Eipä siellä ollu mitä varjella [.....] eipä sinne kukaan menny oikein omimaan niitä.”

H: ”Jokaiselle porukalla oli omat paikat?”

V: ”Nii, jos naapuri meni nii eihän se sille mitään pahaa tehny. No poliisit nyt tuli niin sittenhän ne teki pahaa. Ei täällä kyläläiset tehny pahaa. Kattovat vaan minkälaiset värkit kullaki o.”³⁶⁴

Ilmeisesti ainakin yleisesti kieltolain rikkominen hyväksyttiin, eivätkä naapurit ilmiantaneet toistensa pontikkatehtaita. Ilmiantamiseen suhtauduttiinkin muistelmien mukaan hyvin negatiivisesti Kauhajärvellä.³⁶⁵ Toisten tehtaille ei myöskään tehty pahaa, eikä niitä ”omittu”. Luultavasti pontikka oli kylässä sen verran yleistä, ettei sitä tarvinnut naapurilta varastaa tai ainakaan varastaminen ei ollut yleistä. Vuoden 1923 talvikäräjillä Sofia Niemi syytti erään kauhajärveläisen ilmiantaneen hänet, joten ilmiantamista kuitenkin luultavasti tapahtui.

Keittäminen näyttäisi olleen siinä mielessä yhteisöllistä toimintaa, että yhdessä pontikkatehtaassa oli keittämässä useampi henkilö. Pontikan keiton eri vaihteita usein hoitivat eri henkilöt, mikä nopeutti keittoa. Valmistuspaikat toimivat myös kokoontumispaikkoina. Muisteluissa mainittiin, että ellei ollut pontikkaa valmistamassa juuri myyntiä varten, myös alkoholin kulutus tapahtui keittopaikalla, eikä pontikkaa juurikaan kuljetettu kotiin. Keittopaikalla myös istuskeltiin viettämässä aikaa. Mainittiin, että joidenkin miesten vaimot saattoivat olla pontikkatehtaalla istuskelua vastaan, mutta tämä ei ollut yleinen asenne. Joka ilta tehtailla ei kuitenkaan istuskeltu, eikä pontikkaa ollut aina tarjolla. Muistelmissa mainitaan, että pontikkaa pyrittiin säilyttämään

---

³⁶³ Kper Y/02190.

³⁶⁴ Kper Y/22073.

³⁶⁵ Kper Y/02190.

astioissa, jotka eivät vuotaneet tai menneet helposti rikki. Astioissa saatettiin säilyttää 10 litraakin pontikkaa, joten sen hajoaminen olisi tullut kalliiksi.³⁶⁶

Pontikan keittäminen aina välttämättä onnistunut, ja hyvin yleistä oli, että juoma paloi pohjaan johtuen keittämiseen usein käytetyistä vanhoista rautakattiloista. Pohjaan palanut pontikka oli ruskean väristä ja maistui palaneelle. Parhaiten onnistunut juoma oli kirkasta ja harvinaista, yleisimmin pontikka muistutti sameata vettä. Paras aika keittää oli syksyllä ja keväällä. Mainittiin myös, että pontikka parantui vanhetessaan, mutta ilmeisesti juoma myytiin ja kulutettiin varsin nuorena.³⁶⁷ Arvioida voisi, että myös valmistetun pontikan laatu vaikutti sen hintaan, varsinkin Kauhajärvellä, jossa viinaa oli paljon tarjolla.

Sofia Niemi on luultavasti valmistanut itse myymänsä pontikan. Kauhajärvellä tuskin kannatti ostaa pontikkaa keittäjiltä ja jälleenmyydä sitä, kun keittäminen oli niin yleistä. Asiakkaat olisivat helposti voineet ostaa viinan suoraan keittäjiltä. Sofia Niemi kuului muistelmassa mainittuihin henkilöihin, jotka elättivät itsensä myymällä viinaa. Ja joutui lain rikkomisesta edesvastuuseen. Hänen ei siis oikeastaan voi sanoa kuuluneen muistelmassa esiintyvään huolettoman oloiseen pontikankeittäjäjoukkoon. Tämä joukko valmisti pontikan omiin tarpeisiinsa ja joi sen heti tehtailla. Sofia Niemikin käytti viinaa sosiaalisiintarkoituksiin ja muun muassa tarjosi sitä kotonaan.³⁶⁸

Huomioitavaa on, että käyttämäni haastateltavat ovat kaikkia miehiä. On siis mahdollista, että tämä vaikuttaa siihen, mitä kullekin haastateltavalle on ajasta jäänyt muistiin. Jos pontikan keittäminen on ollut yleisempää miesten keskuudessa, voi olla, että naisten siihen osallistuminen on haastateltavilta unohtunut tai ei haastattelutilanteessa ole tullut mieleen.

Yleisesti on todettu, että viinan keittämisestä jäi kiinni varsin helposti, mikä johtui viinatehtaista nousevista erilaisista hajuista ja höyryistä.³⁶⁹ Kuitenkaan asia ei muistitiedon mukaan ollut näin Kauhajärven kylässä. Poliisit eivät olleet kiinnostuneita kampaamaan metsiä pontikan keittäjien toivoissa, varsinkin kun viinan keittämistä ei heidän keskuudessaan yleisesti pidetty kovinkaan suurena rikoksena.³⁷⁰ Kauhajärvellä pontikan keittämisestä ei helposti jäänyt kiinni ellei, joku toinen kyläläinen ilmiantanut keittäjää.³⁷¹ Tämä kaikki puhuisi sen puolesta, että Sofia Niemi on saattanut varsin helposti keittää viinaa myyntiin, ilman, että hän siitä jäi kiinni koskaan.

---

³⁶⁶ Kper Y/22073

³⁶⁷ Kper Y/22073

³⁶⁸ LKVP, C3c:13: 15.4.1924; §:2, Liite 4.

³⁶⁹ Tikka, 2007, 235.

³⁷⁰ Pulkkinen, 2015, 78.

³⁷¹ Kper Y/22073.

Niemi on saattanut myös toimia yhteistyössä toisten kyläläisten kanssa, niin, että hän on valmistanut viinaa muiden myyjien kanssa. Toisaalta, vaikka keittämistä kuvataankin yhteisölliseksi puuhaksi, ei naisten mainita olleen tässä toiminnassa mukana. Näin ollen Sofia Niemen harjoittama ammattimainen viinankeitto, ei välttämättä ole ollut osa tätä yhteisöllistä toimintaa.

Sofia Niemi on kärjäpöytäkirjoissa muutamaan otteeseen liitetty Kauhajärvellä asuneeseen Kujalan perheeseen. Kaksi perheenjäsentä esiintyi Niemeä koskevissa kärjätapauksissa, todistajana ja asiamiehenä. Mainittiin myös, että Juhani Kujala oli Sofia Niemen lapsen isä. Niemi oli kärjäpöytäkirjoissa todettu vähävaraiseksi ja aivan köyhäksi, on siis mielenkiintoista, miten hänen onnistui maksaa hänelle määrättyjä sakkoja. Sofia Niemi tienasi yhden viinapullon myymisestä yleensä 35 markkaa³⁷², eli 750 markan sakkorahan tienaaaminen olisi tarkoittanut 22 viinapullon myymistä. Viinan myyntiä on vaikeuttanut myös se, että Niemeen tunnettuna viinan myyjänä on kohdistunut tarkkailua. On mahdollista, että Niemellä oli Kauhajärven kylässä olemassa jonkinlainen tukiverkosta ja näin ollen hän on saattanut myös ajoittain lainata sakkoihin tarvittavat rahat.

5.3 ”No kyllähän se kielteinen kanta oli, mutta eihän ne sille saaneet mitään.”

Kaikki kauhajärveläiset eivät suinkaan hyväksyneet kieltolain rikkomista. Lailla löytyi kylässä myös kannattajia. Kieltolain kannattajat ovat luultavasti suhtautuneet Sofia Niemeen kielteisesti ja ehkä jopa ilmiantaneet hänen toimintaansa. Muistelmien mukaan kieltolakia kannatettiin uskonlahkojen edustajien keskuudessa, mutta jonkin verran myös muidenkin kyläläisten keskuudessa. Ilmeisesti kuitenkin lain kannattajat olivat melko alakynnessä. Näin lain kannattajia muistelee yksi haastateltavista:

H. ”No, mitäs kansa sano? Kai täällä sellasiakin oli, jotka oli kieltolain kannattajia?”

V: ”No, mitäpä ne sille sai. Mitäpä ne sille sai. Ne oli tuvassa, omissa huoneissaan, niin eihän siinä ollu varaa mennä kenenkään yksityiseen....³⁷³

Koettiin, että lain rikkominen tapahtui ihmisten kodeissa ja omissa oloissa, eikä lain kannattajilla ollut mahdollisuuksia mennä ihmisten koteihin tai vaikuttaa heidän toimintaansa. Haastateltava kuitenkin tässä ilmeisesti tarkoittaa esimerkiksi alkoholin kulutusta tai jossakin määrin valmistamista tai pienimuotoista myyntiä, joka saattoi vielä tapahtua oman kodin suojissa. Sofia Niemi ei harjoittanut kieltolain rikkomista ainoastaan kotonaan. Hänen toimintansa on täytynyt olla

---

³⁷² LKVP: **C3a:65**; §:154, **C3a:68**; §:149, **C3a:70**; §:84, **C3a:71**; §:25, **C3a:73**; §:85, **C3c:13**: 15.4.1924; §:2, **C3a:78**; §:9, **C3a:80**; §:158, ja LKVP; **C4a.84**; §:13.

³⁷³ Kper Y/02076

julkisempaa, sillä hän ansaitsi elantonsa viinan myynnillä. Julkisesta tapahtuvaan kieltolain rikkomiseen voitiin vaikuttaa esimerkiksi ilmoittamalla toiminnasta virkavallalle.

On vaikea arvioida, miten naiset yleisesti suhtautuivat kieltolakiin ja sen rikkomiseen. Kauhajärveläisten naisten suhtautumista miesten pontikan keittoon muisteltiin Kauhajärvellä näin:

”H: No mites naisväki suhtautu siihen, että miehet kävi pontikan keitossa?

V: Noo toiset tykkäs ja toiset motkotti. Se vaa o. Eipä siinä oikee, kun mieli tekee viinaa ni sitä lähtee sieltä hakemaa.”³⁷⁴

Ilmeisesti siis haastateltavankaan mielestä kaikki naiset eivät olleet pontikan keittämistä vastaan. Hän toteaa, että osa naisista ”motkotti”, kun taas osa ”tykkäs”. Sofia Niemi ja Sanna Lund eivät siis luultavasti olleet ainoat kauhajärveläiset naiset, jotka rikkoivat kieltolakia. On vaikea arvioida, mitä haastateltava tarkoittaa sillä, että osa naisista ”tykkäs” pontikan keitosta. Käytetty ilmaus kuitenkin kuulostaa siltä, että myös naiset kuluttivat pontikkaa. Yksi haastateltavista kuitenkin toteaa, että kieltolain kannattajia oli enemmän naisten keskuudessa kuin miesten.³⁷⁵ Viinaa Sofia Niemeltä ostaneiden miesten vaimot ovat saattaneet myös ilmiäntä Niemen toimintaa viranomaisille.

Raittiusliikkeiden jäsenten lisäksi kirkko, sekä herätysliikkeet olivat kieltolain tukijoita. Kuitenkin muistelmista tulee ilmi samanlaiset vaikeudet asian ajamiseen kuin muillakin kieltolain kannattajilla. Lain vastustus oli hyvin yleistä, samoin kuin sen rikkomisen. On hyvin vaikea vaikuttaa ihmisten näkemyksiin, kun oma mielipide on niin epäsuosittu.³⁷⁶ Toisaalta esimerkiksi uskonlahkot eivät välttämättä pyrkineetkään vaikuttamaan lahkon ulkopuolisten ihmisten toimintaan.³⁷⁷

Kirkon vaikutusvalta oli Lappajärvellä ja Kauhajärvellä kieltolain aikana tavallisen maaseutukunnan tapaan varsin suuri. Papit esimerkiksi toimivat joissakin määrin käräjillä esimerkiksi todistamassa, kun kieltolakirikoksia käsiteltiin. Papit saattoivat antaa ilmi seurakuntansa alueella toimineita alkoholin valmistajia.³⁷⁸ Ilmeisesti papit pyrkivät monella tapaa toimimaan raittiuden edistäjinä. Näin asiaa muisteltiin Kauhajärvellä:

H: ”No, onko täällä käyny sellasia pappeja, joilla on ollut tapana nuhdella seurakuntalaisia. Oikein nimeltä mainita [..]”

---

³⁷⁴ Y/02273.

³⁷⁵ Y/02074.

³⁷⁶ Kper Y/02189

³⁷⁷ Kper Y/02190

³⁷⁸ LKVP: C3a:63.

V: ”No, ei ollenkaan noin henkilökohtaisesti, joskin tähän viinan salapolttoon papisto suhtautu tietysti kielteisesti, siitä nuheltiin. Kylässä rehotti kieltolain aikana voimakkaasti tuo viinan salapoltto.”³⁷⁹

Yleisin herätysliike Lappajärvellä oli Lestadiolaisuus. Kauhajärven kylä oli siinä mielessä poikkeus, että sen alueella varsinkin evankelisuus oli liikkeistä yleisin. Liikkeillä ei ollut kunnassa niin sanottua hallinnollista asemaa.³⁸⁰ Näin ollen liikkeillä oli hyvin vaikea vaikuttaa kunnassa tapahtuneisiin kieltolakirikoksiin, muuta kuin ehkä ilmiannon keinoin. Onkin hyvin mahdollista, että liikkeet pyrkivätkin lähinnä vaikuttamaan jäsentensä raittiuteen, eivätkä niinkään kylän yleiseen raittiuteen.

H: ”No, mitenäs sitten kieltolakiin on suhtauduttu niissä herätysliikkeissä tai ylipäättään uskovaisten keskuudessa?”

V: ”No kyllähän se kielteinen kanta oli, mutta eihän ne sille saaneet mitään ku kylässä keitettiin niin. Niin paljon muuta sakkia, jotka keitti pontikkaa ja. Eihän ne uskovaiset oo keittäny koskaan ja.”³⁸¹

Yleisesti näyttäisi siltä, että vaikka kieltolakirikoksia vastustettiin niin kirkon kuin herätysliikkeiden puolelta, ei niillä ollut paljoakaan mahdollisuuksia vaikuttaa ihmisten raittiuteen. Tähän vaikuttava tekijä oli se, että Kauhajärvellä kieltolain rikkominen oli osa arkipäivää, eikä siihen oikeastaan näytetty suhtautuvan samalla tavalla kuin ehkä muuhun rikollisuuteen. Niemeen on aviottomana äitinä ja kieltolakirikollisena voitu suhtautua hyvinkin kielteisesti uskonnollisen väestön puolesta. He ovat voineet myös ilmi antaa Niemen viinan myymistä, sillä Niemen ”viinahommat” ulottuivat metsien piilossa keittelyn yli ja olivat luultavasti varsin näkyvääkin toimintaa.

5.4 Viinalla ystäviä

Käräjäpöytäkirjoissa mainitaan, että Sofia Niemi oli kieltolakia rikkoessaan hyvin köyhä. Vuonna 1923 hän mainitsee omaisuudekseen mökkinsä, ja ettei hänellä ollut muuta omaisuutta.³⁸² Käräjäpöytäkirjoista selviää, että Niemi hankki ainakin osan elannostaan viinaa myymällä. Viinan myynti ei tuonut Niemelle suuria tuloja, sillä hänen kerrotaan olevan vähävarainen kaikkien

---

³⁷⁹ Kper Y/02189

³⁸⁰ Nygård 1983, 827-832.

³⁸¹ Kper Y/02190

³⁸² LKVP, C3a:73; §:85

käräjätapauksiensa yhteydessä. Niemen oli myös kohtalaisen usein maksettava varsin isoja sakkoja jäätyään kiinni kieltolain rikkomisesta.³⁸³ Vuonna 1923 Niemi oli jopa vähällä joutua suorittamaan saamansa sakot vankeutena, sillä hänellä ei ollut varaa maksaa sakkoja. Niemen vähävaraisuutta lisäävänä seikkana oli se, että Niemellä oli kieltolain aikana elätettävänäan lapsia.³⁸⁴ Nuorin hänen lapsistaan syntyi vuonna 1920 ja vanhin vuonna 1889. Tietoa ei kuitenkaan ole elikö vanhin lapsi aikuisikään asti. Niemi ei ollut naimisissa ja lasten isiä ei ole merkitty kirkonkirjoihin.³⁸⁵

Sofia Niemi ei ole sulautunut kansan syviin riveihin. Hän oli yksin asuva naimaton äiti, joka rikkoi kieltolakia toistuvasti. Käräjäpöytäkirjoista voi myös huomata, että hän on saattanut olla varsin äänekkäs mielipiteissään.³⁸⁶ Kuitenkaan Niemi ei ollut ainakaan täysin yhteisön ulkopuolinen. Hän ei elänyt täysin eristäytyneenä, vaan hänellä oli kylässä myös sosiaalisia yhteyksiä. Vuoden 1924 välikäräjien Sofia Niemeä koskevan käräjätapauksen yhteydessä mainitaan Niemen, tämän pojan, sekä pojan ystävän Eero Kujalan välinen kanssakäyminen. Sofian Niemen tuolloin 17-vuotias pojan, Olli Niemen, tuttava Eero Kujala toimi Sofia Niemen vuoden 1924 välikäräjien käräjätapauksen todistajana. Kujala kertoo liikkuneensa Sofia Niemen asunnon Olli Niemen kanssa, kun Niemi kutsui heidät molemmat sisään ja tarjosi heille viinaa.³⁸⁷

”Todistan, että viime talvena menin tämän Sofian asunnon ohi Olli Niemen kanssa niin, että tämä Sofia käski meitä tupaan ja kaatoi meille ryypyt viinaa ja käski meitä ryypäämähän. Sitten Olli pyysi äireeltään Sofialta vähän viinaa. Sanoi jotta kun me mennään tämän Eeron kanssa Ylipäähän³⁸⁸ kilpa-ajoihin niin sinne pitäis saara vähän viinaa. Mutta hänen äiteensä vastas jotta oovaiti siellähän sitä tarvitaan, eikä antanut.”³⁸⁹

Lausunnosta käy ilmi, että alkoholilla oli sosiaalinen asema Sofia Niemen elämässä. Hän piti viinan tarjoamista vieraanvaraisuuden osoittamisena kutsuessaan poikansa ja tämän ystävän sisälle. Viinalla näyttäisi tässä tilanteessa olleen kahvin kaltainen asema. Alkoholilla on ollut sidoksissa kahviin myös siten, että myös kahvinjuontia oli säädelty erilaisilla kielloilla.³⁹⁰ Alkoholin tarjoaminen on ollut kohteliasta. Viinaryyppä voi näin ollen verrata myöhempien aikojen kahvikupilliseen.³⁹¹ Koska Sofia Niemi oli hyvin köyhä, viinaryyppä on ollut ainoita hyödykkeitä,

³⁸³ LKVP: C3a:65:§.154, C3a:68:§:149, C3a:70:§:84, C3a:71:§:25, C3a:73:§:85, C3c:13: 15.4.1924; §:2, C3a:78:§:9, C3a:80:§:158, ja LKVP; C4a.84:§:13.

³⁸⁴ LKVP, C3a:73:§:85.

³⁸⁵ Lappajärvi, syntyneet, 1898, 1902, 1906, 1909, 1913,1920.

³⁸⁶ Esim. LKVP C3a:71:§:25, Tapaus jossa Niemi syyttää häntä vastaan todistanutta talollista vihamieheks.

³⁸⁷ LKVP, C3c:13: 15.4.1924.

³⁸⁸ Ylipää on Lappajärveen kuuluva kylä noin 15 km päässä Kauhajärven kylän keskustasta.

³⁸⁹ LKVP, C3c:13.

³⁹⁰ Peltonen, 1997, 27-28.

³⁹¹ Peltonen, 1997, 18.

mitä hän on voinut vieraille tarjota. Toisaalta Niemi on saattanut myös käyttää viinaa houkuttimena, jonka avulla hän hankki itselleen sosiaalista kanssakäymistä. Kahvin kilohinta oli vuonna 1924 noin 34 markkaa, kun taas viinan hinta Kauhajärvellä oli noin 35 markkaa 300ml kohden.³⁹² Näin ollen viina oli varsin arvokasta ja sen tarjoaminen on voinut Niemelle olla myös ylpeyden aihe.

Eero Kujala lausunnossaan kertoo olleensa Sofia Niemen talossa Niemen pojan kanssa. Eero Kujalan on täytynyt olla Niemellä tuttu henkilö, sillä Niemi uskalsi tarjota hänelle viinaa pelkäämättä ilmiantoa. Sofia Niemi tuskin olisi tarjonnut viinaa ilmaiseksi henkilölle, jota ei tuntenut. Toisaalta Niemeä ei vielä vuonna 1924 oltu tuomittu vankeuteen, joten hän on saattanut olla kieltolainrikkomisessa tuolloin vähemmän varovainen.³⁹³ Sofia Niemen, sekä Kujalan perhe näyttävät olleen usein toistensa kanssa tekemisissä. Eero Kujalan lausunnossa tulee esille alkoholin arvo Sofia Niemelle ja toisaalta sen arvo ja asema Kauhajärven kylässä. Toisaalta lausunto on myös ainoa lähde, joka kuvaa Sofia Niemen vuorovaikutusta hänen lapsensa kanssa. Sen avulla voidaan havaita, että ainakin yksi Niemen vanhemmista lapsista on jäänyt hänen lähipiiriinsä.

Viinalla oli myös paikkansa esimerkiksi juuri nuorten yhteisissä tapahtumissa, kuten Olli Niemen mainitsemissa kilpa-ajoissa. Eteläpohjanmaalla ilmeisesti alkoholi liittyi rippikouluun ja naimaluvan saamiseen. Rippikoulun käytyään nuoren miehen oli tarjottava paloviinaa kylässä vanhemmille pojille, jonka jälkeen hänen oli mahdollista seurustella kylän tyttöjen kanssa. Tämän jälkeen hän myös kuului kylän nuorten miesten ryhmään, ja hänen oli myös mahdollista nauttia alkoholia. Alkoholin asema olikin hyvin suuri nuorten miesten ryhmän erilaisissa menoissa. Viina juominen oli siis eräänlainen aikuistumisen symboli nuorille miehille.³⁹⁴ Tämän ajatuksen valossa onkin hyvin ymmärrettävää, että alkoholi usein liittyi erilaisiin nuorten tapahtumiin. Ei ollut esimerkiksi tavatonta, että käräjillä oli syytettynä juopumuksesta nuorisoseuran tapahtumissa kiinni jäänyt. Esimerkiksi vuonna 1923 käräjillä käsiteltiin tapaus, jossa kauhajärveläinen talollisen poika oli syytettynä juopumuksesta esiinnyttyään humaltuneena nuorisoseuran iltamissa.³⁹⁵ Kieltolaki lisäsi paljon levottomuutta nuorisoseuroissa Pohjanmaalla. Juoppous ja sen mukana tuoma kurittomuus oli suuri ongelma seurojen tapahtumissa.³⁹⁶

---

³⁹² LKVP: C3a:65;§34,§:154,C3a:66;§:20,C3a:68;§:85,§:145,§:146,§:147,§:149,§:151,§:153, C3a:69; §:81, §:82, §:84,§:85,§:86,§:88,§:89,§:90,C3a:71;§:25,§:60,§:98, C3a:73; §85, C3c:13: 15.4.1924; §:2, C3a:75;§:6,§:7, C3a:78;§:9,§:10,§:28,§:180, C3a:80;§:24,§:53,§:158.

³⁹³ LKVP: C3a:65;§.154, C3a:68; §:149, C3a:70;§:84, C3a:71; §:25, C3a:73; §:85,

³⁹⁴ Peltonen, 1988, 61—68.

³⁹⁵ LKVP, C3a:69. ,§:60.

³⁹⁶ Numminen, 2011, 179.

Vähävaraiselle Sofia Niemelle alkoholi saattoi toimittaa valuutan virkaa. Alkoholin käyttäminen maksuvälineenä ei Suomessa maaseudulla ole ollut tavatonta.³⁹⁷ Viinalla ystävien hankkiminen ei Suomessa ole uusi ajatus, eikä se ollut kieltolain aikana syntynyt ajatus. Suomessa maaseudulla ei vielä 1800-luvun alkupuolella rahalla ollut kovinkaan suurta merkitystä. Näin ollen saatettiin vaihtokaupan välineenä turvautua alkoholiin. Tapa oli tuolloin vanha, sekä myöskin kunnioitettu. Siihen ei liittynyt samanlaista paheksuntaa kuin ehkä myöhemmin Sofia Niemen aikana. Tavan harjoittaminen ei aina ollut sosiaalisesta asemasta kiinni, vaan myös varakkaammat harjoittivat sitä. Viinan lahjoittamisellakaan ei aina pyritty saamaan hyödykkeitä vastalahjaksi, vaan sen avulla saatettiin pyrkiä myös solmimaan ystävyysuhteita. Katsottiin hyväksi tuoda esimerkiksi tuomiseksi talossa vieraillessa. Viinaa pidettiin myös enemmän terveyden edistäjänä kuin myöhemmin 1800-luvun lopulla raittiusliikkeiden saadessa enemmän jalansijaa. Viinan tarjoaminen oli yleistä esimerkiksi heinäkorjuun, teurastuksen, keritsemisen tai riihenpuinnin aikana. Erikoista pohjoisessa vaihtokulttuurissa Peltosen mukaan oli nimenomaan se, että vaihtotuotteena käytettiin juuri viinaa. Viinan käyttämiseen maksuvälineenä suhtauduttiin myös kunnioittaen, sitä ei pidetty kerjäämiseen verrattavana tapana.³⁹⁸

Kieltolain aikana Niemi oli erityisessä asemassa siinä mielessä, että hänellä oli hallussaan hyödykettä, joka muuten puuttui laillisilta markkinoilta. Vaikka muistitiedon mukaan suuri osa kyläläisistä keitti pontikkaa itse tai oli keitossa mukana, Sofia Niemi jäi viinan myynnistä monta kertaa kiinni, joten niitäkin löytyi, jotka ostivat kuluttamansa viinan muilta.³⁹⁹ Viina ei siis kuitenkaan Kauhajärvellä ollut niin yleistä, että sen arvostus olisi kärsinyt inflaation. Muistitiedon mukaan erilainen talkootoiminta oli tavallista.⁴⁰⁰ Ilmeisesti Sofia Niemi käytti alkoholia myös houkuttimena, sekä palkkana osallistujille tarvitessaan talkooapua. Eero Kujalan todistajan lausunnon toisessa puolessa tuodaan ilmi juuri tällainen tilanne:

”Viime talvena pitkänäperjantaina tämä Sofia Niemi haastoi minua kökkään⁴⁰¹ hakemaan tupansa hirsii Lapuan Hirvijoelta ja sanoi, jotta sitten pannaan vähä kahvin sekaan.”⁴⁰²

Talollinen Jaakko Kivinen, joka oli aiemmin käyttänyt myös sukunimeä Kujala, totesi samassa kärjäjäistunnossa, että hän oli ollut vastaajan luona ajamassa hänelle hänen tuparakennuksensa

---

³⁹⁷ Peltonen, 1997, 18.

³⁹⁸ Peltonen, 1988, 44-46.

³⁹⁹ LKVP: C3a:65:§.154, C3a:68; §:149, C3a:70;§:84, C3a:71; §:25, C3a:73; §:85, C3c:13: 15.4.1924; §:2, C3a:78; §:9, C3a:80; §:158, ja LKVP; C4a.84; §:13.

⁴⁰⁰ Kper,Y/2139.

⁴⁰¹ kökkä (*murteellinen, Pohjanmaa*) talkoot.

⁴⁰² LKVP, C3c:13.

Lapuan Hirvijoen kylästä Lappajärven pitäjän Kauhajärven kylään ja silloin oli vastaajalta saanut ryyppyjä kahvin kanssa pari kertaa, samoin kuin muutkin talkoolaiset, jotka olivat olleet matkassa neljällä hevosella.⁴⁰³ Talkoot olivat lappajärveläisissä kylissä tavallisia. Varsinkin vähävaraisia pyrittiin auttamaan talkoiden avulla. Maattomille esimerkiksi järjestettiin joulun aikaan ”puukökät” eli puutalkoot.⁴⁰⁴ Sofia Niemen tilanteessa kuitenkin näyttäisi siltä, että talkoot olivat hänen itse järjestämänsä. Hän itse houkutteli talkoihin osallistujia. Kyläyhteisö ei siis toiminut yhteistyössä hänelle talkooapua järjestämässä. Talkoita järjestettiin Lappajärven alueella usein ruokapalkalla⁴⁰⁵, mutta Niemen tapauksessa turvauduttiin viinapalkkaan. Tämä kertoo siitä, että viina toimi Sofia Niemelle myös valuuttana. Hänelle sen tarjoaminen talkoolaisille oli varmasti myös helpommin toteutettavissa, kuin ruuan tarjoaminen.

Ilmeisesti Sofia Niemi oli ostanut tuparakennuksen hirret, jotka oli sitten siirretty hevosilla Lapualta Kauhajärvelle. Lapuan Hirvijoen kylästä matka Kauhajärven kylän keskusta on noin 8 kilometriä.⁴⁰⁶ On mielenkiintoista arvioida, mitkä olivat talkoolaisten vaikuttimet osallistumaan työhön. Mahdollista on, että toiveet alkoholin saamisesta palkaksi vaikutti asiaan. On myös mahdollista, että Sofia Niemellä oli lähipiiri, jolta hän saattoi pyytää tämäntapaista apua. Niemen talkoisiin osallistuttiin varsin suurella joukolla ja neljällä hevosella. Tämä kertoo siitä, että Niemellä oli kuitenkin lähipiirinsä jonkinlaista vaikutusvaltaa. Ainakin kaksi talkoolaisella oli myös Kujala-sukunimi, joka kertoo siitä, että Niemellä oli yhteys tähän perheeseen.

Sofia Niemen mukaan häneltä viinaa ostaneen miehen sisaren aviomies ilmiantoi hänet nimismiehelle. Pienessä kylässä tämänkaltaiset asiat eivät kovinkaan helposti pysyneet salassa, ja joku tuttavapiiristä saattoi aina ilmoittaa rikokset viranomaisille. Ilmiantamisen motiivina saattoi olla lainkuuliaisuuden lisäksi esimerkiksi kateus tai kostonhalu. Sofia Niemi syyttikin todistamaan määrättyä talkoolaista jääviydestä, koska tämä oli ilmiantajan sisaren aviomies.⁴⁰⁷ Ilmiantaminen tässä tilanteessa kertoo siitä, ettei kieltolain rikkomista hyväksytty kylässä yksimielisesti. Ilmiantoon saattaa myös vaikuttaa mahdolliset perheen sisäiset riidat tai ilmiantajalla on saattanut myös olla jotain henkilökohtaisesti viinan tarjoajaa vastaan. Tässä tapauksessa käräjillä kuitenkin kiistettiin, että miehen sisaren aviomies olisi asian ilmiantanut. Sen sijaan syyttäjä ilmoitti, että poliisikonstaapeli oli ollut ilmiantajana.⁴⁰⁸ Mielenkiintoista on pohtia sitä, miksi Niemi uskoi juuri kyseisen henkilön ilmiantaneen hänet. Mahdollista on, että kyseinen henkilö oli ottanut asian

---

⁴⁰³ LKVP, C3c:13.

⁴⁰⁴ Räsänen, 1990, 523.

⁴⁰⁵ Räsänen, 1990, 524.

⁴⁰⁶ Liite 3.

⁴⁰⁷ LKVP, C3c:13: 15.4.1924; §:2.

⁴⁰⁸ LKVP, C3c:13: 15.4.1924; §:2.

puheeksi Niemen kanssa ja kenties ilmaissut paheksuntansa Niemen kieltolain rikkomista vastaan. Epäilyn taustalla on myös voinut olla riitasuhde henkilöiden välillä. Humaltuneena kotiin tuleminen on myös saattanut aiheuttaa sen, että alkoholia tarjonnut Niemi on joutunut miehen vaimon ja muiden perheenjäsenten syytöksiin kohteeksi.

5.5 Sofia Niemi ja Kujalan -suku.

Juhani Kujala oli Kauhajärvellä vuonna 1871 syntynyt talollinen, joka useassa käräjätapauksessa liitettiin Sofia Niemeen. Sofia Niemi oli ilmeisesti ollut Kujalan kanssa pitkäaikaisessa suhteessa ja heillä oli myös ainakin yksi yhteinen lapsi. Kujala myöskin Niemen puolesta käräjillä ja toimi hänen asiamiehenään. Kirkonkirjoista ei ole löytynyt tietoa siitä, että Kujala olisi ollut naimisissa. Sofia Niemellä oli Kujalan perheeseen yhteyksiä senkin puolesta, että Niemen lasten kummeina oli useita Kujala -sukunimen omanneita henkilöitä. Niemen ensimmäisen vuonna 1898 syntyneen lapsen kummeina olivat talolliset Ilmari Antinpoika Kujala, sekä hänen vaimonsa Anna Kujala. Kyseessä oli tuolloin Sofia Niemeä 15 vuotta vanhempi talonisäntä, hän ei kuitenkaan asunut talosta, jossa Niemi tuolloin toimi piikana.⁴⁰⁹ Niemen vuonna 1902 syntyneen pojan kummit olivat talolliset Aleksanteri ja Maria Viitanen. Lapselle antoi hätäkasteen seksmanni⁴¹⁰ Eerik Kujala.⁴¹¹ Sofia Niemen vuonna 1913 syntyneen pojan kummit olivat talollisen poika Ilmari Ilmarinpoika Kujala, sekä hänen vaimonsa Helena Kujala. Kyseinen talollisen poika oli Niemen ensimmäisen lapsen kummin poika.⁴¹² Kummien asema kertoo siitä, että Niemellä oli yhteyksiä Kauhajärven talollisiin. Kaikkien lapsien kummit olivat nuorimmaista lukuun ottamatta talollisia. Nuorimmaisen lapsen kummit olivat itsellisiä. Niemen lapsien kummeista puolet olivat Kujala-nimisiä. Kujala-sukunimi oli kuitenkin Kauhajärven kylässä yleinen ja näin ollen kaikki sukunimen omaavat eivät välttämättä olleet toisilleen sukua. On kuitenkin selvää, että Niemellä oli Kujalan sukuun yhteys. Sofia Niemi ei kuitenkaan ainakaan kirkonkirjojen mukaan ollut piikana Kujalan talossa. Sen sijaan hän työskenteli vuosina 1895-1898 Ollin, Mäkisen ja Kankaan taloissa. Hän on myöhemmin kuitenkin voinut tehdä esimerkiksi tilapäisiä töitä Kujalan suvun jäsenille.

Jääviyssyytteet olivat Sofia Niemen tapauksissa varsin tavallisia esimerkiksi erilaisten sukulaissuhteiden tai henkilökohtaisten kaunojen takia. Vuoden 1923 käräjillä Sofia Niemeä vastaan kutsuttiin todistamaan talon isäntä Matti Puistikko. Niemi kuitenkin totesi, että koki todistajan vihamiehekköön, ja että tämä oli aikaisemmin uhannut ja herjannut häntä, joten hän ei täten kelpaanut todistajaksi. Todistaja kuitenkin kielsi jääviyden, sanoen, ettei hänellä ollut tietoa

---

⁴⁰⁹ Lappajärvi, kastetut, 1989.

⁴¹⁰ Hengellisen ilmapiirin ja kirkon tapojen noudattamisen valvoja.

⁴¹¹ Lappajärvi, kastetut, 1902.

⁴¹² Lappajärvi, kastetut, 1913.

minkäänlaisesta vihamielisyydestä vastaajaa kohtaan. Toteennäyttääkseen jääviyden, Niemi kutsui todistajakseen talollisen Juhani Kujalan, sekä talollisen Anselmi Järvisen Lappajärven Kauhajärven kylästä. Syyttäjä kuitenkin totesi, että Juhani Kujala ei voinut puolustaa väitettä, sillä hänellä oli ollut pitkäaikainen suhde Niemen kanssa ja heillä oli useita yhteisiä aviottomia lapsia. Niemi myönsi, että hänellä ja Kujalalla oli yhteinen lapsi, mutta että lapsen syntymästä oli kauan aikaa, ja ettei seikka estänyt Kujalaa todistamasta.⁴¹³

Järvinen kertoi, että oli ollut Niemen talossa, kun Puistikko oli saapunut paikalle ja syyttänyt Sofia Niemen varastaneen häneltä rahaa. Järvinen ei kuitenkaan tiennyt pidemmästä riitasuhteesta. Juhani Kujala todisti myös Niemen luona ollessaan kuulleensa Puistikon haukkuneen Sofia Niemeä ja syyttäneen häntä varastamisesta. Hänkään ei kuitenkaan tiennyt mistään pidemmästä vihamielisyydestä. Katsottiinkin, ettei tämä yksi tapaus ollut riittävä näyttämään toteen Puistikon jääviyttä, joten hänen sallittiin todistaa Niemeä vastaan. Tapauksesta tulee ilmi, että Niemellä oli kylässä ainakin jonkin asteisia vihamiehiä. Sofia Niemeä tässä tapauksessa vastaan todistaneella talollisella kyse näyttäisi olleen ennemminkin henkilökohtaisesta kaunasta. Niemi on luultavasti ollut helppo kohde kaikenlaisille syytöksille. Hänen on luultavasti ajateltu olleen kykenevä muunkinlaisiin rikoksiin.

Syytös varkaudesta, oli se sitten paikkaansa pitävä tai ei, tarkoittaa mahdollisesti sitä, että Niemellä oli kylässä jonkinasteisen rikollisen maine. Varkaussyyte mainitaan käräjäpöytäkirjoissa vain ohimennen, eikä niistä selviä tarkemmin tapauksen yksityiskohtia.⁴¹⁴ Ei siis ole tiedossa, onko kyseinen talollinen kenties nähnyt Niemen varastaneen hänen rahojansa, vai epäillyt Niemeä johtuen hänen maineestaan. Varkaustapausta ei koskaan käsitelty käräjillä, joten voi olla, että talollisella ei kuitenkaan syytökselleen ollut todisteita tai tapaus saatettiin selvittää yksityisesti. Sofia Niemi on voinut olla talossa rahojen katoamisen aikaan, mikä on johtanut syytöksiin. Rahojen katoaminen on myös saattanut tapahtua Puistikon vieraillessa Niemen mökissä esimerkiksi viinaa ostamassa. Puistikko oli vuoden 1923 elokuussa ostanut Niemeltä limonadipullollisen viinaa ja maksanut siitä 35 markkaa. Jos rahojen katoaminen on tapahtunut Puistikon ostaessa Niemeltä viinaa, hänen olisi luultavasti ollut vaikea viedä syytöksiään viranomaisille ilman, että hänen viinan ostamisensa olisi paljastunut.

Juhani Kujala esiintyy käräjäpöytäkirjoissa kahdesti liitettynä Niemeen. Ensimmäisellä kerralla hän toimii Sofia Niemen asiamiehenä vuonna 1923.⁴¹⁵ Ilmeisesti Kujala oli ainakin yhden Sofia Niemen

---

⁴¹³ LKVP, C3a:71; §:25

⁴¹⁴ LKVP, C3a:73; §:85.

⁴¹⁵ LKVP, C3a:70; §:84

lapsen isä.⁴¹⁶ Kirkonkirjoissa kenenkään Niemen lapsen yhteyteen ei ole merkitty isän nimeä⁴¹⁷, joten on vaikea arvioida, kuka lapsista on se, jonka isä Niemi kertoo Kujalan olevan. Voi myös olla, että Kujala on Niemen kaikkien tai useamman lapsen isä. Niemi saattoi käräjillä kiistää tämän, jotta Kujalaa ei todettaisi jääviksi todistamaan hänen puolestaan. Käräjillä mainitaan myös, että Niemi oli pitkäaikaisessa suhteessa Kujalan kanssa⁴¹⁸, mikä voisi puhua sen puolesta, että heillä oli useampiakin lapsia yhdessä. Toisaalta pitkäaikaiseksi suhteeksi on saatettu tulkita myös se, että Kujala ja Niemi ovat olleet toistensa kanssa paljon tekemisissä. Kujala ja Niemi eivät luultavasti kuitenkaan asuneet yhdessä niin sanottuna susiparina, sillä Kujala toteaa käräjillä olleensa Sofia Niemen luona, viitaten siihen, että Niemellä oli oma asumuksensa.

Käräjillä oli tiedossa Niemen ja Kujalan pitkäaikainen suhde ja se, että heillä oli yhteisiä lapsia. Käräjien yhteydessä ei mainita mistä syyttäjällä on saanut tietoonsa Niemen yhteydestä Kujalaan. Esimerkiksi kylässä toimineilla poliiseilla on saattanut olla tiedossaan Niemen suhde toisiin kyläläisiin. Kauhajärven kylä oli varsin pieni yhteisö, joten kaikenlainen poikkeuksellinen käytös oli hyvinkin tarkasti muiden kyläläisten tiedossa. Niemellä näyttää olleen muitakin yhteyksiä Kujalan perheeseen, kuten edellä kuvattu Eero Kujalan ja Olli Niemen tuttavuus osoittaa.

Koska Juhani Kujala oli myös käräjillä viinan valmistamisesta ja myymisestä, on mahdollista, että Niemi ja Kujala toimivat yhdessä rikkoessaan kieltolakia.⁴¹⁹ He ovat saattaneet ainakin keittää viinaa yhteistyössä ja myös myydä sitä yhdessä.

Niemi mainitsee hänen ja Kujalan yhteisen lapsen syntymästä olleen jo hyvin kauan, joten he eivät välttämättä tutustuneet vasta kieltolain aikaisen pontikan keiton yhteydessä. He ovat hyvin saattaneet tuntea toisensa jo tätä ennen. On siis mahdollista, että myös heidän pitkäaikainen suhteensa on alkanut paljon aikaisemmin. Juhani Kujala on syntynyt vuonna 1871⁴²⁰, eli on Niemeä neljä vuotta vanhempi. Kirkonkirjoista ei ole löytynyt tietoa, että Kujala olisi koskaan mennyt naimisiin. Niemi esiintyy Kauhajärveä koskevissa henkikirjoissa ensikerran ollessaan noin 19-20 vuotias. Ikänsä puolesta sopisi, että hän olisi muuttanut Kauhajärvelle piian pestin takia. Ensimmäisen lapsensa Niemi sai vuonna 1898, ollessaan 24 vuotias.⁴²¹ Juhani Kujala on saattanut hyvinkin olla Sofia Niemen ensimmäisen lapsen isä. Sofia Niemi näyttää myös olleen jokseenkin paljon tekemisissä muidenkin Kujalan perheen edustajien kanssa. Hän ei välttämättä ollut aivan

---

⁴¹⁶ LKVP, C3a:73; §:85.

⁴¹⁷ Lappajärvi, syntyneet, 1898, 1902, 1906, 1909, 1913, 1920.

⁴¹⁸ LKVP, C3a:73; §:85.

⁴¹⁹ LKVP, C3a:68 §:146, C3a:69; §:81.

⁴²⁰ Lappajärvi, syntyneet, 1867-1885, kuva 75.

⁴²¹ Lappajärvi, syntyneet, 1898.

perheen jäsen, mutta he esimerkiksi auttoivat häntä hänen mökkinsä hirsien hakemisessa ja ryhtyivät hänen lastensa kummeiksi. Voi siis olla mahdollista, että Kujalan perheen jäsenet ovat myös auttaneet Sofia Niemeä taloudellisesti esimerkiksi lainaamalla hänelle rahaa tai palkkaamalla hänet töihin.

5.6 Kauhajärveläisten yhteydet toisiinsa.

Käräjäpöytäkirjoja tutkimalla kykenee huomaamaan, kuinka kytkeytyneitä kieltolakia rikkoneet olivat Kauhajärven kylässä. Tämän esimerkiksi saattaa näkyä siinä, että myös kieltolakirikoksista syytetyt olivat usein todistajina toisten tapauksissa. Esimerkiksi eräs talollisen poika, joka useasti todisti viinan myymisestä syytteessä olleita vastaan, oli itse myös käräjillä syytettynä juopumuksesta.⁴²² Kylässä luultavasti kaikki lakia rikkoneet tunsivat toisensa, varsinkin kun muistitieto kuvaa pontikan keittämisen hyvin yhteisölliseksi.⁴²³ Muistitieto tukee sitä, että lakia rikkoneet ainakin kuluttivat alkoholia yhdessä pontikkatehtailla istuskellen. Naapureilla oli usein myös tiedossa, missä toisten kyläläisten pontikkatehtaat sijaitsivat, he saattoivat käydä katsomassakin naapureiden tehtaita. Ei siis ole yllättävää, että esimerkiksi naapureita kutsuttiin todistamaan toisiansa vastaan. Toista vastaan todistaminen, samoin kuin ilmianto, on luultavasti kiristänyt kyläläisten välejä. Kuitenkaan ilmiantamisessa ei välttämättä ollut kyse viinan myynnin paheksunnasta tai naapurien huonoista väleistä. Jos henkilö oli jäänyt kiinni juopumuksesta, saatettiin häntä myös painostaa paljastamaan, keneltä hän viinaa oli ostanut. Kaikki Sofia Niemeä vastaan todistaneet henkilöt eivät myöskään myöntäneet tietävänsä Niemen toiminnasta mitään. Esimerkiksi vuonna 1921 kolme neljästä Niemeä vastaan todistaneista ilmoitti, ettei tiennyt asiasta mitään.⁴²⁴

Sofia Niemi päätyi käräjille useasti siitä syystä, että hänet oli ilmiannettu.⁴²⁵ Voisikin siis sanoa, että ilmiantaminen oli yksi tärkeimmistä lain valvonnan menetelmistä. Tämä on mielenkiintoista, kun ajatellaan sitä, miten kieltolakiin yleisesti suhtauduttiin. Muistitiedon mukaan Kauhajärven kylässä kieltolain rikkominen nähtiin hyvin tavallisena ja suureksi osaksi hyväksyttävänä toimintana ja ilmiantamisiin suhtauduttiin negatiivisesti.⁴²⁶ Voi kuitenkin olla, että joidenkin henkilöiden ilmiantaminen oli hyväksytympää kuin toisten. Kylässä, jossa kieltolain rikkomista kannatti vahva miehinen rintama, on Sofia Niemen kaltainen nainen saattanut joutua kieltolain kannattajien syntipukiksi. Hän on saattanut olla yksi niistä kieltolain rikkojista, jolla ei ollut vahvaa

---

⁴²² LKVP: C3a:71:§:98.

⁴²³ Kper, Y/02273

⁴²⁴ LKVP, C3a:68; §:149.

⁴²⁵ LKVP, LKVP: C3a:65:§:154, C3a:68; §:149, C3a:70;§:84, C3a:71; §:25, C3a:73; §:85, C3c:13: 15.4.1924; §:2, C3a:78; §:9.

⁴²⁶ Kper, Y/022073

puolustajajoukkoa takanaan. Hän ei myöskään ole ollut sellaisessa asemassa, että hän olisi voinut jollakin tapaa kostaa ilmiantajilleen. Tämä on voinut vaikuttaa myös siihen, miten häntä kohdeltiin lainvalvojien toimesta.

Niemen kotiin tehtiin kotietsintä vuonna 1927, tämä luultavasti tarkoitti sitä, että häntä epäiltiin viinan hallussapidosta.⁴²⁷ Tämä on voinut johtua hänen aikaisemmista tuomioistaan, tai hänet on voitu ilmiantaa poliisille. On mahdollista, että Niemen on nähty esimerkiksi kuljettavan viinaa kotiinsa, mistä johtuen poliisille on asiasta ilmoitettu. Kovin isoja määriä viinaa ei kuitenkaan löydetty, vaan kotoa löydettiin kaksi litraa paloviinaa. Poliisitkaan eivät välttämättä ole aina puuttuneet sellaisten henkilöiden kieltolain rikkomiseen, joilla on Kauhajärven kylässä ollut vaikutusvaltaa. Niemi oli jo muutoinkin huonossa asemassa, eikä hänellä ollut vaikutusvaltaa aiheuttaa kovinkaan paljon harmia hänen ilmiantajilleen. Tämä voisi hyvinkin selittää sitä, miksi Niemen käräjätapaukset käsittävät niin suuren osan koko Kauhajärven kieltolakiin liittyvistä käräjätapauksista.

6. Päätelmät

Santeri Alkion mukaan kieltolakia rikottiin toistuvasti samojen henkilöiden toimesta, koska rikolliset olivat taipuvaisia uuteen lainrikokseen. Sofia Niemi on varsin hyvin voitu kohdata tällaisella asenteella elinaikanaan. Kieltolakirikosten lisäksi Niemi oli vielä avioton äitikin, joten Alkion sanoin hänellä oli kontollaan valmiiksi jo muunkinlainenkin ”siveysrikos”.

Niemi ei ehtinyt näkemään kieltolakiajan loppua, sillä hän kuoli vuonna 1930 ollessaan 55-vuotias. Hänen kuolemaansa käsittelevä sarake kirkonkirjoissa on vaurioitunut, joten tarkkaa syytä hänen kuolemalleen ei ole tiedossa, ilmeisesti kyseessä ollut auto-onnettomuus.⁴²⁸ Sofia Niemen voi sanoa olleen aikansa olosuhteiden uhri. Yli 50 elinvuodestaan Niemi toimi kieltolakirikollisena seitsemän vuotta. Muusta rikollisesta toiminnasta ei kärjäpöytäkirjoissa ole merkintöjä. Kuten suurimmasta osasta luokkansa edustajasta, ei Sofia Niemestä ole olemassa kovinkaan paljoa lähteitä. Hän ei osannut kirjoittaa, joten hän ei itse tuottanut mitään häntä koskevista kirjallisista lähteistä. Kaikki häntä koskeva tieto on toisen käden tietoa. Suurin osa lähteistä kuvaa hänen rikoksiaan. Näin ollen Niemeä on vaikea olla näkemättä muuna kuin kieltolakirikollisena.

Sofia Niemi täytti elämänsä aikana useita eri rooleja. Hän oli työläinen, irtolainen, mäkitupalainen, avioton äiti ja kieltolakirikollinen. Hänen elämänsä liittyi paljon menetystä ja köyhyyttä ja viinan

---

⁴²⁷ LKVP, C3a:80; §:158.

⁴²⁸ Lappajärvi, kuolleet, 1930.

myynti oli yksi harvoista tavoista, joilla hän saattoi hankkia elantonsa. Tämäkään elannon hankkimisen tapa ei tuonut hänelle suuria tienestejä, vaan hän pysyi köyhänä koko elinikänsä.

Sofia Niemi syntyi torpparin viisilapsiseen perheeseen vuonna 1875. Hänen isäänsä kutsuttiin myöhemmin käräjäpöytäkirjoissa myös työmieheksi, eli ilmeisesti hän teki oman viljelynsä lisäksi myös muuta palkkatyötä. Ei ollut tavatonta, että maalaisperheissä valmistettiin 1800-luvulla paloviinaa. On siis hyvin mahdollista, että Niemi on oppinut viinan valmistuksen taidon vanhemmiltaan tai sisaruksiltaan jo lapsuudestaan. Tämä olisi antanut alun hänen myöhemmälle uralleen kieltolakirikollisena. Niemi muutti Kauhajärven kylään 1800-luvun lopussa saatuaan piian paikan. Piian työt olivatkin yksi yleisimmistä elannon hankkimisen tavoista Sofia Niemen kaltaisille naisille.

Sofia Niemen asema muuttui hänen saatuaan ensimmäisen lapsensa. Aviottoman äidin asema tarkoitti jo niukkojen elinkeinomahdollisuuksien vähenemistä entisestään. Piika saattoi menettää pestinsä tultuaan raskaaksi, vaikka joissakin tapauksissa saattoi hänellä olla mahdollisuus jäädä taloon. Jos talosta kuitenkin oli lähdettävä, siirtyivät piikat usein kylän laitamilla sijaitseviin mäkitupalaisen kyliin. Tällaiset kylät olivat tavallisia myös Lappajärven kunnan alueella. Aviottomat äidit hankkivat niukan elantonsa muun muassa kausiluonteisia töitä tekemällä talojen palkollisina. He saattoivat myös kerätä ja myydä marjoja, tehdä luutia ja pestä pyykkiä. Nämä elinkeinot eivät kuitenkaan yleensä riittäneet elannon hankkimiseen kovin hyvin ja äidit lapsineen saattoivat joutua kerjuulle. Viinan myyminen oli myös suosittu elinkeino aviottomien äitien keskuudessa. Sofia Niemi myi viinaa johtuen siitä, ettei hänellä ollut paljon muita mahdollisuuksia elantonsa hankkimiseksi. Hänen elämäntilanteensa johti viinan myymiseen. Viinan myymisestä saatu elanto oli varsin niukka ja Niemen kerrottiin olleen vähävarainen jokaisessa käräjätapauksessaan.

Niemeä ei siis rikollisuuteen houkutelleet haaveet rikastumisesta. 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa oli maalaisköyhälistöllä hyvin niukat mahdollisuudet elannon hankkimiseen. Naisilla mahdollisuudet olivat vieläkin pienemmät ja aviottomat lapset pienensivät mahdollisuuksia entisestään. Erilaisten kausiluontoisten maataloustöiden avulla ei koko vuodeksi ollut mahdollista elantoa hankkia. Sofia Niemi alkoikin rikkoa kieltolakia jo sen alkuaikoina. Niemi oli kieltolakirikoksesta käräjillä ensimmäisen kerran vuonna 1920. Niemi ei ollut Kauhajärvellä kieltolainrikkokana erikoinen hahmo, sillä lain rikkominen oli kylässä yleistä. Kuitenkin Niemen käräjätapaukset käsittivät 24 prosenttia kaikista kauhajärveläisten käräjillä käsitellyistä kieltolakirikoksista. Tämä luultavasti johtui siitä, että Niemi oli yhteisössä jollakin tavalla poikkeava. Aviottomia äitejä saatettiin helposti pitää pahaluonteisina ja epäillä erilaisista rikoksista.

Tästä syystä Sofia Niemeä luultavasi tarkkailtiin kylässä erityisesti, mikä johti ilmiantoihin ja kotietsintöihin. Jäätyään kiinni kieltolain rikkomisesta oli Niemen yhä vaikeampi lopettaa viinan myymistä, sillä nyt hänellä oli maksettavanaan myös hänelle määrättyjä sakkoja.

Käräjillä Sofia Niemeä vastaan löytyi aina todistajia. Niemen tapausten käsittelyn lykkääntyessä, löytyi useasti seuraaville käräjille lisää todistajia. Suurin osa todistajista myös kertoi ostaneensa viinaa Niemeltä, joten ilmeisesti Niemen viinan myyntiä ei katsottu tarpeelliseksi salata. Toisaalta oli myös todistajia, jotka ilmoittivat, etteivät tienneet mitään Niemen viinan myynnistä.

Sofia Niemen kieltolain rikkominen eroaa hyvin paljon siitä, miten lain rikkominen Kauhajärvellä muistettiin. Pontikan keittämistä ja myymistä muisteltiin naurun säestämänä. Kieltolain rikkominen nähtiin huvittavana toimintana, jota eivät poliisitkaan kyenneet tai halunneet pitää kurissa. Muistelmien yhteydessä mainitaan myös, että pontikan keittämisestä ei kovin helposti kylässä jäänyt kiinni. Sofia Niemi ei myöskään jäänyt kiinni viinan valmistamisesta, mutta sen sijaan hän jäi usean kerran kiinni viinan myynnistä. Viinan myynti oli valmistamista näkyvämpää toimintaa, mikä selittää, miksi siitä myös jäi kiinni helpommin. Pontikan keitto tapahtui metsien kätkössä, mutta myynti oli tehtävä julkisemmin paremman tuoton saavuttamiseksi.

Kylässä, jossa kieltolain rikkomista kannatti vahva miehinen rintama, on Sofia Niemen kaltainen nainen saattanut joutua kieltolain kannattajien syntipukiksi. Hänellä ei ollut vahvaa puolustajajoukkoa tukenaan, eikä hän ollut sellaisessa asemassa, että olisi voinut kostaa ilmiantajilleen. Kieltolakia kannattaneet ovat myös saattaneet nähdä Sofia Niemessä tiivistyneen koko kylän alkoholiongelmien. Sofia Niemen ilmiantaminen oli helpompaa, kuin esimerkiksi kyläyhteisön vaikutusvaltaisempien jäsenten ilmiantaminen. Toisaalta Niemen runsas esiintyminen käräjäpöytäkirjoissa saattaa johtua siitäkin, että hän yksinkertaisesti rikkoi kieltolakia paljon muita enemmän.

Suomessa poliisit yleisesti pelkäsivät menettävänsä arvostuksensa, jos he menivät liian hanakasti pontikan keittäjien perään. Kyllä suojeli omiaan, eikä suosituimpien henkilöiden pontikkapannuille luultavasti kiinnijäämistilanteessa löytynyt omistajaa. Sofia Niemellä ei kuitenkaan ollut vaikutusvaltaa samalla tavalla kuin kylän talollisilla pontikan keittäjillä oli. Nimismiehet olivat itsekin mukana pontikan kulutuksessa, joten joidenkin henkilöiden ilmiantaminen olisi saattanut johtaa siihen, että heidänkin rikkomuksensa olisivat tulleet esille. Sofia Niemen syytöksiä ei kuitenkaan luultavasti oltaisi otettu samalla tavalla todesta, kuin esimerkiksi talon isännän. Tästä syystä myös virkavalta on saattanut kiinnittää Niemen toimintaan enemmän huomiota kuin monen muun. Kieltolain rikkojien suuri määrä ja se, etteivät lainrikkijat helposti jääneet kiinni, on voinut

olla lainvalvojille turhauttavaa. Sofia Niemi puolestaan saattoi olla varsin helppo ottaa kiinni, sillä hänen lainrikkomisensa oli näkyvämpää. Lainvalvojat saattoivat myös hyödyntää Niemen tapaisia kieltolakirikollisia tehdäkseen tulosta.

Käräjäpöytäkirjoista nousee esiin myös kuva, että Niemi on luultavasti ollut varsin hanakka sanomaan mielipiteensä ja puhumaan arvostelijoitansa vastaan. Tämä on myös saattanut provosoida joitakin yhteisön jäseniä. Niemi oli avioton äiti, joten häntä luultavasti pidettiin jossakin määrin siveettömänä. Tällöin häntä oli helppo syyttää muunkinlaisista rikoksista. Esimerkiksi vuoden 1923 käräjillä mainitaan tapaus, jossa talollinen mies kävi Niemen talolla syyttämässä häntä varkaudesta. Sofia Niemen oli Kauhajärvellä siis luultavasti hankalaa olla täysin hyväksytty jäsen yhteisössä.

Kuitenkin poikkeavuudestaan ja mahdollisesta ulkopuolisuudesta huolimatta Niemellä oli myös jonkinlainen lähipiiri. Hänellä yhteyksiä Kujalan perheeseen, sillä useita tämän sukunimen omaavia oli Niemen lapsien kummeina. Toisaalta suurin osan Niemen lapsien kummeista oli talollisia, eli varsin hyvässä asemassa kylässä. Tämä saattaisi tarkoittaa sitä, ettei Niemi ainakaan kokonaan ollut kyläyhteisön ulkopuolella. Myös hänen järjestämiinsä talkoisiin osallistuttiin neljän hevosen voimalla, joka tarkoittaa, että Niemellä on ollut ainakin jonkinlaisia vaikutusta muihin kyläläisiin. Niemi on saattanut myös lainata rahaa sakkojen maksamista varten tuntemiltaan talollisilta. Talolliset kummit ovat saattaneet myös auttaa Niemen lasten elättämisessä hänen ollessa vankilassa, sekä tarjota heille töitä.

Sofia Niemi mainittiin usein kauhajärveläisen talollisen Juhani Kujalan kanssa samassa yhteydessä. Kujala oli toiminut Niemen edustajana käräjillä. Hänellä oli myös ainakin yksi yhteinen lapsi Niemen kanssa. Kujala syytettiin laittomasta viinan valmistuksesta ja myynnistä, joten on mahdollista, että Sofia Niemi ja Kujala toimivat viinan valmistuksessa yhteistyössä. Muistitiedon mukaan pontikan keittäminen on ollut Kauhajärvellä hyvin yhteisöllistä toimintaa. Pontikankeittäjät menivät yhdessä keittämään ja suojelivat myös yhdessä toistensa viinatehtaita. Metsiin tehtaille menoon kuului alkoholin kulutus ja illanvietto. Pontikkatehtaila istuskelu kuvataan kuitenkin lähinnä miesten puuhana.

Sofia Niemi oli jo syntyessään varsin vähävarainen ja pysyi köyhänä koko elämänsä. Kieltolakiaikana Niemen ei ollut mahdollista lopettaa viinan myymistä kiinni jäätyäänkään, sillä muita elinkeinoja ei hänelle liiemmin ollut tarjolla. Viinan myyminen johti lopulta hänen tiensä Vaasan lääninvankilaan vuonna 1924. Vankeuden jälkeen hän köyhtyi ennestään ja asui kylässä joutolaisena. Sofia Niemi jatkoi kieltolain rikkomista ainakin vuoteen 1928, jolloin hän jäi kiinni viinan hallussapidosta Lapuan kirkonkylässä. Toisaalta, vaikka Niemi ei viimeisen kahden

elinvuotensa aikana jäänyt enää kiinni kieltolain rikkomisesta, on kuitenkin todennäköistä, että hän tänäkin aikana hankki ainakin osan elantoansa viinan myynnillä. Jonkinlaisen vaikutuksen köyhän ja traagisen elämän elänyt nainen kuitenkin onnistui tekemään kylän asukkaisiin, sillä hänet muistetaan Kauhajärvellä vielä nykyäänkin.

Lähteet

I Arkistolähteet:

Kansanperinteen arkisto.

Käytetyt lyhenteet:

Kper: Kansanperinteen arkisto.

Y/02076

Y/02074

Y/02189

Y/02190

Y/02139

Y/22073

Alavuden tuomiokunnan arkisto.

LKVP: Lappajärven kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat.

C3a:65 Lappajärven kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat (1920-1920)

C3a:66 Lappajärven kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat (1920-1920)

C3a:68 Lappajärven kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat (1921-1921)

C3a:69 Lappajärven kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat (1922-1922)

C3a:71 Lappajärven kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat (1923-1923)

C3a:73 Lappajärven kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat (1924-1924)

C3a:75 Lappajärven kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat (1925-1925)

C3a:78 Lappajärven kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat (1926-1926)

C3a:80 Lappajärven kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat (1927-1927)

LKVP: Lappajärven kärjäkunnan välikäräjien pöytäkirjat

C3c:13 Lappajärven kärjäkunnan välikäräjien pöytäkirjat (1923-1929)

LKVP: Lapuan kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat.

C4a:84 Lapuan kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat (1928-1928)

Kirkonkirjat

Kuortane ,vihityt, 1856-1884, Kuva 4.

Kuortane, syntyneet, 1856-1884, kuvat: 189, 49, 78.

Lappajärvi, henkikirjat, 1894-1903.

Lappajärvi, syntyneet, 1867-1885, kuva 75, 1898, 1904, 1906, 1909, 1912, 1920.

Lappajärvi, kuolleet, 1902, 1910, 1924, 1930.

II Kirjallisuus:

Aikalaiskirjallisuus

Salonen, K.D.J Kieltolakikysymys viiden vuoden kokemuksen valossa, Werner Söderström osakeyhtiö, Porvoo 1924

Alkio, Santeri Mistä kieltolakitaistelussa on kysymys, Edistysseurojen kustannus Oy, Helsinki 1920

Tutkimuskirjallisuus

Ahonen, Jukka, Raittiuden voima, Raittiuden ystävät 1853–2003. Otava Helsinki 2003.

Ahtokari, Reijo, Pirtua, Pirtua. Wsoy, Porvoo 1972.

Eilola, Jari, Moilanen, Laura-Kristiina, Ajan ja paikan muovaamat yhteisöt, Teoksessa; Yhteisöllisyyden perintö Tutkimuksia yhteisöistä eri vuosisadoilla, Toim. Eilola, Jari, Moilanen, Laura-Kristiina, Suomalaisen kirjallisuuden seura, Vantaa, 2013.

Haapala, Pertti, Teoksessa; Suomen kulttuurihistoria 3 – oma maa ja maailma, Toim. Kervanto, Arja, Nevalinna, Kolbe, Laura, Tammi, Helsinki, 2003.

Hakosalo, Hieni, Jalagin, Seija, Junila, Marianne, Kurvinen, Heidi, Historiallinen elämä – Biografia ja historiantutkimus, Suomalaisen kirjallisuuden seura, Vantaa, 2014.

Heikinmäki, Maija-Liisa, Etelä-Pohjanmaan historia V – Autonomian kausi, Etelä-Pohjanmaan maakuntaliitto, Vaasa 1988.

Häkkinen, Antti, Peltola, Jarmo, Köyhyys, arki ja selviytyminen, teoksessa :, Vieraat kulkijat – tutut talot. Näkökulmia köyhyyden historiaan Suomessa, Toim. Häkkinen, Antti, Pulma ,Panu, Tevonen, Mika, Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 2005.

Junnila, Heikki, Vaasan läänin keskustenvaikutusalueiden keitys ja Järviseuutu, Teoksessa Järviseuudun historia III, Toim. Heikki Junnila. Järviseuutuseura, Ry, Kokkola, 1990.

Kaartinen, Aija, Kansan raittiudeksi ja kotien onneksi. Naisten kieltolakitoimenpiteet ja toiminta

kieltolain puolesta ja sitä vastaan 1919–1932. Hakapaino Oy, Helsinki 2011.

Kallenaution, Jorma, Kieltolaki ja sen kumoaminen puoluepoliittisena ongelmana. Gummerus, Jyväskylä 1979.

Kallela, Jorma, Näkökulmia suomalaiseen muistitietotutkimukseen, teoksessa; Muistitietotutkimus- Metodologisia kysymyksiä, toim. Fingeroos, Outi, Haanpää, Riina, Heimo, Anne, Peltonen, Ulla- Maija, Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 2006.

Kirveennummi, Anna, Riitta Räsänen, Suomalainen kylä kuvattuna ja muisteluna, Suomalaisen kirjallisuuden seura, Jyväskylä, 2000.

Korkiakangas, Pirjo, Näkökulmia ja tulkintoja, teoksessa Polkuja etnologian menetelmiin, toim. Korkiakangas, Pirjo, Olsson, Piia, Ruotsala, Helena, Ethnos RY, Saarijärvi, 2005.

Koskinen, Ulla, Suomessa selviytymisen historiaa – Kivikaudelta keskiajalle ja 1900-luvun alkuun, into, Latvia 2018.

Lento, Katri, Olsson, Piia, Muistin kaupunki, Suomalaisen kirjallisuuden seura, Vantaa, 2013.

Letto-Vanamo, Piia, Suomen oikeushistorian pääpiirteet – Sukuvallasta moderniin oikeuteen, Gaudeamus, Jyväskylä, 1991.

Markkola, Pirjo, Maaseudun työläisvaimot, Teoksessa; Laine, Leena, Markkola, Pirjo, Tuntematon työläisnainen, Vastapaino, Mänttä, 1989.

Markkola, Pirjo, Marginaali historian keskipisteessä, Teoksessa; Peltola, Jarmo, Markkola, Pirjo, Kuokkavieraiden pidot, vastapaino, Tampere, 1996.

Markkola, Pirjo, Suomalaisen naisen ja miehen elämäntahti, teoksessa; Suomalaisen arjen historia 2; Toim. Mäkinen, Anssi, Stranberg, Joni, Forslund, Jukka, Säätyjen Suomi, WSOY, Porvoo, 2007.

Mickelsson, Rauli, Suomen puolueet. Historia, muutos ja nykypäivä. Vastapaino, Tampere 2007.

Muuluvuori, Jukka, Vaasan Linna 1863-2013 – Suomalaista vankeinhoitoa 1700-luvulta nykyaikaan, Vaasan vankila ja Rikosseuraamuslaitos, Vammala, 2014.

Mäkinen, Virpi, Pessinen, Birgitta, Kerjääminen eilen ja tänään, Vastapaino, Tampere, 2009.

Nenonen, Kaisu-Maija, Teerijoki, Ilkka, Historian suursanakirja, WSOY, Juva, 1998.

Nygård, Toivo, Järviseudun historia II, Vaasa Oy, Vaasa 1983.

Nygård, Toivo, Erilaisten historia – marginaaliryhmät Suomessa 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa, Atena kustannus Oy, Jyväskylä, 1998.

Peltonen, Matti, Kerta kiellon päälle. Suomalainen kieltolakimentaliteetti. Vuoden 1733 juopumusasetuksesta kieltolain kumoamiseen 1932. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Hämeenlinna 1997.

Peltonen, Matti, Mikrohistoriasta, Gaudeamus, Tampere.

Posing, Birgitte, Elämä pelissä – Biografian historia ja vastuu, Teoksessa: Historiallinen elämä –

- Biografia ja historiankirjoitus, Suomalaisen kirjallisuuden seura, Vantaa, 2014.
- Pulkinen, Jonna, Kieltolaki; Kielletyn viinan historia Suomessa. Minerva kustannus Oy, Porvoo 2015.
- Pulma, Panu, Maalaiselämän hidas muutos, teoksessa; Suomalaisen arjen historia 2 – Säätysten Suomi, Toim. Mäkinen, Anssi, Stranberg, Joni, Forslund, Jukka, WSOY, Porvoo, 2007.
- Saarinen, Esa, Länsimaisen filosofian historia huipulta huipulle Sokrateesta Marxiin, Wsoy, Juva, 1998.
- Saastamoinen, Mikko, Makrokuvia yhteisöllisyydestä, Teoksessa; Yhteisöllisyys liikkeessä, Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen tutkimusseura, Jyväskylä, 2009.
- Sulkunen, Irma, Raittius kansalaisuskontona : raittiusliike ja järjestäytyminen 1870-luvulta suurlakon jälkeisiin vuosiin, Suomen historiallinen seura, Helsinki, 1986.
- Ranta, Sirkka-Liisa Naisten työt - pitkiä päiviä, arkisia askareita, Kariston kirjapaino oy, Hämeenlinna, 2012.
- Rossi, Leena, Muisti, muistot ja muistitietohistoria, teoksessa; Nivala, Asko, Mähkä, Rami, Tulkinnan polkuja – kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä, Turun yliopisto, 2012, Turku.
- Räsänen, Riitta, Kansanomaisen yhteistoiminnan muotoja järvisuudella, Teoksessa; Järvisuuden historia III, toim. Heikki Junnila, Järvisuutu-seura RY, Kokkala, 1990.
- Salmiala, Bruno A, Oikeudenkäymiskaari ja ulosottolaki muutoksineen ja lisäyksineen syyskuun 1 päivään 1946 saakka, Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki, 1946.
- Tikka, Marko, Kieltolaki, rikollisuus ja alkoholinkäyttö, Teoksessa; Suomalaisen arjen historia 3, toim. Stranberg, Joni, Honkala, Liisa, Kukkonen, Jukka, Saari, Sanna, WSOY, Porvoo, 2007.
- Tuomaala, Saara, Kamppailu yhteisestä koulusta ja oppivelvollisuudesta, teoksessa, Valistus ja koulunpenkki – kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle, Toim. Heikkinen, Anja, Leino-Kaukiainen, Pirkko, Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki, 2011.
- Vattula, Kaarina, Suomen taloushistoria 3. KK laakapaino, Helsinki 1983.
- Virkkunen, Gia, Köyhyys ja toimeentulon keinot: 1930-pula-ajan haasteet ja maaseudun naiset, teoksessa; Vieraat kulkijat-tutut talot, Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa, Toim. Häkkinen, Antti, Pulma, Panu, Tervonen, Miika, Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki, 2005.
- Ylikangas, Heikki, Wallesmanni. Kuusi vuosisataa kansan ja esivallan välissä. Suomen nimismiesyhdistys ry, Jyväskylä, 1996.

Muu kirjallisuus

Aristotle, politics, translated by Benjamin Jowett, Batoche books, Kitchener, 1999.

Pehkoranta, Heikki, Kauhajärvi – Totta ja tarinaa pohjalaisesta rajakylästä. Offset Parkkonen Oy, Lapua, 1985.

III Internet lähteet:

Amerikan siirtolaisia Järvisseudulta, Järviradio.

<https://www.jarviradio.fi/amerikan-siirtolaisia-jarvisseudulta-k-m/> (luettu 15.9.2018)

Arkistojen portti, Tuomiokunnat

<http://wiki.narc.fi/portti/index.php/Tuomiokunnat> (luettu, 22.7.2018)

TEK -verkkolehti, Tippuu, Tippuu

<https://teknet.tek.fi/arkisto.lehti/content/tippuu-tippuu.html> (luettu, 15.10.2018)

Liite 1

Kuortaneen ja Alajärven etäisyys Kauhajärvestä ja Lappajärvestä, kartta.

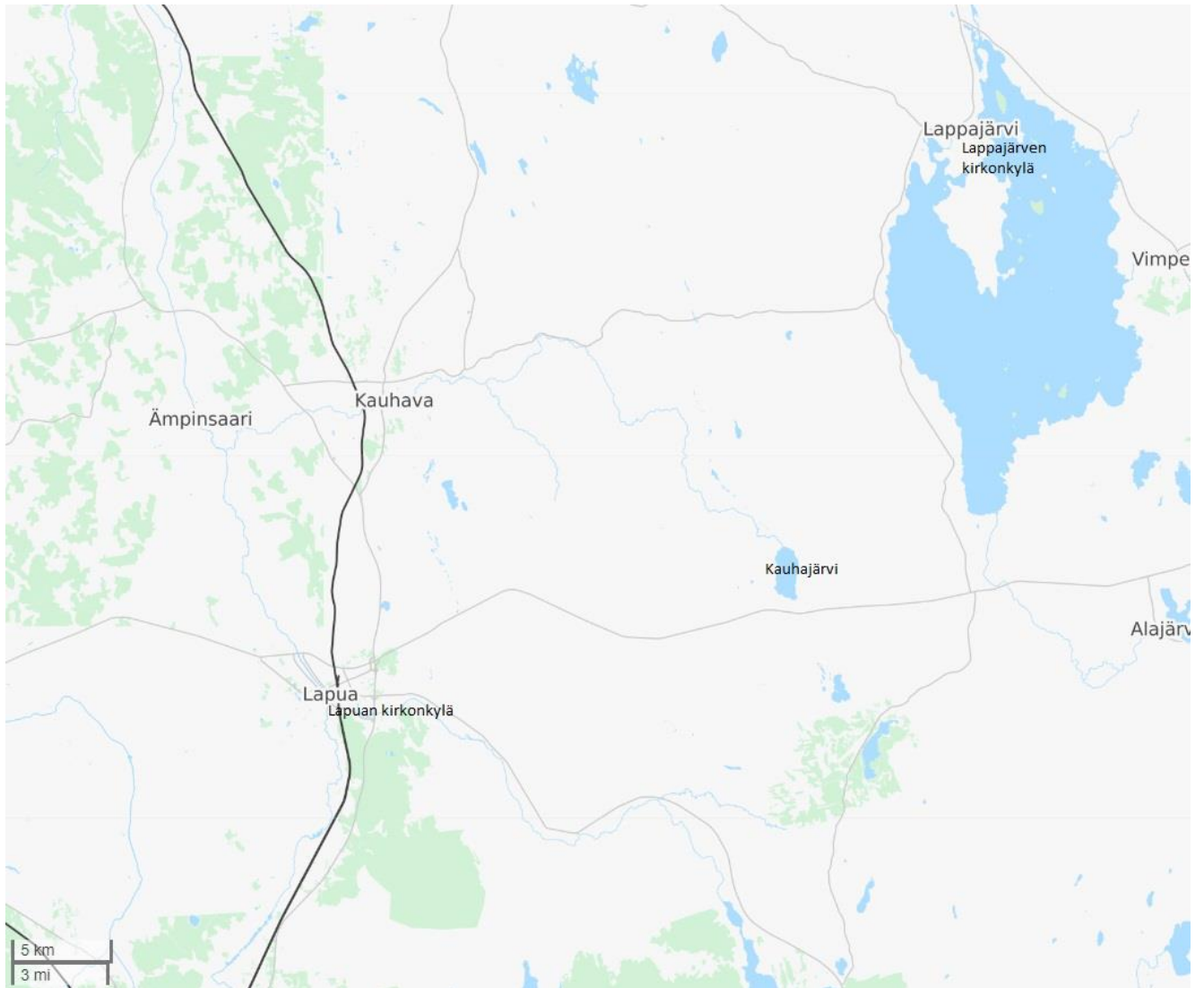
Lähde:

Open street map:

<https://www.openstreetmap.org/search?whereami=1&query=63.0181%2C23.4443#map=10/63.0099/23.8293&layers=T>

Liite 2.

Kauhajärven etäisyys Lappajärven ja Lapuan kirkonkylästä.

Lähde:

Open street map:

<https://www.openstreetmap.org/search?whereami=1&query=63.0181%2C23.4443#map=10/63.0099/23.8293&layers=T>

Liite 3.

Matka Kauhajärveltä Hirvijoelle.

Lähde:

Open street map:

<https://www.openstreetmap.org/search?query=lapua%20hirvijoki%C2%A8#map=14/62.9661/23.4804&layers=T>